

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โรงเรียนเมืองคง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับนำเสนอ ดังนี้

1. โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ
2. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.1 ความหมายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.2 องค์ประกอบ และขอบข่ายการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.3 วัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.4 ประโยชน์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.5 แนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
3. กระบวนการบริหารคุณภาพ (PDCA)
 - 3.1 หลักการของการบริหารคุณภาพ (PDCA)
 - 3.2 ความสำคัญของการบริหารคุณภาพ (PDCA)
 - 3.3 ขั้นตอนการบริหารตามวงจรคุณภาพ (PDCA)
4. การประเมินโครงการ
 - 4.1 ความหมายของการประเมิน
 - 4.2 ความหมายของโครงการ
 - 4.3 การประเมินโครงการ
 - 4.4 ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ
 - 4.5 วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ
 - 4.6 ความสำคัญของการประเมินโครงการ
 - 4.7 ประโยชน์ของการประเมินโครงการ
 - 4.8 ประเภทของการประเมินโครงการ
 - 4.9 รูปแบบการประเมิน
 - 4.10 รูปแบบการประเมินโครงการแบบ CIPP Model
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ

ชื่อโครงการ	โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ
แผนงาน	การบริหารงานทั่วไป (งานกิจการนักเรียน)
สนองกลยุทธ์ สพฐ.	ข้อ 1 พัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกระดับทุกประเภท ข้อ 2 ขยายโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงครอบคลุมผู้เรียน ให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และมีคุณภาพ
สนองมาตรฐาน สพฐ.	มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีสุขภาวะที่ดีและมีสุนทรียภาพ มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มาตรฐานที่ 7 ครูปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ 8 ผู้บริหารปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ 9 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง และชุมชนปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล มาตรฐานที่ 10 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน
ลักษณะโครงการ	เป็นโครงการต่อเนื่อง
ลักษณะกิจกรรมตาม OUCP	เป็นกิจกรรมหลัก รหัสกิจกรรม 34 , 35
ผู้รับผิดชอบโครงการ	1. นายสุพล เชื้อมพงษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง 2. นางสาวดวงจันทร์ นามแสง รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง 3. นายธรรณินทร์ ชมพู่ ครูโรงเรียนเมืองคง
ระยะดำเนินการ	1 มีนาคม พ.ศ. 2559 - 31 มีนาคม พ.ศ. 2560

1. หลักการและเหตุผล

พระบรมราชาบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานไว้ว่า “เยาวชนทุกคน มีได้ต้องการทำตัวให้ตกต่ำหรือเป็นปัญหาแก่สังคมแต่ประการใด แท้จริงต้องการจะเป็นคนดี มีความสำเร็จ มีฐานะ มีเกียรติ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น แต่การที่จะบรรลุจุดประสงค์นั้น จำต้องอาศัยผู้แนะนำ ควบคุมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ในฐานะที่เป็นครู อาจารย์ ผู้บริหารการศึกษา ท่านจะช่วยเขาได้มากที่สุด เพราะมีส่วนควบคุมดูแลใกล้ชิดอยู่ทุก ๆ ด้าน รองลงมาจากบิดา มารดา” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 ก : ปกใน)

จากพระบรมราชาบาทดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการดูแลเอาใจใส่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของนักเรียน เพื่อให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์สังคม และสติปัญญา รวมถึงการมีคุณธรรม จริยธรรม และมีทักษะในการดำรงชีวิต เพื่อให้

สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในสภาพเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่อยู่ท่ามกลางการแข่งขัน หลายครอบครัวไม่มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรอย่างใกล้ชิด นักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนไม่มีทักษะชีวิต และประสบการณ์ที่เพียงพอ ขาดความรัก ความอบอุ่น และการดูแลเอาใจใส่ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน โดยมีความมุ่งหวังว่าจะให้นักเรียนเติบโตอย่างมีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ มีสติปัญญา มีความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคม ด้วยการมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดีนั้น ภาพแห่งความสำเร็จนี้ จำเป็นต้องอาศัยร่วมมือและความพร้อมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ที่ต้องประสานกับพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด ตลอดจนการประสานหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (กรมสุขภาพจิต, 2544 ก : 2)

ดังนั้น การจัดการศึกษานอกจากจะจัดระบบการเรียนการสอนให้นักเรียนเป็นคนเก่งแล้ว จำเป็นต้องจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้นักเรียนเป็นคนดี มีความรอบรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีความหลากหลาย การจัดการศึกษาของโรงเรียน ต้องช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้และปรับตัวได้ โดยการจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบบูรณาการควบคู่ไปกับการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนแบบองค์รวม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา ความจำเป็นในการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งให้นักเรียน เป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน และแก้ไขปัญหาดังกล่าว ของนักเรียน การมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ชัดเจน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยพัฒนานักเรียนและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาได้ โดยดำเนินการควบคู่ไปกับระบบการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากทุกปัญหาของนักเรียนล้วนมีสาเหตุและไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีทันใด แต่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่มีผลในเชิงลบต่อพฤติกรรมทั้งด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือเบื้องต้นตามระบบที่ดีอย่างต่อเนื่อง ปัญหาจะลุกลามมากขึ้น จนเปลี่ยนเป็นความสับสนซับซ้อนยากต่อการแก้ไขในที่สุด ซึ่งเมื่อนักเรียนอยู่ที่โรงเรียน จะมีครูช่วยทำหน้าที่ดังกล่าวแทนพ่อแม่ในช่วงเวลาหนึ่ง โดยดำเนินงานตามกระบวนการของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (กรมสุขภาพจิต, 2544 ข : บทนำ)

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในปัจจุบัน การสื่อสารเทคโนโลยีต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งปรากฏปัญหาให้เห็นมากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด อันนำมาซึ่งปัญหาครอบครัวที่เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเครียดมีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมหรืออื่น ๆ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานักเรียน นักศึกษา ให้เป็นคนดี มีคุณธรรมตามความคาดหวังนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษาทุกคนในสถานศึกษา ซึ่งมีครู อาจารย์ เป็นหลักสำคัญในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นักศึกษา ให้เติบโต งดงาม และเป็นบุคคลที่มีคุณค่าของสังคม (สำนักงานส่งเสริมกิจการการศึกษา ศูนย์อำนวยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2560 : 3)

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ทำการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ของโรงเรียนเมืองคงได้เสนอแนะให้โรงเรียนเน้นโครงการหรือกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเพศ ยาเสพติด

และสิ่งมอมเมา โดยควรร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเฝ้าระวังและคัดกรองผู้เรียนที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง พร้อมทั้งแนะนำให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับการดูแลตนเองให้มีความปลอดภัย จากปัญหาทางเพศ และยาเสพติดทุกประเภท (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2555 : 16) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลในการดำเนินการจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เมืองคง ปีการศึกษา 2555-2559 ที่มีการวิเคราะห์องค์กรโดยใช้เทคนิค SWOT (SWOT Analysis) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weakness) พบว่ามีจุดแข็ง คือด้านโครงสร้างและนโยบายที่โรงเรียนมีโครงสร้างการบริหารชัดเจน มีการดำเนินงานที่เป็นระบบ ส่วนจุดอ่อน ด้านผลผลิต พบว่า โรงเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับที่ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนด และยังขาดการเน้นคุณธรรมนักเรียน ทำให้นักเรียนมีลักษณะพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นโอกาส (Opportunities) ด้านสังคม วัฒนธรรม พบว่า บุคคลในชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนเป็นอย่างดี ส่วนอุปสรรค (Threats) ด้านสังคม วัฒนธรรม พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีรายได้ต่ำ จึงมีการอพยพไปทำงานในต่างพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาต่อการเลี้ยงดูบุตร โดยทิ้งให้อยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง ขาดการดูแลเอาใจใส่ที่ดี และสภาพครอบครัวมีความแตกแยกจำนวนหลายครอบครัว มีนักเรียนจำนวนมากไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ทำให้ขาดความอบอุ่น มีปัญหาทางสังคม มีความเสี่ยงต่อปัญหาการเสพยาเสพติด (โรงเรียนเมืองคง, 2558 : 25)

โรงเรียนเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 โดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ตระหนักถึงสภาพปัญหาและความ จำเป็นที่ต้องป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเร่งด่วนและจริงจัง จึงจัดให้มีโครงการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดมาโดยตลอด ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งในงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน แต่ผลของการดำเนินการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ข้อมูลของกลุ่มงานกิจการนักเรียน พบว่า โรงเรียนเมืองคง ปีการศึกษา 2558 มีนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวัง จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 6.18 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด และมีนักเรียนที่เสพยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัด ที่โรงพยาบาล คง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 0.84 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด การบริหารจัดการโครงการยังไม่ เป็นระบบ ขั้นตอนการดำเนินงานไม่ชัดเจนเท่าที่ควร และขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (โรงเรียนเมืองคง, 2558 : 29) จากปัญหาดังกล่าว แผนปฏิบัติการประจำปี 2559 จึงมีการจัดให้มี โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เพื่อเป็นการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเข้มแข็งและจริงจัง ซึ่งจะทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาการเต็มตาม ศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีพฤติกรรมห่างไกลยาเสพติด มีภูมิคุ้มกันที่ดีและเข้มแข็ง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงาน โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้ กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด ผู้ประเมินจึงมีความสนใจที่จะดำเนินงานและประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โดยประยุกต์รูปแบบการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam (1971) ซึ่งประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท (Context

Evaluation : C) 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process Evaluation : P) และ 4) ด้านผลผลิต (Product Evaluation : P) เพื่อนำผลมาปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โรงเรียนเมืองคง อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 31 ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ

2.2 เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน บุคคลในชุมชน ร่วมกันดำเนินการ และเป็นแบบอย่างที่ดี ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของนักเรียน

2.3 เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของนักเรียนในโรงเรียน

3. เป้าหมาย

การดำเนินการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ มีเป้าหมาย ดังนี้

3.1 โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด มีประสิทธิภาพ

3.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน และบุคคลในชุมชน ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 90 ร่วมกันดำเนินการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

3.3 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน และบุคคลในชุมชน ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 95 เป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถแนะนำผู้อื่นได้ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

3.4 นักเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 รู้และปฏิบัติตนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดได้

4. กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นการวางแผน (P) ในขั้นการวางแผนดำเนินงานโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ

1) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการพัฒนาโครงการ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ โรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 4 คน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้ากิจกรรม พัฒนาผู้เรียน ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นายกสมาคมครูและผู้ปกครองนักเรียน และประธานสภานักเรียน

2) ดำเนินการประชุมคณะกรรมการเพื่อหารือหลักการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การเตรียมการ ตลอดจนการตรวจสอบทรัพยากรบุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ว่าเป็นไปตามความต้องการจำเป็น และมีความพร้อมเพียงใด เพื่อวางแผนและพัฒนา “โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ” และทำการ ประเมิน

2.1 แบบประเมินบริบท (Context Evaluation)

2.2 ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation)

3) พัฒนาคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ และประเมินความเหมาะสมของคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ขั้นการดำเนินการ (DO) ในขั้นการดำเนินการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ รายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

1) ประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน เพื่อกำหนดบทบาท หน้าที่ และภารกิจในการดำเนินการ และจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน

2) กำหนดแนวทาง กระบวนการและวิธีการดำเนินงานหรือกิจกรรม

3) ดำเนินงานตามแผน และปฏิทินที่กำหนด

4) ดำเนินการในกิจกรรมที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด
- กิจกรรม TO BE NUMBER ONE
- การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องยาเสพติด
- กิจกรรมการเยี่ยมบ้านนักเรียน
- กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ
- กิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา
- กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม
- กิจกรรมสถานักเรียน
- กิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์
- กิจกรรมค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

5) ประเมินกระบวนการดำเนินงาน (Process Evaluation)

6) สรุปผลการดำเนินการ

ขั้นการประเมินผลการดำเนินงาน (Check) ในขั้นการประเมินผลการดำเนินงาน รายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

1) ประชุมผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน เพื่อกำหนดบทบาท หน้าที่ และภารกิจ

2) ประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P)

3) สรุปผลการดำเนินการ

ขั้นการสะท้อนผล (Action) ในขั้นการสะท้อนผล มีการดำเนินการเผยแพร่คู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ รายละเอียดการดำเนินการ โดยการประสานกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำเสนอคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ และศึกษาผลการเผยแพร่คู่มือ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการยอมรับคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ

รายละเอียดการดำเนินงาน

รายการดำเนินการ	ระยะเวลา	หมายเหตุ
ขั้นการวางแผน (Plan) - การประเมินบริบท (Context Evaluation) - การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) - การประเมินความเหมาะสมของคู่มือ	มีนาคม 2559	
ขั้นการดำเนินการ(Do) - ดำเนินกิจกรรมที่กำหนด จำนวน 10 กิจกรรม - การประเมินกระบวนการดำเนินงาน (Process Evaluation)	เมษายน 2559 ถึง กุมภาพันธ์ 2560	
ขั้นการประเมินผลการดำเนินงาน (Check) - การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P)	กุมภาพันธ์ 2560	
ขั้นการสะท้อนผล (Action) - การเผยแพร่คู่มือการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด	มีนาคม 2560	

5. ระยะเวลาดำเนินการ

การดำเนินการตามโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ ของโรงเรียนเมืองคง มีระยะเวลาการดำเนินการ ดังนี้

เริ่มโครงการ วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2559

สิ้นสุดโครงการ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2560

6. งบประมาณ

เงินงบประมาณหมวดเงินอุดหนุนการศึกษา จำนวน 50,000 บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

รายละเอียดการจัดสรรงบประมาณ

ที่	กิจกรรม	เงินงบประมาณ			
		ค่าตอบแทน	ค่าใช้สอย	ค่าวัสดุ	รวม
1	กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด		1,000	4,000	5,000
2	กิจกรรม TO BE NUMBER ONE		1,000	4,000	5,000
3	กิจกรรมการเชิญวิทยากรมาให้ ความรู้เรื่องยาเสพติด	2,000	1,000	3,000	6,000
4	กิจกรรมการเยี่ยมบ้าน		1,000	4,000	5,000
5	กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา ศักยภาพทางวิชาการ			6,000	6,000

ที่	กิจกรรม	เงินงบประมาณ			
		ค่าตอบแทน	ค่าใช้สอย	ค่าวัสดุ	รวม
6	กิจกรรมส่งเสริมความสามารถ ด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา		4,000	1,000	5,000
7	ค่ายปฏิบัติธรรม	1,000		4,000	5,000
8	กิจกรรมสถานักเรียน			5,000	5,000
9	กิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญตนเพื่อ สาธารณประโยชน์			3,000	3,000
10	กิจกรรมค่ายปรับเปลี่ยน พฤติกรรม	2,000		3,000	5,000
รวมทั้งสิ้น		5,000	8,000	37,000	50,000

7. เครื่องมือที่ใช้ประเมิน

การประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหาร
คุณภาพ มีเครื่องมือที่พัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการประเมินโครงการ ดังนี้

1. แบบประเมินความเหมาะสมของคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ
2. แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินบริบท (Context Evaluation)
3. แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation)
4. แบบสอบถามความคิดเห็นประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)
5. แบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลผลิต (Product Evaluation)
7. แบบสอบถามความคิดเห็นการยอมรับคู่มือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา
ยาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 โรงเรียนเมืองคงมีแผนและกระบวนการดำเนินงานโครงการป้องกันและแก้ไข
ปัญหายาเสพติดโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ ที่มีประสิทธิภาพ

8.2 นักเรียนโรงเรียนเมืองคง มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีสุขภาพกายที่สมบูรณ์
แข็งแรง มีสุขภาพจิตที่ดี

(ลงชื่อ) ธรณินทร์ ชมพู ผู้เสนอโครงการ (ลงชื่อ) ดวงจันทร์ นามแสง ผู้เห็นชอบโครงการ
(นายธรณินทร์ ชมพู) (นางสาวดวงจันทร์ นามแสง)
ครู โรงเรียนเมืองคง รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง

(ลงชื่อ) สุพล เชื่อมพงษ์ ผู้อำนวยการโครงการ
(นายสุพล เชื่อมพงษ์)
ผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง

สรุปได้ว่า ในการดำเนินการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โรงเรียนเมืองคง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31 ดำเนินโดยสืบเนื่องจาก โรงเรียนมีการดำเนินการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่การดำเนินการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งข้อมูลของกลุ่มงานกิจการนักเรียน พบว่า โรงเรียนเมืองคง ปีการศึกษา 2558 มีนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวัง จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 6.18 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด และมีนักเรียนที่เสพยาเสพติดที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลคง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 0.84 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด อันอาจเนื่องมาจากการบริหารจัดการโครงการยังไม่เป็นระบบ ขั้นตอนการดำเนินงานไม่ชัดเจนเท่าที่ควร และขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วน จากปัญหาดังกล่าว แผนปฏิบัติการประจำปี 2559 จึงมีการจัดให้มีโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเข้มแข็งและจริงจัง ซึ่งจะให้นักเรียนได้รับการพัฒนาการเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีพฤติกรรมห่างไกลยาเสพติด มีภูมิคุ้มกันที่ดีและเข้มแข็ง ซึ่งในการดำเนินการเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงาน โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด ผู้ประเมินจึงมีความสนใจที่จะดำเนินงานและประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โดยประยุกต์รูปแบบการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam (1971) ซึ่งประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท (Context Evaluation : C) 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process Evaluation : P) และ 4) ด้านผลผลิต (Product Evaluation : P) เพื่อนำผลมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ

หลังจากสิ้นสุดโครงการ ต้องมีการประเมินการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ การประเมินผลการบรรลุเป้าหมายของโครงการ ทำการประเมินโดยใช้แบบประเมิน ดังนี้

1) การประเมินประสิทธิภาพของโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ดำเนินการประเมินทั้งการประเมินภายใน และภายนอกองค์กร การประเมินภายใน ประเมินโดยใช้แบบสอบถามการประเมินประสิทธิภาพของการทำงานตามโครงการ กับคณะกรรมการดำเนินงาน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 4 คน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นายกสมาคมครูและผู้ปกครองนักเรียน และประธานสถานักเรียน รวมทั้งสิ้น 17 คน ส่วนการประเมินจากองค์กรภายนอก ดำเนินการโดยขอรับการประเมินจากคณะกรรมการการของไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2) การประเมินการร่วมดำเนินการ และการเป็นแบบอย่างที่ดี ของผู้เกี่ยวข้อง

ของ ผู้บริหารโรงเรียน ครู บุคลากร นักเรียน และบุคคลในชุมชน ดำเนินการโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการตรวจสอบข้อมูลการร่วมกิจกรรมและการเป็นแบบอย่างที่ดี ของกลุ่มงานกิจการนักเรียน โรงเรียนเมืองคง อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา

3) การประเมินการรู้และปฏิบัติตนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด และของนักเรียน ประเมินโดยใช้ข้อมูลสถิติการไม่เกี่ยวข้อง และไม่เสพสิ่งเสพติด ของนักเรียน ซึ่งเป็นข้อมูลของกลุ่มงานกิจการนักเรียน จากการสรุปผลการดำเนินงานโครงการ ของกลุ่มงานกิจการนักเรียน โรงเรียนเมืองคง อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นระบบหรือกระบวนการในการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือนักเรียน อย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน บุคลากรทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นระบบที่ส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหาช่วยเหลือนักเรียนอย่างรอบด้าน เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง เต็มตามศักยภาพ และจะเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ผู้ประเมินจึงได้ศึกษาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยลำดับขั้นตอนการนำเสนอ ดังนี้

1. ความหมายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กรมสุขภาพจิต (2544 : 15) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการ และเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินการ มีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้อง หรือบุคคลภายนอก รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากโรงเรียน การดูแลช่วยเหลือ หมายถึง การส่งเสริม การป้องกัน และการแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยมีวิธีการ และเครื่องมือสำหรับครูที่ปรึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และปลอดภัยจากสารเสพติด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 17) กล่าวว่าไว้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูเป็นที่ปรึกษา เป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และคณะครู มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

กมล สุมาลา (2550 : 25) กล่าวว่าไว้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหาช่วยเหลือนักเรียนอย่างรอบด้าน โดยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คำนี้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สถานศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเกิดประสิทธิภาพ

สุจิตรา ช่วงโชติ (2556 : 10) กล่าวว่าไว้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการในการส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตนเอง เต็มศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีทักษะในการดำรงชีวิต โดยมีวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายในการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และมีการประสานขอความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

รวมทั้งผู้ปกครองและชุมชน มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมอย่างเป็นระบบ และมีเอกสารหลักฐานที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบได้

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เป็นระบบ มีขั้นตอน วิธีการ กระบวนการ และมีเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานที่ชัดเจน มีบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหา ก่อให้เกิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

2. องค์ประกอบ และขอบข่ายการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบ และขอบข่ายในการดำเนินการ ดังนี้

เสาวนีย์ พัฒนาอมร (2544 : 34) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในเรื่องของการจัดกิจกรรมโฮมรูม และการประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน เพื่อการส่งเสริมนักเรียนไว้ ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม (Home Room)

กิจกรรมโฮมรูม เป็นกิจกรรมที่ดำเนินเพื่อส่งเสริมนักเรียนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม สถานที่จัดอาจเป็นห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้ บรรยากาศระหว่างครูกับนักเรียน เป็นดังสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนด้านต่าง ๆ เช่น การรู้จักตนเอง การรู้จักผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม มีทักษะในการตัดสินใจ ทักษะการปรับตัวและวางแผนชีวิต ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมโฮมรูม จะช่วยให้ครูที่ปรึกษารู้จักนักเรียนมากขึ้น ครูสามารถส่งเสริมความสามารถ ป้องกันปัญหาของนักเรียนได้ ดำเนินการดังนี้

1.1 กำหนดกิจกรรมโฮมรูม โดยยึดความต้องการนักเรียนโดยการสำรวจ

1.2 โรงเรียนกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมโฮมรูมให้เหมาะสม ทันสมัย ครูที่ปรึกษาดำเนินการตามขั้นตอนแต่ให้มีความยืดหยุ่น

1.3 วิธีการผสมผสาน โดยยึดความต้องการนักเรียนและนโยบายโรงเรียน

2. แนวดำเนินการจัดกิจกรรมโฮมรูม มีดังนี้

2.1 กำหนดกิจกรรมโฮมรูม โดยยึดความต้องการของนักเรียน

2.2 มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมโฮมรูม ดังนี้

2.2.1 สำรวจความต้องการของนักเรียนในการจัดกิจกรรมโฮมรูม

2.2.2 พิจารณาเลือกหัวข้อ และวิธีการในการจัดกิจกรรม ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนหรือให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้นเป็นเรื่องที่ทันสมัย

2.2.3 การจัดกิจกรรมโฮมรูมแต่ละครั้ง ควรดำเนินการเป็นหลักฐานทั้งก่อนและหลังดำเนินการ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบบันทึกกิจกรรมหรืออื่น ๆ รวมทั้งให้มีการสรุปผลที่เกิดขึ้นหลังจัดกิจกรรมทุกครั้ง โดยอาจบันทึกในแผนการจัดกิจกรรมหรือแยกต่างหาก

2.2.4 ประเมินผลการจัดกิจกรรมและจัดทำรายงาน

2.3 โรงเรียนกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมโฮมรูมหรือมีคู่มือการจัดกิจกรรม

ในแต่ละครั้ง โดยมีจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียนในการพัฒนา นักเรียน ครูที่ปรึกษาก็ดำเนินการตามนั้น แต่ให้ความยืดหยุ่นในการกำหนดหัวข้อและวิธีการ ดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมและทันสมัย

2.4 วิธีการผสมผสาน โดยยึดความต้องการของนักเรียนและนโยบายของโรงเรียน

2.5 ในการพัฒนานักเรียนในการจัดกิจกรรมโฮมรูม สามารถใช้วิธีการอื่น ๆ ได้ ตามความเหมาะสม

3. การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom Meeting) เป็นการพบปะกันระหว่าง ครูที่ปรึกษากับผู้ปกครองนักเรียนที่ครูดูแลอยู่เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันและร่วมกันดูแล ช่วยเหลือนักเรียนระหว่างบ้านกับโรงเรียน ทำให้ผู้ปกครองเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น ส่งเสริม คุณภาพนักเรียนให้มีความสามารถขึ้น โดยควรจัดอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง ดังนี้

3.1 การเตรียมการ ครูที่ปรึกษาเตรียมความพร้อมก่อนประชุมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อมูลนักเรียนรายบุคคล และกิจกรรมที่จะดำเนินการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์กิจกรรม ให้ชัดเจน

3.2 การสื่อสาร ครูที่ปรึกษาควรระมัดระวังคำพูดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกในทางลบ หรือต่อต้านจากผู้ปกครอง เช่น ตำหนินักเรียนหรือผู้ปกครอง การแจ้งข้อบกพร่องของนักเรียน ในที่ ประชุม ควรใช้คำพูดที่แสดงถึงความเข้าใจในตัวนักเรียน แสดงถึงความห่วงใยเอาใจใส่ของครูที่มีต่อ นักเรียนทุกคนและอาศัยกิจกรรมที่จะทำให้ผู้ปกครองตระหนักในความรับผิดชอบ และต้องการ ปรับปรุง หรือแก้ไขในส่วนที่บกพร่องของนักเรียน

3.3 การจัดกิจกรรมในการประชุม การที่จะให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประชุม ต้องใช้กิจกรรมต่าง ๆ โดยเริ่มด้วยการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้ปกครองด้วยกันก่อน จึงจัด กิจกรรมอื่น ให้ผู้ปกครองได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นสาระที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือ นักเรียน

3.4 การสรุปผลและบันทึกหลักฐานการประชุมผู้ปกครอง ในแต่ละครั้งครูที่ปรึกษา ควรมีการสรุปผล และจัดทำเอกสารเป็นหลักฐานเพื่อประโยชน์ ดังนี้

3.4.1 เป็นหลักฐานในการประชุมแต่ละครั้ง

3.4.2 เป็นข้อมูลสำหรับการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป

3.4.3 เป็นข้อมูลสำหรับการจัดประชุมให้มีความสอดคล้องกับความต้องการ ของผู้ปกครองในครั้งต่อไป

กรมสุขภาพจิต (2544 : 19) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นกระบวนการดำเนินงานที่มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมนักเรียน 4) การป้องกันและแก้ไข 5) การส่งต่อ องค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ประการ ผู้ที่มีหน้าที่หลักในการดำเนินงาน คือ ครูที่ปรึกษา โดยประสานความร่วมมือกับครู บุคลากรอื่น ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นความสำเร็จ จะขึ้นอยู่กับความร่วมมือ ร่วมคิด ร่วมทำ ของทุกคน โดยเฉพาะ ผู้บริหารจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญ ให้การสนับสนุนทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ ส่งเสริมทั้งด้าน

ความรู้ เทคนิควิธีการเพื่อให้ครู และบุคลากรมีความรู้ ความสามารถ เกิดความมั่นใจ มีขวัญและกำลังใจ เพื่อให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม เกิดการยอมรับและมีความเชื่อมั่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 10) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ดังนี้

1. นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลช่วยเหลือ
2. ดำเนินการทั้งส่งเสริม พัฒนา ป้องกันและแก้ไข
3. การมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ดาวรุ่ง มุกตาคิจ (2553 : 29) กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนว่าองค์ประกอบของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มี 5 ประการ ได้แก่ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา การส่งต่อ โดยมีการประสาน ความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและนักเรียน มีข้อมูล วิธีการ เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ และช่วยเหลือนักเรียนตรงกับสภาพและทันการณ์

สรุปได้ว่า ขอบข่ายของการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหา การส่งต่อ เพื่อให้ให้นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนา สำหรับในโรงเรียน ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมควรการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมโฮมรูม การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน กิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมศิลปะ ดนตรี กีฬา เป็นต้น

3. วัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 8) กำหนดวัตถุประสงค์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีกระบวนการ วิธีการ และเครื่องมือที่มีคุณภาพและมีหลักฐาน สามารถตรวจสอบได้
2. เพื่อส่งเสริมให้ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา บุคลากรในโรงเรียน ชุมชน หน่วยงาน และองค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
3. เพื่อให้นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพ เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

สรุปได้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีวัตถุประสงค์ คือ ป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้นักเรียนทุกคนได้รับการดูแลช่วยเหลือไม่ให้มีพฤติกรรมสุ่มเสี่ยงต่อปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง ตลอดจนการพัฒนา ส่งเสริม ให้นักเรียนมีการพัฒนาการ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมได้ด้วยความสะดวกสบาย

4. ประโยชน์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 12) กล่าวถึงประโยชน์ของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังนี้

- 4.1 ประโยชน์ที่เกิดกับนักเรียน
- 4.1.1 นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างทั่วถึง
- 4.1.2 นักเรียนได้รับการพัฒนา ป้องกันแก้ไขด้านการเรียน ความสามารถ พิเศษ
- 4.1.3 นักเรียนรู้จักตนเอง สามารถปรับตัว มีทักษะการอยู่ในสังคมอย่างมีสุข
- 4.1.4 นักเรียนมีทักษะชีวิต และมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน ครูและผู้ปกครอง
- 4.2 ประโยชน์ที่เกิดกับครู
- 4.2.1 ครูตระหนักและเห็นความสำคัญในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 4.2.2 ครูมีเจตคติที่ดีต่อนักเรียน มีผลงานด้านนักเรียน สอดคล้องกับ มาตรฐานการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา
- 4.2.3 ครูมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู
- 4.3 ประโยชน์ที่เกิดกับผู้บริหาร
- 4.3.1 ผู้บริหารได้รู้ถึงศักยภาพครูในการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน
- 4.3.2 ผู้บริหารรู้ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน เพื่อใช้ในการกำหนดแนวทางของ การพัฒนานักเรียน การพัฒนาหลักสูตร และคุณภาพการจัดการศึกษา
- 4.3.3 ผู้บริหารมีรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย
- 4.4 ประโยชน์ที่เกิดกับโรงเรียน
- 4.4.1 โรงเรียนมีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษา
- 4.4.2 โรงเรียนได้รับการยอมรับ สนับสนุนจากผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรอื่น
- 4.4.3 มีการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทรภายในโรงเรียน
- 4.5 ประโยชน์ที่เกิดกับผู้ปกครอง/ชุมชน
- 4.5.1 เกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วมกับโรงเรียน
- 4.5.2 มีความเข้าใจถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน
- 4.5.3 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลานและบุคคลในชุมชน
- 4.5.4 มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุตรหลาน และภายในครอบครัว
- 4.6 ประโยชน์ที่เกิดกับเขตพื้นที่การศึกษา
- 4.6.1 เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมในการพัฒนานักเรียน
- 4.6.2 เกิดการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 4.6.3 มีระบบสารสนเทศที่ดี ทั้งสารสนเทศในระดับบุคคลและโรงเรียนเพื่อใช้ในการ พัฒนางาน
- 4.7 ประโยชน์ที่เกิดกับประเทศชาติ
- 4.7.1 นักเรียนมีคุณภาพ ดี มีปัญญาและมีความสุข
- 4.7.2 มีการเชื่อมโยงข้อมูลเยาวชนทุกระดับ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาที่ส่งผลต่อเด็ก
- 4.7.3 ลดค่าใช้จ่ายการดำเนินงานของหน่วยงาน

4.7.4 ประชาชนในชาติ เป็นคนที่มีคุณภาพ อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เกิดเป็นสังคมแห่งสมานฉันท์ และเอื้ออาทร สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้ จริยา นิยมสวัสดิ์ (2557 : 6) กล่าวถึงประโยชน์ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ว่า

1. นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และตรงตามสภาพปัญหา
 2. สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปด้วยดี และอบอุ่น
 3. นักเรียนรู้จักตนเอง และควบคุมตนเองได้
 4. นักเรียนเรียนรู้ด้วยความสุข และได้รับการส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- อย่างรอบด้าน

5. ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนอย่างเข้มแข็งจริงจัง ด้วยความเสียสละเอาใจใส่

ศิริ โขศสกุล (2559 : 26) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของระบบดูแลช่วยเหลือ ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อนักเรียน นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ตรงกับสภาพปัญหา อีกทั้งยังได้รับการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาการด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ช่วยให้นักเรียนรู้จักตนเอง และควบคุมตนเองได้ มีสัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปได้อย่างดีและอบอุ่น ส่งผลให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยความสุข

2. ประโยชน์ต่อครู เมื่อครูได้ทำตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนแล้วจะเห็นความสำคัญของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และนำข้อมูลของนักเรียนนั้นมาเป็นข้อมูลสำหรับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในกลุ่มต่าง ๆ ให้ตรงกับปัญหา

3. ประโยชน์ต่อผู้ปกครอง ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นภายในโรงเรียน หรือ ภายนอกโรงเรียน ผู้ปกครองจึงจำเป็นที่จะต้องตระหนักในการมีส่วนร่วม กับโรงเรียนจะทำให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงวิธีการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน อีกทั้งเป็นตัวอย่างที่ดี กับบุตรหลาน และบุคคลในชุมชน

4. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร ทางผู้บริหารโรงเรียนจะได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวนักเรียน ไม่ว่าจะจากการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันปัญหานักเรียน การแก้ปัญหานักเรียน จนถึงการส่งต่อนักเรียน ทำให้ผู้บริหารโรงเรียนได้ข้อมูลพื้นฐานของนักเรียน สำหรับใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนานักเรียน หลักสูตร และคุณภาพการจัดการศึกษา

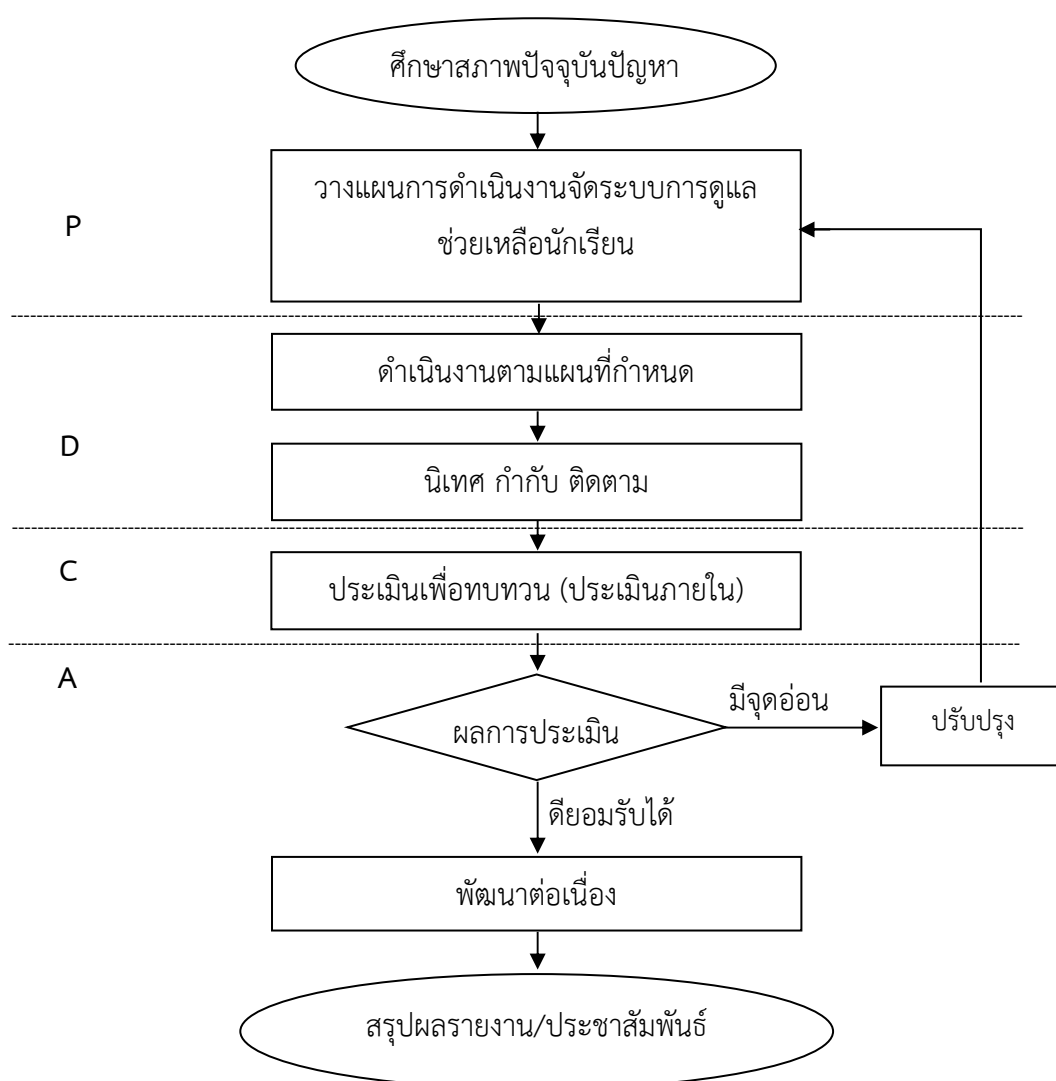
5. ประโยชน์ต่อโรงเรียน เมื่อโรงเรียนมีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่ดี จะได้รับการยอมรับ การสนับสนุน และความร่วมมือจากชุมชน บุคลากร องค์กรที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจะร่วมมือกันในการป้องกันปัญหา และแก้ไขปัญหาโดยดำเนินการควบคู่ไปกับระบบการจัดการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ตั้งแต่ตัวผู้เรียนเอง ผู้บริหารโรงเรียน ครู โรงเรียน สังคม ประเทศชาติ เมื่อนักเรียนสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ด้วยความสงบสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งกับสังคมและคนรอบข้าง สังคมจะเป็นสังคมที่น่าอยู่ อันส่งผลต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง ให้มีความสงบสุข เจริญรุ่งเรืองในอนาคตต่อไป

5. แนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

มีนักวิชาการกล่าวถึงแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ไว้ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 25-26) กล่าวถึงระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีครูประจำชั้น หรือครูที่ปรึกษา เป็นบุคลากรหลักในการปฏิบัติหน้าที่ โดยมีบุคลากรอื่น เช่น ครูประจำวิชา ครูอนามัย ครูแนะแนว ร่วมดำเนินการและมีผู้บริหารโรงเรียน สนับสนุนและเอื้อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างราบรื่น มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานตามการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนที่ใช้วงจรเดมมิง แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน



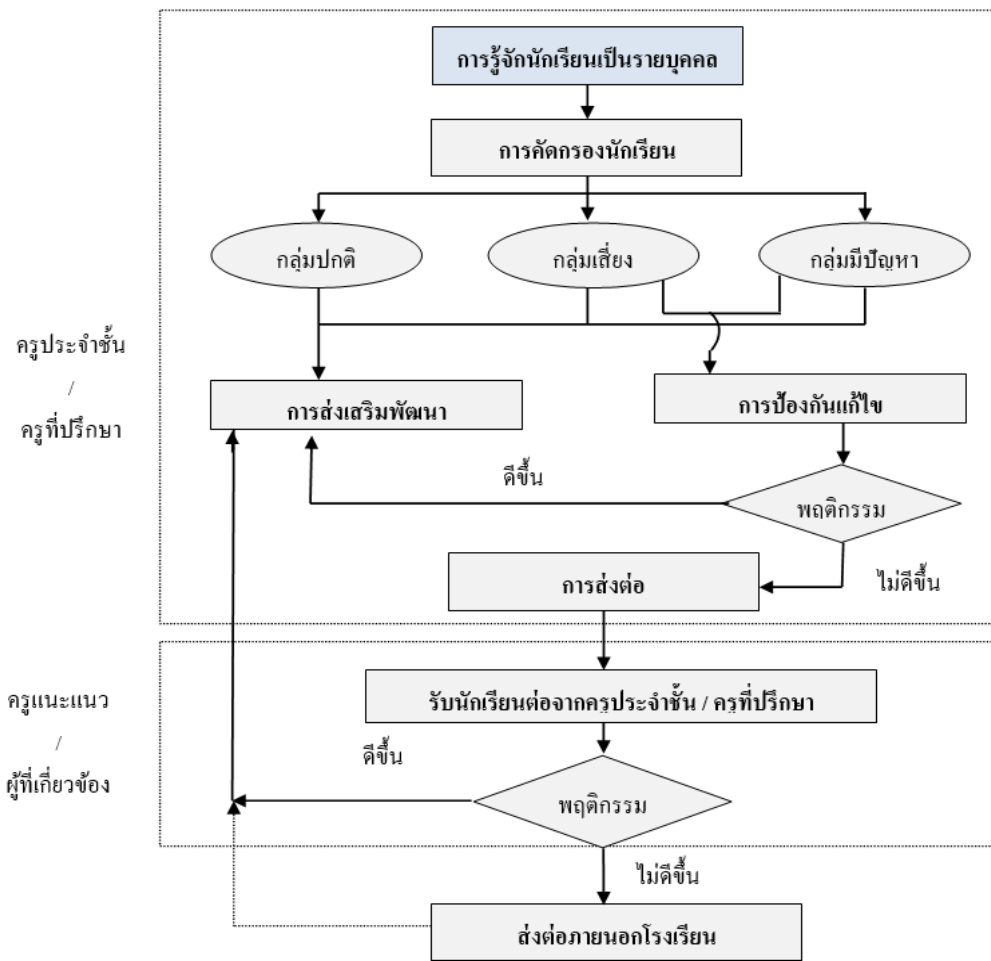
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 25-26

จากภาพที่ 1 การบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1. ศักยภาพและทิศทางการดำเนินงาน ดังนี้
 - 1.1 การศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายเกี่ยวกับการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 1.2 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของสถานศึกษาในการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 1.3 ศึกษาวิเคราะห์บริบทของชุมชน
 2. วางแผนการดำเนินงานจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้
 - 2.1 สร้างทีมงานและความตระหนัก เจตคติที่ดีในการทำงานที่มุ่งงาน
 - 2.2 กำหนดกลยุทธ์การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.3 กำหนดมาตรฐานการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 2.4 จัดทำแผน/ปฏิทินปฏิบัติงานตลอดปีการศึกษา ให้ครอบคลุมทั้งด้านการบริหารจัดการ และด้านกระบวนการของครูที่ปรึกษา 5 ชั้น คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมนักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่นักเรียนและการส่งต่อ
 - 2.5 จัดทำสื่อนวัตกรรมสนับสนุนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 3. ดำเนินการตามแผนที่กำหนด โดยดำเนินงานให้ครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้
 - 3.1 พัฒนาบุคลากรให้มีเจตคติ ความรู้สามารถดำเนินงานระบบได้
 - 3.2 สนับสนุนให้ครูที่ปรึกษาดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนครอบคลุมทุกชั้น
 - 3.3 ผลิต จัดหาสื่อสนับสนุนการดำเนินงานของครูที่ปรึกษา และผู้เกี่ยวข้อง
 4. นิเทศ กำกับ ติดตาม โดยดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานตามระยะเวลาที่เหมาะสม และครอบคลุมกิจกรรมต่อไปนี้
 - 4.1 ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และประสานความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
 - 4.2 นำเสนอข้อมูลความรู้ หรือเทคนิควิธีที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน
 - 4.3 ติดตามผลการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูและผู้เกี่ยวข้อง
 5. ประเมินเพื่อทบทวน (ประเมินภายใน) ดำเนินการดังนี้
 - 5.1 จัดประเมินการดำเนินงานตามกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของครูที่ปรึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการที่หลากหลาย อย่างน้อยปีละครั้ง
 - 5.2 เน้นการประเมินเพื่อการพัฒนาไม่ใช่การจับผิดตัวบุคคล
 - 5.3 ประเมินด้วยบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร
 - 5.4 นำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงส่วนที่เป็นจุดอ่อน และพัฒนาในส่วนที่ดีเป็นที่ยอมรับให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเพื่อให้ความเข้มแข็ง และมั่นคงตลอดไป
 6. สรุปรายงาน/ประชาสัมพันธ์ โดยการจัดทำหลักฐานการสรุปที่ครอบคลุมประเด็นของจุดประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะจากรายงาน เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เช่น ผลงานดีเด่น (Best Practices) ครูดีเด่น นักเรียนดีเด่น และผู้ปกครอง ชุมชน ที่ให้ความร่วมมือสนับสนุนดีเด่น เป็นต้น
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 36-37) กำหนดภารกิจหลัก

ที่เป็นหัวใจของการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ประกอบด้วย การรู้จักนักเรียน เป็นรายบุคคล การคัดกรอง การส่งเสริมและพัฒนา การป้องกัน การช่วยเหลือ การแก้ไข และการส่งต่อ ซึ่งการดำเนินงานของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน



ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 36-37

จากภาพที่ 2 แสดงถึงกระบวนการการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งรับผิดชอบโดยครูที่ปรึกษา โดยมีการประสานงานหรือรับการสนับสนุน จากผู้บริหาร จากครู ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ปกครอง องค์กรและหน่วยงานอื่น ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ดำเนินการดังนี้
 - 1.1 ความสามารถด้านการเรียน เช่น ผลการเรียน การอ่าน เขียน คิดวิเคราะห์
 - 1.2 ด้านความสามารถพิเศษ เช่น ดนตรี ศิลปะ กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

1.3 ด้านสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรม โดยใช้แบบประเมิน พฤติกรรมนักเรียน ที่กรมสุขภาพจิตพัฒนาจาก The Strengths and Difficulties Questionnaire : SDQ) และอาจใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ พร้อมกับคู่มือครูก็ได้

1.4 ด้านครอบครัว เป็นการรู้จักกับนักเรียนในด้านที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ในครอบครัว ความเป็นอยู่ และการดูแลคุ้มครองนักเรียนของผู้ปกครองนักเรียน

1.5 ด้านเศรษฐกิจ เป็นข้อมูลฐานะผู้ปกครอง อาชีพ และรายได้ของผู้ปกครอง

1.6 ข้อมูลนักเรียนด้านอื่นที่โรงเรียนเห็นว่าควรจัดทำข้อมูลไว้ในระเบียบสะสม

2. การคัดกรองนักเรียน

การคัดกรองนักเรียน เป็นการแยกนักเรียนในห้องที่ปรึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มปกติ คือ นักเรียนที่วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตามเกณฑ์ของการคัดกรอง ของโรงเรียน เช่น การประเมินสุขภาพและสมรรถภาพทางกาย รายงานความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) และรายงานการสรุปปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน แล้วพบว่านักเรียนอยู่ในเกณฑ์ปกติ

2.2 กลุ่มเสี่ยง คือ นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น ชอบเก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต ปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนรู้เปลี่ยนในทางลบ

2.3 กลุ่มมีปัญหา คือ นักเรียนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มเสี่ยง หรือมีปัญหา ตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน เช่น สารเสพติด ชู้สาว พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง เป็นต้น ซึ่งครูที่ปรึกษา และโรงเรียนควรให้การดูแลช่วยเหลือ ป้องกันหรือแก้ไขปัญหา ตามแต่กรณีของ นักเรียนที่พบ

3. การส่งเสริมนักเรียน

การส่งเสริมนักเรียน เป็นการส่งเสริมนักเรียนปกติ กลุ่มเสี่ยง หรือมีปัญหา เพื่อพัฒนาให้มีคุณภาพ โดยครูที่ปรึกษาจัดกิจกรรมโฮมรูมที่มีกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรม การส่งเสริมสัมพันธ์เพื่อสร้างความคุ้นเคยให้นักเรียนกับครูรู้จักกัน และควรจัดประชุมผู้ปกครอง ชั้นเรียนด้วย

4. การป้องกันและแก้ไขปัญหา

การป้องกันและแก้ไขปัญหา เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง หรือมีปัญหา ซึ่งครูที่ปรึกษาหรือโรงเรียนต้องให้คำปรึกษาเบื้องต้น ประสานงานผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อจัดกิจกรรมเพิ่มเติมสำหรับการป้องกันและการช่วยเหลือ การแก้ไขปัญหานักเรียน

5. การส่งต่อ การส่งต่อมี 2 ประเภท คือ

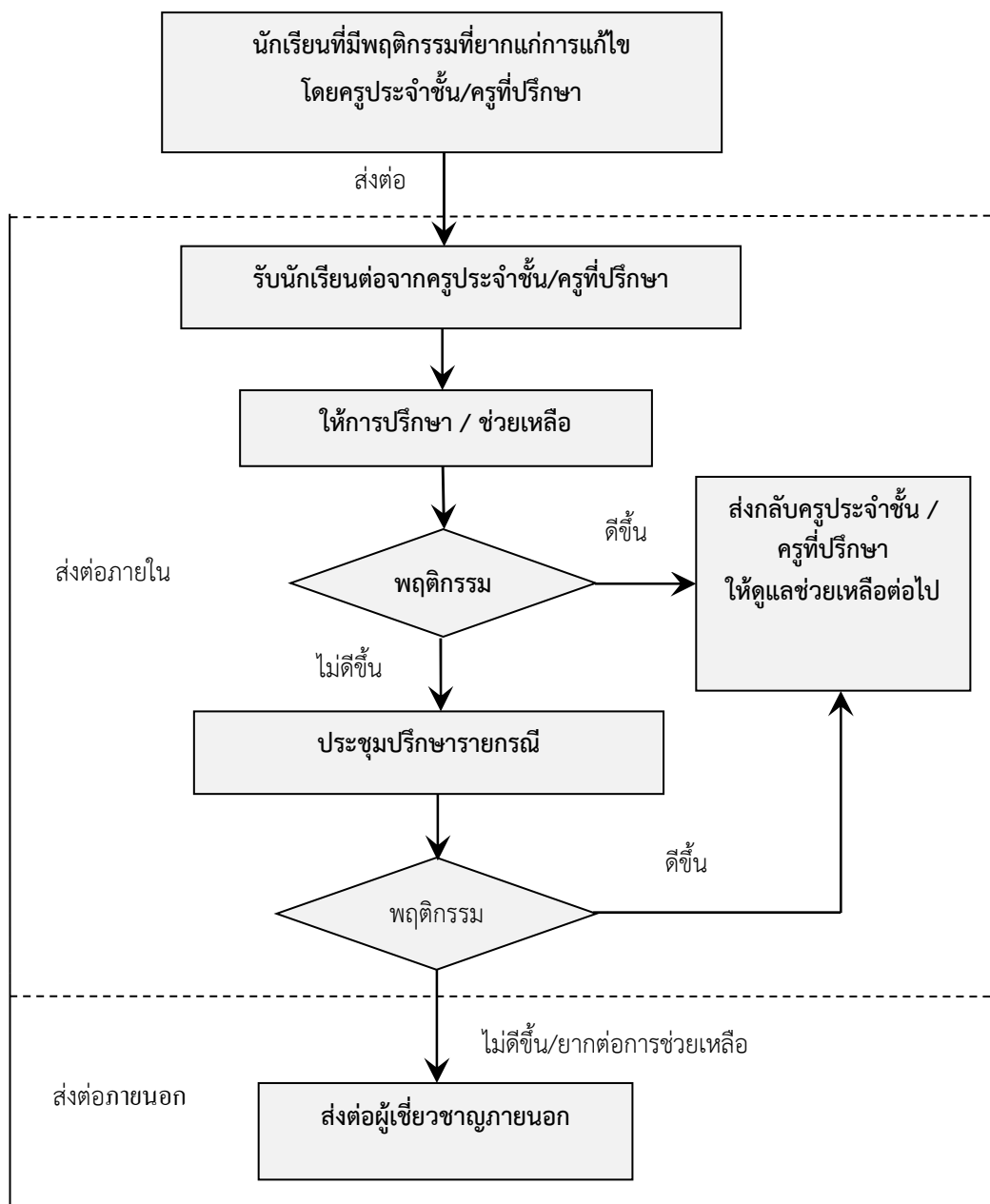
5.1 การส่งต่อภายใน หมายถึง การที่ครูที่ปรึกษาส่งต่อนักเรียนในความดูแล ของตนไปยังครูที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน เช่น ครูแนะแนว ครูฝ่ายปกครอง ครูประจำวิชา และครูพยาบาล เป็นต้น

5.2 การส่งต่อภายนอก หมายถึง การส่งนักเรียนที่แก้ไขไม่ได้ในระดับโรงเรียน ไปยังหน่วยงานอื่นภายนอก เช่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ หรือศูนย์บำบัดยาเสพติด เป็นต้น

การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เมื่อครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาได้ดูแล ช่วยเหลือนักเรียนเบื้องต้นแล้ว หากพบกรณีที่ยากแก่การแก้ไข จึงดำเนินการส่งต่อให้ ครูแนะแนว

ครูฝ่ายปกครอง ครูฝ่ายวิชาการ หรืองานพยาบาล เพื่อดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป แสดงดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กระบวนการแก้ไขปัญหาของครูแนะแนว/ผู้เกี่ยวข้อง



ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547 : 52

กรมสุขภาพจิต (2544 : 25-26) ได้เสนอแนวทางให้โรงเรียนดำเนินการตามระบบดังกล่าวในรอบปีงบประมาณ ดังนี้

1. เตรียมการและวางแผนการดำเนินงาน โรงเรียนควรต้องเตรียมการ และวางแผน
ดังนี้

1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการจะมีอยู่ 3 คณะ ดังนี้

1.1.1 คณะกรรมการอำนวยการ (ทีมนำ)

1.1.2 คณะกรรมการประสานงาน (ทีมประสาน)

1.1.3 คณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ)

1.2 วิเคราะห์สภาพความพร้อมพื้นฐานของโรงเรียน และการจัดทำแผน
ปฏิบัติงาน ขั้นตอนนี้ โรงเรียนควรวิเคราะห์สภาพตามแบบประเมินที่กรมสุขภาพจิตได้ให้ตัวอย่าง
การประเมินด้วยตนเอง เพื่อที่จะได้ทราบจุดอ่อนและจุดแข็งในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดูแล
ช่วยเหลือนักเรียน

2. ปฏิบัติตามแผน ซึ่งต้องดำเนินการ ดังนี้

2.1 สร้างความตระหนักและความเข้าใจให้บุคลากร โดยการอบรม ประชุม และให้
ศึกษาเอกสาร เป็นต้น

2.2 ดำเนินการตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีครูที่ปรึกษานักเรียน
เป็นบุคลากรหลัก

3. กำกับ ติดตาม ประเมินรายงาน ซึ่งเป็นขั้นตอนของคณะกรรมการอำนวยการ
และคณะกรรมการประสานงาน ที่จะต้องดำเนินการประเมินเพื่อทบทวนการดำเนินงานระบบดูแล
ช่วยเหลือนักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมี
มาตรฐาน ซึ่งการประเมินเพื่อทบทวนการดำเนินงาน ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน
คุณภาพ การดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังนี้

3.1 เพื่อการตรวจสอบ ทบทวนการปฏิบัติและปรับคุณภาพการดูแลช่วยเหลือ
นักเรียน

3.2 เพื่อให้มีข้อมูล และสารสนเทศนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจในการวางแผน
พัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.3 เพื่อรายงานผลเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.4 เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับการประเมินจากหน่วยงานภายนอก

สู่การรับรองคุณภาพการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 20-27) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่
ของสถานศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา

ในฐานะที่ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้นำสูงสุดในสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการ
และให้ความสำคัญในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบผลสำเร็จ จึงควรมี
บทบาทหน้าที่และแนวทางดำเนินงาน แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. บริหารจัดการให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ	1.1 กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.2 สร้างความตระหนักให้ครู/บุคคลที่เกี่ยวข้อง เห็นคุณค่าความจำเป็นของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.3 กำหนดโครงสร้างการบริหารระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้เหมาะสมกับสถานศึกษา 1.4 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานตามความเหมาะสม 1.5 ประชุมเพื่อกำหนดเกณฑ์จำแนกกลุ่มนักเรียน 1.6 ส่งเสริมให้ครูทุกคนและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้เพิ่มเติม มีทักษะเกี่ยวกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง
2. ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและ บุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครององค์กรต่าง ๆ สาธารณสุข สถานีตำรวจ ฯลฯ	2.1 เชิญร่วมเป็นกรรมการและเครือข่ายในการช่วยเหลือนักเรียน 2.2 ประชุมปรึกษาหารือและขอความร่วมมือ
3. ดูแลกำกับ นิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและให้ขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน	3.1 กำหนดปฏิทินการดำเนินงาน 3.2 นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล 3.3 ยกย่อง ให้รางวัล เผยแพร่ผลงานการดำเนินงาน

2. ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา

ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ถือได้ว่าเป็นผู้ใกล้ชิดกับนักเรียนที่สุด และยังถือว่าเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงาน แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา

บทบาทหน้าที่	แนวทางดำเนินงาน
1. รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนรายบุคคล เตรียมเครื่องมือเก็บข้อมูลนักเรียนรายบุคคล 1.2 หาข้อมูลเพิ่มเติมโดยนำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บข้อมูลและปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน 1.3 เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ 1.4 วิเคราะห์ข้อมูล
2. คัดกรอง จำแนกกลุ่มนักเรียน	2.1 ดำเนินการคัดกรองนักเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด 2.2 สรุปผลการจำแนกนักเรียนเป็นกลุ่ม
3. จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพัฒนา	3.1 จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมโดย - การเยี่ยมบ้าน - จัดกิจกรรมโฮมรูม - สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน - ประชุมผู้ปกครอง - จัดหมายข่าว ฯลฯ 3.2 จัดกิจกรรมพัฒนาให้เหมาะสมกับกลุ่มนักเรียน
4. จัดกิจกรรมป้องกัน แก้ไขช่วยเหลือ	4.1 ให้คำปรึกษา 4.2 ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น 4.3 ประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในช่วยเหลือ แก้ไข
5. ส่งต่อ	5.1 ดำเนินการส่งต่อภายในไปยังบุคคลหรือฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
6. รายงานผล	6.1 รายงานระหว่างดำเนินการ 6.2 รายงานผลเมื่อสิ้นสุดกระบวนการทำงาน

หมายเหตุ การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือทุกขั้นตอน ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาควรรายงานผลการปฏิบัติงานทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เพื่อการตรวจสอบปรับปรุงพัฒนา

3. ครูประจำวิชา/ครูทั่วไป

ครูทุกคนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน แสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของครูประจำวิชา/ครูทั่วไป

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
ดูแลนักเรียนและให้คำปรึกษา เบื้องต้นแก่นักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศึกษา สังเกต ดูแล รวบรวมข้อมูลของนักเรียนที่ตนเอง รับผิดชอบการสอนในวิชานั้น ๆ 2. ประสานงานกับครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา เพื่อส่งเสริม ป้องกัน แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน 3. จัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริม ป้องกัน และแก้ไข เพื่อพัฒนานักเรียน

หมายเหตุ โรงเรียนใดไม่มีครูประจำวิชา ให้ครูที่ทำหน้าที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ปฏิบัติตาม
บทบาทหน้าที่ครูประจำวิชา

4. ครูแนะแนว

ครูแนะแนว ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ต้องรับผิดชอบต่อการทำงานตามกระบวนการของ
ระบบงานแนะแนว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จึงควรมีบทบาทหน้าที่ และ
แนวทางการดำเนินงาน แสดงดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของครูแนะแนว

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
1. สนับสนุนครูประจำชั้น/ ครูที่ปรึกษาในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1.1 ให้คำปรึกษาช่วยเหลือแก่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา 1.2 ให้ความมั่นใจ กำลังใจกับผู้ร่วมงานในการปฏิบัติงาน 1.3 ให้คำปรึกษาทั้งการเรียน อาชีพ ชีวิต สังคมทั้งรายกลุ่ม และรายบุคคล 1.4 จัดทำการศึกษากรณี (Case Study) 1.5 เตรียมเครื่องมือสนับสนุนระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน อย่างครอบคลุม ต่อเนื่อง และเป็นปัจจุบัน 1.6 ให้คำปรึกษาในการจัดทำข้อมูลนักเรียนประกอบกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกรณีนักเรียนย้ายที่เรียน
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา	<ol style="list-style-type: none"> 2.1 จัดกิจกรรมป้องกัน ช่วยเหลือ แก้ไขพฤติกรรมนักเรียน 2.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล

3. จัดกิจกรรมป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ	3.1 ให้คำปรึกษา 3.2 ให้ความช่วยเหลือ 3.3 ประสานความร่วมมือกับครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง 3.4 อื่น ๆ
4. ส่งต่อ	ส่งต่อผู้เชี่ยวชาญภายนอก

หมายเหตุ โรงเรียนใดไม่มีครูแนะแนว ให้ครูที่ทำหน้าที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาปฏิบัติ
ตามบทบาทหน้าที่ของครูแนะแนว

5. ครูหัวหน้าระดับชั้น

ครูหัวหน้าระดับชั้น มีบทบาทสำคัญในการกำกับ และอำนวยความสะดวกใน
การดำเนินงานของครูที่ปรึกษา จึงควรมีบทบาทหน้าที่ แสดงดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของครูหัวหน้าระดับชั้น

บทบาทหน้าที่	แนวทางดำเนินงาน
1. ติดตาม กำกับ การดูแล ช่วยเหลือนักเรียนของ ครูที่ปรึกษา	1.1 วางแผนการกำกับ ติดตามการทำงานของครูประจำชั้น/ ครูที่ปรึกษา ให้ชัดเจนและรับรู้โดยทั่วกัน 1.2 อำนวยความสะดวกแก่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาใน การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.3 บันทึกหลักฐานการปฏิบัติงาน และจัดทำรายงานสรุป
2. ประสานงานผู้เกี่ยวข้อง ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน	2.1 จัดประชุมครูในระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน 2.2 จัดประชุมกลุ่มเพื่อปรึกษาปัญหากรณี 2.3 ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา 2.4 ติดต่อประสานงานกับเครือข่ายทั้งใน และนอก สถานศึกษา

6. นักเรียน นักเรียนเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ทั้งเป็นผู้รับการช่วยเหลือและให้ความช่วยเหลือแก่สถานศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานระบบดูแล
ช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจึงมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน แสดงดัง
ตารางที่ 8

ตารางที่ 8 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของนักเรียน

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
มีบทบาทหน้าที่ของนักเรียนและ สนับสนุนการดำเนินงานระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการนักเรียน 2. ให้ความร่วมมือในการสอดส่องพฤติกรรมของนักเรียน ในสถานศึกษา 3. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 4. สร้างเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน 5. เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน 6. ประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน

7. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์คณะบุคคลที่อยู่ภายในสถานศึกษา
ที่มีส่วนช่วยในการบริหารจัดการศึกษา จึงควรมีบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงาน แสดงดัง
ตารางที่ 9

ตารางที่ 9 บทบาทหน้าที่ และแนวทางการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทบาทหน้าที่	แนวทางการดำเนินงาน
ให้การสนับสนุนด้านการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้คำปรึกษาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริม พัฒนา แก่ไข่นักเรียน 3. ติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริม พัฒนา แก่ไข่นักเรียน 4. อำนวยความสะดวกและประสานงานเมื่อสถานศึกษา ต้องการช่วยเหลือ

ชุดิมา ถาวรแก้ว (2559 : 19) ได้กล่าวถึงแนวทางของการดำเนินงานระบบดูแล
ช่วยเหลือนักเรียนไว้ว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีมาตรฐาน คุณภาพ
และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ โดยครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และ
มีบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วม

ประชัน ธิมา (2555 : บทคัดย่อ) กล่าวไว้ว่า แนวทางการดำเนินงานระบบดูแล
ช่วยเหลือนักเรียน มีดังนี้

1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยกำหนดเป็นโครงการของโรงเรียน ให้ครูออกเยี่ยมบ้าน
2. ด้านการคัดกรองนักเรียน โดยการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ ให้ความรู้กับผู้วิเคราะห์พฤติกรรม ครูควรมีการคัดกรองซ้ำในนักเรียนกลุ่มเสี่ยง กลุ่มมีปัญหา ครูควรติดตามนักเรียนอย่างใกล้ชิด
3. ด้านการส่งเสริมนักเรียน จัดทำหลักสูตรในการจัดกิจกรรมก่อนเรียน กำหนดปฏิทินการจัดกิจกรรมก่อนเรียนให้ชัดเจน มีการนิเทศกำกับติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนักเรียนตามความเหมาะสมและสร้างสรรค์
4. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน โรงเรียนควรมีนโยบายในการจัดกิจกรรมการทำงานร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน ผู้บริหารให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือกับเครือข่ายในการให้โอกาสกับนักเรียนที่มีปัญหาได้
5. ด้านการส่งต่อนักเรียน มีการประชุมวางแผนในการแก้ไขปัญหานักเรียนข้อมูลของนักเรียนควรมีการนำเสนอต่อผู้บริหารให้รับทราบถึงปัญหา จัดวางระบบการติดตามช่วยแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า แนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ 1) มีการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ถึงสภาพปัญหา และความต้องการ 2) มีการวางแผนการดำเนินการอย่างเป็นระบบ 3) มีการดำเนินงานโดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม 4) มีการดำเนินการตามขั้นตอน 5) มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ 6) มีการดำเนินการในกิจกรรมการพัฒนาป้องกัน และแก้ไขปัญหา 7) มีการควบคุม กำกับ นิเทศการปฏิบัติงาน 8) มีการติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน 9) มีการสรุปผลการดำเนินงาน 10) มีการเผยแพร่ผลของการดำเนินงาน

จากการศึกษาหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังกล่าวมา ผู้ประเมินโครงการ ได้นำรูปแบบการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มาปรับใช้กับโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ โรงเรียนเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นระบบที่มีขั้นตอนการทำงาน ภายใต้การจัดเก็บข้อมูลของผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน นำมาวิเคราะห์หาวิธีการแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหายา โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมสนับสนุน และแก้ไขปัญหายาเสพติด จำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด 2) กิจกรรม TO BE NUMBER ONE 3) การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องยาเสพติด 4) กิจกรรมการเยี่ยมบ้าน 5) กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพทางวิชาการ 6) กิจกรรมส่งเสริมความสามารถด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา 7) กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม 8) กิจกรรมสถานักเรียน 9) กิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ และ 10) กิจกรรมค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรม กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดได้

กระบวนการบริหารคุณภาพ (PDCA)

การบริหารจัดการงานองค์กร งานโครงการ หรือกิจกรรม จะประสบผลสำเร็จได้นั้น กระบวนการบริหารจัดการ เป็นหลักสำคัญและเป็นแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จ กระบวนการบริหารคุณภาพ (PDCA) หรือการใช้วงจรเดมมิ่ง ซึ่งแบ่งขั้นตอนการทำงานออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวางแผน (Plan : P) การปฏิบัติตามแผน (Do : D) การตรวจสอบ ผลการปฏิบัติงาน (Check : C) และการแก้ปัญหา (Action : A) เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้ประเมินโครงการ สนใจที่จะศึกษาเพื่อนำมาบริหารโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด โดยมีลำดับขั้นตอนการนำเสนอ ดังนี้

1. หลักการของการบริหารคุณภาพ (วงจรคุณภาพ PDCA)

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงหลักของการบริหารคุณภาพ (PDCA) ไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 13) กล่าวว่าไว้ว่า การพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ บุคลากรทุกคนต้องพัฒนาและปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า การบริหารระบบคุณภาพ ซึ่งได้รับแนวคิดและหลักการของการพัฒนาองค์กร (Organization Development) สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารคุณภาพ ที่ได้รับการยอมรับของหน่วยงานทั่ว ๆ ไป ได้แก่ การใช้วงจรเดมมิ่ง ซึ่งแบ่งขั้นตอนการทำงานออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan : P) ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do : D) ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ ผลการปฏิบัติงาน (Check : C) ขั้นตอนที่ 4 การแก้ปัญหา (Action : A)

Deming in Mycoted (2004, อ้างถึงใน สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์. 2542 : 45) กล่าวว่า การจัดการบริหารอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้น โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิ่ง ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

Plan คือ กำหนดสาเหตุของปัญหา จากนั้นวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือทดสอบเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น

Do คือ การปฏิบัติตามแผนหรือทดลองปฏิบัติเป็นการนำร่องในส่วนย่อย

Check คือ ตรวจสอบเพื่อทราบว่าการบรรลุผลตามแผนหรือหากมีสิ่งใดที่ทำผิดพลาดหรือได้เรียนรู้อะไรมาบ้าง

Act คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หากบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจหรือหากผลการปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผน ให้ทำซ้ำวงจรโดยใช้การเรียนรู้จากการกระทำในวงจรที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว

แม้ว่าวงจรคุณภาพจะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องแต่สามารถเริ่มต้นจากขั้นตอนใดก็ได้ขึ้นอยู่กับปัญหาและขั้นตอนการทำงานหรือจะเริ่มจากการตรวจสอบสภาพความต้องการเปรียบเทียบกับสภาพที่เป็นจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปว่าจะต้องดำเนินการอย่างไรในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามเป้าหมายที่วางไว้

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ (2542 : 180) กล่าวว่าไว้ว่า แนวคิดของวงจรมันนี่ ดร. วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ต เป็นผู้พัฒนาขึ้นเป็นคนแรก ในปี ค.ศ. 1939 และ ดร. เอ็ดวาร์ด เดมมิ่ง เป็นผู้นำมาเผยแพร่ใน

ประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี ค.ศ. 1950 จนเป็นที่เผยแพร่หลายในชื่อ วัฏจักรเดมมิง (Deming Cycle) หรือวงจรคุณภาพ หรือวัฏจักรแห่งการบริหารคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan – P)

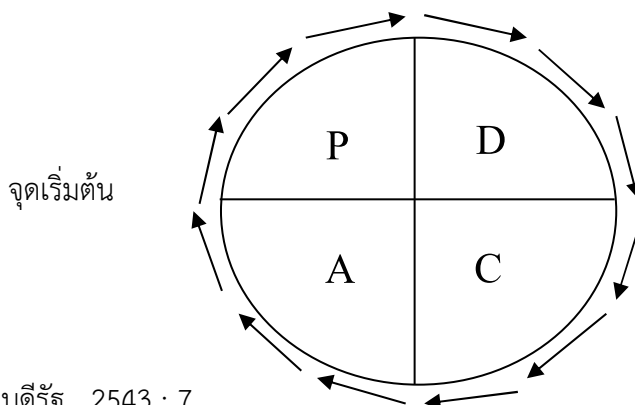
ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do – D)

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check – C)

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุง (ACT – A)

วิระพล บดีรัฐ (2543 : 7) เสนอแนวทางการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม ที่ประยุกต์แนวทางการบริหารธุรกิจมาใช้ คือ การบริหารแบบ PDCA ซึ่งเป็นวงจรที่คิดค้นโดย Walter Shewhart ผู้บุกเบิกการใช้สถิติสำหรับแวดวงอุตสาหกรรม ต่อมา PDCA เป็นที่รู้จักกันมากขึ้นเมื่อ E.W. Deming ได้เผยแพร่ให้เป็นกระบวนการปรับปรุงกระบวนการทำงาน ซึ่งรู้จักในอีกชื่อหนึ่งว่า “วงจรเดมมิง” ซึ่งประกอบด้วย P (Plan) การวางแผน D (Do) การปฏิบัติตามแผน C (Check) การตรวจสอบ และ A (Act) เป็นการดำเนินการให้เหมาะสม โดยปฏิบัติเป็นขั้นตอนเริ่มจาก P-A และกลับมาปฏิบัติในขั้น P ใหม่ ปฏิบัติวนเวียนอยู่ตามวงจรเช่นนี้ จนกลายเป็นวงจรแห่งความสำเร็จ แสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 วงจรคุณภาพ PDCA



ที่มา : วิระพล บดีรัฐ. 2543 : 7

การบริหารโดยใช้วงจรเดมมิง เพื่อสู่ความสำเร็จ ต้องปฏิบัติเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงาน วิระพล บดีรัฐ (2543 : 9-16) อธิบายไว้ ดังนี้

P : Plan คือ การวางแผน

การวางแผน ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของวงจร PDCA ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลามาก เพราะถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ขั้นตอนต่อไป สามารถดำเนินไปได้อย่างง่าย การวางแผนเป็นไปเพื่อให้เกิดการปรับปรุงงาน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้น หรือเพื่อจัดการกับปัญหาและอุปสรรคนั้น จำเป็นต้องกำหนดแผนให้สมบูรณ์ที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) เลือกเรื่องที่ต้องการปรับปรุง หรือระบุปัญหาที่เกิดขึ้น
- 2) ทำความเข้าใจสภาพปัจจุบันปัญหา โดยเก็บข้อมูลและค้นหาสาเหตุ
- 3) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการและตัวชี้วัดความสำเร็จ

4) เขียนแผน

ในการเขียนที่คตินั้นจะต้อง “SMART” คือมีลักษณะดังนี้

S : Specific คือ ต้องเฉพาะเจาะจง มีความชัดเจน

M : Measurable คือ ต้องสามารถวัดได้

A : Attainable คือ ต้องสามารถบรรลุผลได้สำเร็จไปถึงเป้าหมาย

R : Realistic คือ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

T : Timely คือ ต้องมีกรอบเวลากำหนด

นอกจากนั้นสิ่งที่จำเป็นในการวางแผนคือ การระดมสมอง (Brainstorming) ซึ่งเป็น การรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อร่วมกันเสนอความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน และเปิดเผย ไม่มีความคิดเห็นของใครสำคัญกว่าใคร จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ในการวางแผน

D : Do คือ การปฏิบัติตามแผน

ในขั้นนี้ต้องพยายามทำตามแนวทางที่ได้คิดวางแผนไว้ตั้งแต่ตอนต้น ต้องมีความรู้ มีทักษะ วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งบางครั้งต้องทำการฝึกให้สามารถปฏิบัติตามแผนได้ อย่างไรก็ตาม หากถึงเวลาปฏิบัติจริง เมื่อมีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นโดยไม่สามารถควบคุมได้ การปรับเปลี่ยนแผนก็เป็นแนวทางที่สามารถนำมาใช้ได้

C : Check คือ การตรวจสอบ

การตรวจสอบ คือ การเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ปฏิบัติกับแผนที่วางไว้ การตรวจสอบ ที่ได้ผลดีจะต้องรวบรวมบันทึกข้อมูลที่จำเป็น เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์และปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป

A : Act คือ การดำเนินการให้เหมาะสม

เป็นขั้นตอนที่นำผลจากขั้นตรวจสอบมาดำเนินการต่อ แบ่งเป็น 2 กรณี คือ

1) กรณีผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามแผนที่วางไว้ ให้นำวิธีการหรือกระบวนการปฏิบัตินั้น มาปรับใช้ให้กลายเป็นนิสัย หรือเป็นมาตรฐานสำหรับปฏิบัติกับงานอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน นอกจากจัดทำเป็นมาตรฐานแล้ว ยังจำเป็นต้องปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นอีก อาจจะทำให้สามารถบรรลุ เป้าหมายในระยะเวลาที่เร็วขึ้น ใช้ค่าใช้จ่ายน้อยกว่าเดิมหรือได้ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ

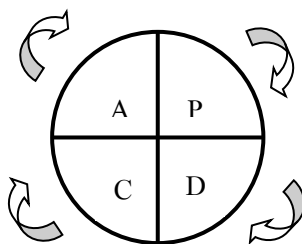
2) กรณีผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ให้นำข้อมูลที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์ และ พิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไร จะมองหาทางเลือกใหม่ จะใช้ความพยายามเพิ่มมากขึ้น ขอความช่วยเหลือ หรือเปลี่ยนเป้าหมายใหม่

วงจรเดมมิ่ง หรือ PDCA ที่สมบูรณ์นั้น จะต้องนำผลที่ได้ไปสู่กระบวนการวางแผน อีกครั้งหนึ่ง และเป็นวงจรต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด จนสามารถใช้ได้อย่างเป็นธรรมชาติไม่รู้สึกรู้ว่า ยุ่งยากอีกต่อไป ซึ่งไม่มีใครสามารถบอกได้ว่าการบริหารแบบ PDCA จะสามารถทำให้ประสบความสำเร็จ แต่สิ่งที่ได้รับจะเป็นการพัฒนากระบวนการในการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม อีกทั้ง ทำให้ปฏิบัติงานพร้อมที่จะเผชิญปัญหาและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนอันเป็นแนวทาง ในการบริหารที่มีคุณภาพ

สุมน อมรวิวัฒน์ และคนอื่น ๆ (2544 : 11) กล่าวว่า วัจนเดมมิง หมายถึง วัจนซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานในการบริหารคุณภาพที่ต้องการปรับปรุงทำงานอย่างเนื่องมีระบบ และมีการวางแผนพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ

ปริทรรศน์ พันธุภรรยา (2545 : 53-54) กล่าวว่า วัจนคุณภาพ (PDCA : plan do check act) คือ องค์ประกอบหลักของวัจนการจัดการ แสดงดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 วัจนการจัดการ



หมุนให้เร็ว หมุนให้ถูกต้อง

ที่มา : ปริทรรศน์ พันธุภรรยา. 2545 : 53)

คำว่า หมุนให้เร็ว หมุนให้ถูกต้อง ที่อยู่ทางด้านขวาของวัจนการจัดการนั้น คือ การหมุน วัจนอย่างถูกต้องตามขั้นตอน 1 รอบ จะส่งผลให้เกิดการปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาได้ 1 ระดับ การหมุน ให้เร็วจะทำให้เกิดการปรับปรุงอย่างรวดเร็ว

P (Plan) คือ จะเริ่มนับจากการแสวงหาจุดที่เป็นปัญหา ระหว่างระดับความแตกต่าง จุด ที่มุ่งหวัง และสภาพที่เป็นจริง เมื่อจับจุดที่เป็นปัญหาได้แล้ว จัดทำแผนมาตรการในการแก้ไข แล้วจึง เข้าสู่ขั้น D หรือ Do ต่อไป

D (Do) คือ การปฏิบัติตามแผนมาตรการแก้ไขแผนใหม่ล่าสุด เพราะแผนคือสิ่งที่ปรับปรุง แก้ไขได้อยู่เสมอ ต้องแน่ใจว่าแผนที่จะลงมือปฏิบัติเป็นแผนที่ดีที่สุดจริง ๆ

C (Check) คือ การเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับค่าเป้าหมายเสมอ

A (Act) คือ การปฏิบัติหลังการตรวจสอบ ซึ่งเป็นไปได้หลายประการ ดังนี้

1. ในกรณีที่ผลลัพธ์ต่ำกว่าเป้าหมายจะต้องมีการทบทวนแผนของมาตรการแก้ไข แล้วดูว่าสิ่งที่ยังคงเป็นปัญหายังนั้นมีสิ่งใดที่ปฏิบัติได้ทันที ให้ลงมือปฏิบัติเลย ส่วนสิ่งที่ปฏิบัติ ไม่ได้ทันที ให้สะท้อนสู่แผนการแก้ไขปัญหารอบต่อไป

2. ในกรณีที่ผลลัพธ์ดีกว่าเป้าหมาย จะต้องมีการทบทวนการกำหนดเป้าหมายว่า ต่ำเกินไปหรือไม่ ควรมีการปรับเป้าหมายให้ดีกว่าเดิมหรือไม่ ผลลัพธ์เหนือกว่าความคาดหมาย โดยปัจจัยภายนอกอื่น ๆ หรือไม่

3. ในกรณีที่ผลลัพธ์ได้ตรงตามเป้าหมายให้ทบทวนว่าได้มีการปฏิบัติตามแผน มาตรการแก้ไขครบถ้วนหรือไม่ ถ้าใช่ แสดงว่าแผนนี้ถูกต้องและควรกำหนดเป็นวิธีการปฏิบัติงานมาตรฐาน เพื่อรักษาให้ผลลัพธ์คงอยู่ในระดับที่ต้องการต่อไป

วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2545 : 43-47) กล่าวไว้ว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) เป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กล่าวคือ จะเริ่มจากการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งและทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำไปเรื่อย ๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและทำให้ระดับผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การกระทำตามวงจรคุณภาพ จึงเท่ากับการสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือมากขึ้นโดยจุดเริ่มต้นของวงจรคุณภาพอยู่ที่การพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ทำอย่างไรจึงจะดีขึ้น

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan)

ในบรรดาองค์ประกอบทั้ง 4 ประการของวงจรคุณภาพนั้น ต้องถือว่าการวางแผนเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด การวางแผนจะเป็นเรื่องที่ทำให้กิจกรรมอื่น ๆ ที่ตามมาสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถ้าแผนการไม่เหมาะสมแล้ว จะมีผลทำให้กิจกรรมอื่นไร้ประสิทธิภาพตามไปด้วย แต่ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนที่ดี จะทำให้มีการแก้ไขน้อย และกิจกรรมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การนำแผนไปปฏิบัติให้เกิดผล (Do)

เพื่อให้มั่นใจว่ามีการนำแผนการไปปฏิบัติอย่างถูกต้องนั้น เราจะต้องสร้างความมั่นใจว่าฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำแผนไปปฏิบัติได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนการนั้น ๆ มีการติดต่อสื่อสารไปยังฝ่ายที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม มีการจัดให้มีการศึกษาและการอบรมที่ต้องการเพื่อการนำแผนการนั้น ๆ มาปฏิบัติ และมีการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในเวลาที่เป็นด้วย

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check)

การตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน ควรจะต้องมีการประเมินใน 2 ประการ คือ มีการปฏิบัติตามแผนหรือไม่ หรือตัวแผนการเองมีความเหมาะสมหรือไม่

การที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เป็นเพราะไม่ปฏิบัติตามแผนการหรือความไม่เหมาะสมของแผนการ หรือจากทั้งสองประการรวมกัน เราจำเป็นต้องหาว่าสาเหตุมาจากประการไหน ทั้งนี้ เนื่องจากการนำไปปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไขจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ถ้าความล้มเหลวมาจากแผนการที่จัดทำขึ้นไม่เหมาะสม อาจเป็นผลมาจากสาเหตุต่อไปนี้

- 1) ความผิดพลาดในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่
- 2) เลือกเทคนิคที่ใช้ผิดเนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอและมีความรู้

ในขั้นตอนการวางแผนไม่เพียงพอ

- 3) ประเมินผลกระทบจากการปฏิบัติตามแผนผิดพลาด
 - 4) ประเมินความสามารถของบุคลากรที่ต้องนำแผนมาใช้ผิดพลาด
- ถ้าความล้มเหลวมาจากการไม่ปฏิบัติตามแผน อาจเป็นผลมาจากสาเหตุต่อไปนี้

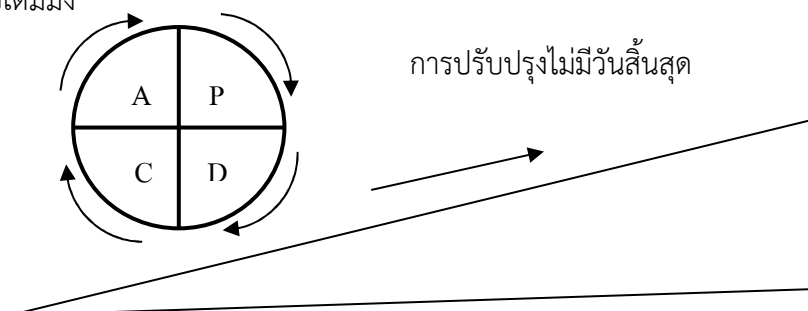
- 1) ขาดความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุง
- 2) การติดต่อสื่อสารที่ไม่เหมาะสมและมีความเข้าใจในแผนไม่เพียงพอ

- 3) การให้การศึกษาและการฝึกอบรมไม่เพียงพอ
 - 4) ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้นำและการประสานงานระหว่างการปฏิบัติ
 - 5) ประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้น้อยเกินไป
- ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไข (Act)

ถ้าความล้มเหลวมาจากการวางแผนที่ไม่เหมาะสม การทบทวนแผนการเท่านั้น ไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการวางแผน โดยการหาปัจจัยที่ไม่เหมาะสม สาเหตุของการวางแผน และทำการปฏิบัติการแก้ไข ความก้าวหน้าของการปรับปรุงจะเกิดขึ้นได้โดยการกำจัดสาเหตุ และขั้นตอนที่สำคัญ ก็คือ การทบทวนแผนการที่ต้องมีการชี้แจงถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวอย่างถูกต้อง และมีการเปลี่ยนแปลงแผนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ควรมีการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเป็นรายปี และมีการทบทวนทุกปี เพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดังกล่าวมีความเชื่อถือได้และเหมาะสม การนำวงจรคุณภาพไปปฏิบัติอย่างจริงจัง และต่อเนื่องในทุกระดับขององค์กร จะทำให้เราสามารถปรับปรุงและเพิ่มคุณภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน

Melnyk & Denzler (อ้างถึงใน เรื่องวิทยุ เกษสุวรรณ, 2545 : 98-99) กล่าวถึงแนวคิดการบริหารว่า การบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) หมายถึง วางแผนโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่หรืออาจเก็บรวบรวมขึ้นมาใหม่ ขั้นตอนที่ 2 การทำ (Do) หรือลงมือทำ หมายถึง ลงมือเอาแผนไปทำ ซึ่งอาจทำในขอบข่ายเล็ก ๆ เพื่อทดลองดูก่อน ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check) หมายถึง การตรวจสอบ หรือสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใดและเป็นไปในทางใด ขั้นตอนที่ 4 การแก้ไข (Act) หรือลงมือแก้ไข (corrective action) หมายถึง หลังจากที่ได้ศึกษาผลลัพธ์แล้ว อาจไม่เป็นไปตามที่ต้องการหรือมีปัญหาที่ต้องแก้ไข ก็ต้องดำเนินการแก้ไขตามที่จำเป็น แสดงดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 วงล้อเดมมิง



ที่มา : Melnyk & Denzler อ้างถึงใน เรื่องวิทยุ เกษสุวรรณ. 2545 : 99)

การทำตามวงจรคุณภาพต้องทำซ้ำไปเรื่อย ๆ เพื่อสรุปเป็นบทเรียนอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่านั้นต้องเข้าใจด้วยว่าการจัดการคุณภาพไม่ใช่สงครามที่ผู้บริหารจะรบชนะด้วยตัวคนเดียว การจัดการคุณภาพจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเป็นการกระทำทั่วทั้งองค์กร เพราะการจัดการคุณภาพเป็นปรัชญาสำหรับองค์กรและคนทุกคนในนั้น

ฮิโตชิ คูเมะ. (2540, อ้างในธัญพร ก้อยชูสกุล, 2554: 26-27) กล่าวว่า การบริหารคุณภาพ เป็นการจักระบบการทำงานเพื่อให้ได้ผลงานเป็นที่พึงพอใจสร้างความประทับใจ และความมั่นใจแก่ลูกค้าทั้งภายในและภายนอก สามารถแบ่งระดับการดำเนินงาน ตามระดับบุคคล ได้ 3 ระดับ ดังนี้

1. การบริหารคุณภาพ หมายถึง การกำหนดทิศทาง หรือแนวทางอย่างกว้าง ๆ ในการดำเนินการซึ่งเป็นภารกิจของผู้บริหารระดับสูงสุด

2. การจัดการคุณภาพ หมายถึง การนำนโยบายคุณภาพมากำหนดให้เป็นเป้าหมายคุณภาพจากนั้นจะต้องมีการกำหนดเป็นแผนคุณภาพ สำหรับกำหนดการดำเนินงานต่อไป ซึ่งจะเป็นภารกิจของผู้บริหารระดับรองลงมา

3. การดำเนินการให้เกิดคุณภาพ หมายถึง การดำเนินการปฏิบัติการให้ผลงาน เป็นไปตามแผนคุณภาพ ซึ่งจะต้องมีการตรวจติดตาม ปรับปรุงแก้ไขรวมถึงการป้องกันปัญหาต่อไป

การดำเนินกิจกรรม หรือการบริหารจัดการการประกันคุณภาพการศึกษาจะประสบความสำเร็จและเป็นไปตามนโยบายและเป้าหมายที่ตั้งไว้ ต้องมีการนำหลักการบริหารการจัดการเชิงคุณภาพแบบต่อเนื่อง ตามวงจรเดมมิ่ง (Deming Cycle) หรือ PDCA มาจากคำภาษาอังกฤษ 4 คำ ได้แก่ Plan (วางแผน) Do (ลงมือปฏิบัติ) Check/Study (ตรวจสอบ/ศึกษากำหนดมาตรการปรับปรุง แก้ไข) Act (เน้นให้มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเป็นวงจร)

PDCA คือ วงจรที่พัฒนามาจากวงจรที่คิดค้นโดย วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ต (Walter Shewhart) ผู้บุกเบิกการใช้สถิติสำหรับวงการอุตสาหกรรม และต่อมาวงจรนี้ เริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เมื่อ เอ็ดวาร์ด เดมมิ่ง (W.Edwards Deming) ประมาจารย์ด้านการบริหารคุณภาพ เผยแพร่ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการปรับปรุงกระบวนการทำงานของพนักงานภายในโรงงานให้ดียิ่งขึ้น และช่วยค้นหาปัญหาอุปสรรคในแต่ละขั้นตอนการผลิตโดยพนักงานเอง จนวงจรนี้เป็นที่รู้จักกันในอีกชื่อว่า “วงจรเดมมิ่ง” ต่อมาพบว่า แนวคิดในการใช้วงจร PDCA นั้นสามารถนำมาใช้ได้กับทุกกิจกรรม จึงทำให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้นทั่วโลก PDCA เป็นอักษรนำของศัพท์ภาษาอังกฤษ 4 คำ คือ P : Plan = วางแผน D : DO = ปฏิบัติตามแผน C : Check = ตรวจสอบ / ประเมินผล และนำผลประเมินมาวิเคราะห์ A : Action = ปรับปรุงดำเนินการให้เหมาะสมตามผลการประเมิน

1. การวางแผน (Plan: P) หมายถึง ส่วนประกอบของวงจรที่มีความสำคัญเนื่องจากการวางแผนเป็นจุดเริ่มต้นของงานและเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การทำงานในส่วนอื่น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนในวงจรเดมมิ่ง เป็นการหาองค์ประกอบของปัญหา โดยวิธีการระดมความคิด การหาสาเหตุของปัญหา การหาวิธีการแก้ปัญหา การจัดทำตารางการปฏิบัติงาน การกำหนดวิธีดำเนินการ การกำหนดวิธีการตรวจสอบ และประเมินผล ในขั้นตอนนี้มีการดำเนินการดังนี้

1.1 ตระหนักและกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไข หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยสมาชิกแต่ละคนร่วมมือและประสานกันอย่างใกล้ชิด ในการระบุปัญหาที่เกิดขึ้น ในการดำเนินงาน เพื่อที่จะร่วมกันทำการศึกษาและวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขต่อไป

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์และตรวจสอบการดำเนินงาน หรือ

หาสาเหตุของปัญหา เพื่อใช้ในการปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งควรวางแผน และดำเนินการเก็บข้อมูลให้เป็นระบบระเบียบเข้าใจง่ายและสะดวกต่อการใช้งาน เช่น ตารางตรวจสอบ แผนภูมิ แผนภาพ หรือ แบบสอบถาม เป็นต้น

1.3 อธิบายปัญหาและกำหนดทางเลือก วิเคราะห์ปัญหา เพื่อใช้กำหนดสาเหตุของความบกพร่อง ตลอดจนแสดงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งนิยมใช้วิธีการเขียนและวิเคราะห์แผนภูมิ หรือ แผนภาพ เช่น แผนภูมิแกงปลา แผนภูมิพาเรโต และแผนภูมิการควบคุม เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกทุกคน ในทีมงานคุณภาพเกิดความเข้าใจในสาเหตุและปัญหาอย่างชัดเจนแล้วร่วมกันระดมความคิด (Brainstorm) ในการแก้ปัญหา โดยสร้างทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ ในการตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อ มาทำการวิเคราะห์และตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมที่สุดมาดำเนินงาน

1.4 เลือกวิธีการแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงการดำเนินงาน โดยร่วมกันวิเคราะห์ และ วิจารณ์ทางเลือกต่าง ๆ ผ่านการระดมความคิดและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก เพื่อ ตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมที่สุดในการดำเนินงานให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะต้องทำวิจัยและหาข้อมูลเพิ่มเติมหรือกำหนดทางเลือกใหม่ที่มีความน่าจะเป็นในการแก้ปัญหาได้มากกว่าเดิม

2. การปฏิบัติตามแผน (Do: D) หมายถึง การลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ในตาราง การปฏิบัติงาน ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนนั้น ๆ ความสำเร็จของการนำแผนมาปฏิบัติต้องอาศัยการทำงานด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสมาชิก ตลอดจนการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานตามแผนนั้น ๆ ในขั้นตอนนี้ ขณะที่ ลงมือปฏิบัติจะมีการตรวจสอบไปด้วยหากไม่เป็นไปตามแผนอาจจะต้องมีการปรับแผนใหม่ และ เมื่อแผนนั้นใช้งานได้ ก็นำไปใช้เป็นแผนและถือปฏิบัติต่อไป

3. การตรวจสอบ (Check: C) หมายถึง การตรวจสอบดูว่าเมื่อปฏิบัติงานตามแผนหรือการแก้ปัญหางานตามแผนแล้ว ผลลัพธ์เป็นอย่างไร สภาพปัญหาได้รับการแก้ไขตรงตามเป้าหมายที่กลุ่มตั้งใจหรือไม่ การไม่ประสบผลสำเร็จอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ไม่ปฏิบัติตามแผน ความไม่เหมาะสมของแผน การเลือกใช้เทคนิคที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

4. การดำเนินการให้เหมาะสม (Action : A) หมายถึง การกระทำภายหลังที่กระบวนการ 3 ขั้นตอน ตามวงจรได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นภาวการณ์นำเอาผลจากการตรวจสอบ (C) มาดำเนินการให้เหมาะสมต่อไป

การทำปฏิบัติตามวงจร PDCA อย่างตั้งใจและถูกต้อง จะช่วยให้เกิดความมั่นใจในการทำงาน เมื่อหมุนวงจร PDCA ซ้ำ ๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงและทำให้ระดับของผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น บางครั้งอาจเรียกวงจรนี้ว่า เกลียวของ จู ราน (Juran Spiral) ซึ่งเป็นชื่อผู้เชี่ยวชาญ ด้านคุณภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา ดร. เจ เอ็ม จูราน และการทำตามวงจร PDCA นี้ จะสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือขึ้น

การกระทำซ้ำในสิ่งที่เคยทำมาก่อน ถึงแม้ว่างานนั้นจะดูเหมือนว่าเป็นงานใหม่ ทั้งหมดก็ยังคงมีส่วนประกอบหลายส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกับสิ่งที่เคยทำมาก่อน การปรับปรุงคุณภาพส่วนใหญ่จะเป็นการพิจารณาวิธีการของงานที่กระทำซ้ำอย่างระมัดระวังและเป็นระบบ ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ ตลอดจนมีการแก้ไขความไร้ประสิทธิภาพที่ค้นพบ

วิบูลย์ คงมัน (2548 : 14) กล่าวไว้ว่า วงจรเดมมิง หมายถึง กระบวนการบริหาร หรือการจัดระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพได้มาตรฐาน ตรงตามเป้าหมายกำหนด

จินตนา ศิริวัฒน์โชค (2549 : 2-10) กล่าวไว้ว่า PDCA เป็นวงจรบริหารจัดการ ที่เกิดขึ้นโดย Dr. Edward W. Deming ที่เรียกทั่วไปว่า Deming Cycle ซึ่งเป็นวงจรของการบริหารจัดการหรือมาตรฐานการทำงาน เพื่อให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดงานที่มีคุณภาพ นับเป็นการประกันคุณภาพการทำงาน

วงจร PDCA ต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ต่อเนื่องในทุกระดับองค์กร จะทำให้เราสามารถปรับปรุงงาน เพิ่มคุณภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลชัดเจน

P (Plan) คือการวางแผน เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ถ้าวางแผนอย่างดี การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ก็สามารถดำเนินการได้มีประสิทธิภาพมากกว่า การแก้ไขก็มึนน้อย มีการระบุข้อมูลทรัพยากรที่ใช้ไม่ว่าจะเป็นคน วัสดุอุปกรณ์ เงินทุนหรือเวลาที่ใช้ พิจารณาถึงวิธีปฏิบัติที่เป็นไปได้ รวมถึงวิธีการเก็บข้อมูล และตัวชี้วัดในการตรวจสอบประเมินผลไว้ด้วย นั่นคือ ต้องสามารถบอกได้ว่าใครทำอะไร เมื่อไร อย่างไร วัตถุประสงค์สำเร็จได้อย่างไร

D (Do) คือการลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้โดย

1. ให้ผู้รับผิดชอบงานตระหนักถึงวัตถุประสงค์และความจำเป็นของงาน
2. ให้ผู้รับผิดชอบงาน รับรู้เนื้อหาในแผนอย่างถ่องแท้
3. ฝึกอบรมเพื่อการดำเนินตามแผน (แนะนำงาน)
4. จัดหาทรัพยากรที่จำเป็นตามกำหนด และเมื่อมีความจำเป็น

C (Check) คือ การตรวจสอบผลการปฏิบัติงานตามแผนใน 2 ประเด็น คือ

1. มีการดำเนินตามแผนหรือไม่
2. เนื้อหาของแผนเหมาะสมหรือไม่

กรณีทำงานไม่เป็นไปตามแผน สาเหตุจากประเด็นใดและผลการประเมินอย่างน้อยต้องรู้ว่าดี ปกติ ไม่ดีและรู้ว่าเกิดจากอะไร

A (Action) คือการปรับปรุง แก้ไข สรุปผล รายงาน เผยแพร่ การปรับปรุง การปฏิบัติ กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

หลังจากตรวจสอบข้อบกพร่องพบว่า ผลงานออกมามีหรือปกติ ให้รักษามาตรฐานวิธีการทำงานเดิมไว้ ถ้าไม่ติดต้องหาสาเหตุ วิธีแก้ไขแล้วส่งกลับเข้าวงจร PDCA ในรอบถัดไป ถ้าเหตุเกิดจากการวางแผน ต้องปรับแผนหรือปรับปรุงกระบวนการทำงาน ต้องแก้ไข/ปรับปรุงที่ต้นเหตุ ไม่ใช่แก้ไขปรับปรุงที่อาการ จุดเริ่มต้นของวงจรคือความคิด ทำอย่างไรถึงจะดีขึ้น และเมื่อวงจร PDCA หมุนก็จะเกิดกระบวนการทำงานที่ดีเป็นมาตรฐาน (Standard) เมื่อวงจรหมุนไปเรื่อย ๆ คุณภาพโดยรวมก็จะยกระดับขึ้นเรื่อย ๆ

ปริณา ไร่วิบูลย์ (2560 : 2) กล่าวไว้ว่า การใช้ PDCA ในทุกกระบวนการ ในทุกเรื่อง ทุกกิจกรรม สามารถทำได้หมด และทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพ และคุณภาพ ที่สำคัญต้องทำต่อเนื่อง ทำเป็นปัจจุบันตลอดเวลา การจัดเก็บข้อมูลควรทำอย่างเป็นระบบ และอย่ารอให้ดินพอกหางหมูรอใกล้ สมศ. มาตรวจจึงจะทำกระบวนการดังกล่าว มันไม่ก่อให้เกิดผล

ต่อการพัฒนาอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารอย่างมีคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนการบริหาร 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวางแผน (Plan : P) หมายถึง การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย 2) ขั้นตอนการปฏิบัติ (Do : D) หมายถึง ขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เพื่อลงมือปฏิบัติและรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ 3) ขั้นตอนของการตรวจสอบ (Check: C) หมายถึง การตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน และ 4) ขั้นตอนการปรับปรุง (Action : A) หมายถึง การทบทวนแผนงานเพื่อปรับปรุงและวิธีการดำเนินการให้เหมาะสม ซึ่งส่งผลให้การบริหารมีการจัดระบบการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง

2. ความสำคัญของการบริหารคุณภาพ (วงจรคุณภาพ PDCA)

การบริหารงานตามวงจรเดมมิง มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญ ไว้ดังนี้
กรมิวิชาการ (2544 : 29) ได้กล่าวไว้ว่า ความสำคัญการบริหารงานในสถานศึกษา โดยใช้วงจรเดมมิง มีดังนี้

- 1) นักเรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนตามหลักสูตร มาตรฐานการศึกษา และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน
- 2) โรงเรียนมีทิศทางในการจัดการศึกษาที่ชัดเจนตามมาตรฐานกลางที่กำหนด ที่กำหนดโดยมีระบบบริหารคุณภาพ มีการทำงานที่เป็นมาตรฐานจากความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายมีการแสดงความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาที่สามารถตรวจสอบได้อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง
- 3) ชุมชนมีความมั่นใจในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เข้าร่วมจัดการศึกษา และส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษา
- 4) สถานศึกษาและหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษามีความมั่นใจและพึงพอใจ ในคุณภาพของผู้จบการศึกษา รับนักศึกษาเข้าศึกษาต่อหรือทำงาน

พงษ์กร พูลสมบัติ (2548 : 29) กล่าวไว้ว่า ความสำคัญของกระบวนการบริหารวงจรเดมมิงว่า กระบวนการจัดการเป็นสิ่งหนึ่งที่ยากที่สุดสำหรับบริหาร ทั้งนี้เพราะผู้บริหารไม่มุ่งเน้นกระบวนการทุกคนมุ่งไปทำงาน กิจกรรม คน โครงสร้าง แต่มุ่งไปที่กระบวนการ กระบวนการจัดการที่สถานศึกษาควรจะนำมาใช้ในการบริหารคุณภาพ คือ การควบคุมคุณภาพโดยใช้วัฏจักรบริหารคุณภาพของเดมมิงในกิจกรรมต่าง ๆ ทุกระดับการบริหารและการปฏิบัติ PDCA ย่อมาจาก Plan-Do-Check-Action แปลว่า วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง ซึ่งดำเนินการอย่างมีวินัย ให้ครบวงจรหมุนเวียนพัฒนาไม่มีหยุด ไม่มีหย่อน

สมาน ศรประสิทธิ์ (2548 : 11) กล่าวไว้ว่า ความสำคัญของกระบวนการบริหารตามวงจรเดมมิงว่า การทำงานในแบบครบวงจรที่ครอบคลุมตั้งแต่ กำหนดการทำงานและจัดทำเค้าโครงของการทำงาน ควบคุมไปถึงการปฏิบัติงานตามแผนงาน หรือนำแผนที่ได้กำหนดไว้ไปปฏิบัติ และครอบคลุม กำกับ ตรวจสอบ และติดตามประเมินผลในที่สุด ช่วยให้การบริหารของหน่วยงานนั้น มีการดำเนินงานอย่างมีระบบ มีขั้นตอนและรายละเอียดในการดำเนินงานที่ชัดเจน

สรุปได้ว่า การดำเนินงานโดยใช้วงจรเดมมิงมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการบริหารที่มีลำดับขั้นตอน บรรจुरายละเอียดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทุกระดับอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนการวางแผน การดำเนินงาน การตรวจสอบ และการสะท้อนผล ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการให้ไปสู่มาตรฐาน หรือตามเป้าหมายที่กำหนดได้

3. ขั้นตอนการบริหารตามวงจรเดมมิง

มีนักวิชาการกล่าวถึงขั้นตอนการบริหารตามวงจรเดมมิงไว้ ดังนี้

อิชิคาวะ คะโอรุ (อ้างในถึง วิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2541 : 84) กล่าวว่าไว้ว่า ขั้นตอนวงจรเดมมิง โดยได้แบ่งวงจรเดมมิง (PDCA) ให้ละเอียดแยกย่อยออกเป็น 8 ขั้นตอน ซึ่งรู้จักกันในนาม “QC Story” ดังนี้

- 1) กำหนดหัวข้อเป้าหมายและค่าเป้าหมาย
- 2) กำหนดวิธีการและขั้นตอนที่จำเป็นเพื่อการบรรลุเป้าหมาย
- 3) ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้อง
- 4) ดำเนินการ
- 5) ติดตามประเมินผล ถ้าไม่มีปัญหาย้อนกลับไปขั้นตอนที่ 4 ดำเนินต่อ
- 6) แก้ไขอาการของปัญหาเป็นการเร่งด่วนเฉพาะหน้า
- 7) ค้นหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขที่สาเหตุเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาซ้ำ
- 8) ตรวจสอบว่าแก้ปัญหาได้ผลชัดหรือไม่

Edwards, W Deming (อ้างในถึง วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2541 : 84) กล่าวว่าไว้ว่า ขั้นตอนการบริหารวงจรเดมมิง ไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การจัดทำและวางแผน (Plan: P) ได้แก่ (1) ทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน แล้วกำหนดหัวข้อควบคุม (2) ดำเนินการตามวิธีการที่กำหนด และ (3) เก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องและผลลัพธ์ของหัวข้อควบคุม
- 2) การปฏิบัติตามแผน (Do: D) ได้แก่ (1) หาความรู้เกี่ยวกับวิธีการดำเนินการนั้น ด้วยวิธีการฝึกอบรมหรือศึกษาด้วยตนเอง (2) ดำเนินการตามวิธีการที่กำหนด และ (3) เก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องและผลลัพธ์ของหัวข้อควบคุม
- 3) การติดตามประเมินผล (Check: C) ได้แก่ (1) การตรวจสอบว่าการปฏิบัติงานเป็นไปตามวิธีการทำงานตามมาตรฐานหรือไม่ (2) ตรวจสอบว่าค่าที่วัดได้ (ของตัวแปรที่เกี่ยวข้อง) อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ และ (3) ตรวจสอบว่า (ของหัวข้อควบคุม) ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่
- 4) การกำหนดมาตรฐานการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่เป็นไปตามแผน (Action: A) ได้แก่ (1) ถ้าการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามวิธีการทำงาน มาตรฐานก็ให้หามาตรฐานแก้ไข (2) ถ้าผลลัพธ์ที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ก็ค้นหาสาเหตุและแก้ไขที่ต้นตอ เพื่อมิให้เกิดปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นเอง และ (3) ปรับปรุงระบบการทำงานและเอกสารวิธีการทำงานมาตรฐาน

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542 : 189) กล่าวว่า ขั้นตอนการนำวงจรเดมมิ่งไปใช้ สรุปได้ดังนี้

1) การวางแผน การวางแผนจะช่วยพัฒนาความคิดต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาในรายละเอียดให้พร้อมในการเริ่มต้นลงมือปฏิบัติ แผนที่ดีควรมีลักษณะ 5 ประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง สามารถเข้าใจได้ สามารถวัดได้ สามารถปฏิบัติได้ และสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ การวางแผนที่ดี ควรมีองค์ประกอบดังนี้ กำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจนและถูกต้องแม่นยำที่สุดที่จะทำได้

2) การลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วยการทำงาน 3 ระยะ คือ (1) การวางแผน กำหนดการควรดำเนินการดังนี้ แยกกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการกระทำกำหนดเวลาที่คาดว่าจะต้องใช้ ในกิจกรรมแต่ละอย่างและการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ (2) การจัดการแบบแมทริกซ์ (Matrix management) การจัดการแบบนี้ สามารถช่วยดึงเอาผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงจากแหล่งต่าง ๆ มาได้ และเป็นวิธีช่วยประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และ (3) การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน โดยดำเนินการดังนี้ ให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงงานทั้งหมดและทราบเหตุผลที่ต้องกระทำให้ผู้ร่วมงาน พร้อมในการใช้ดุลพินิจที่เหมาะสมและพัฒนาจิตใจให้รักการร่วมมือ

3) การตรวจสอบ การตรวจสอบจะทำให้รับรู้ภาพการณ์ของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผน ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้ (1) กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ (2) รวบรวมข้อมูล (3) การทำงานเป็นตอน ๆ เพื่อแสดงจำนวนและคุณภาพของผลงานที่ได้รับในแต่ละขั้นตอน เพื่อเปรียบเทียบกับที่ได้วางแผนไว้ และ (4) การรายงานจะเสนอผลการประเมิน รวมทั้งมาตรการป้องกันความผิดพลาดหรือความล้มเหลว

4) การแก้ไขปัญหา ผลการตรวจสอบหากพบว่าเกิดข้อบกพร่องขึ้นทำให้งานที่ได้ไม่ตรงตามเป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน ให้ปฏิบัติการแก้ไขตามลักษณะปัญหาที่ค้นพบ คือ ถ้าผลงานเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ ถ้าพบความผิดปกติใด ๆ ให้สอบสวนแล้วทำการป้องกัน เพื่อมิให้ความผิดปกตินั้นเกิดขึ้นซ้ำอีก

วิระพล บดีรัฐ (2543 : 9) กล่าวว่า ขั้นตอนการบริหารตามวงจรเดมมิ่ง ไว้ดังนี้

1) การวางแผน (Plan: P) เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของวงจรเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลา เพราะจะช่วยให้ขั้นตอนต่อไปดำเนินได้อย่างง่ายดาย เนื่องจากได้คาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นล่วงหน้าเอาไว้ก่อนแล้ว การวางแผนเพื่อให้เกิดการปรับปรุงงาน การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้นได้อย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องเขียนให้สมบูรณ์ที่สุด ดังรายละเอียดดังนี้ เลือกรื่องที่ต้องการปรับปรุงหรือระบุปัญหาที่เกิดขึ้นต้องเข้าใจสถานะในปัจจุบันโดยการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องและพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหา กำหนดเป้าหมายที่ต้องการและตัวชี้วัดความสำเร็จ และเขียนแผน

2) ปฏิบัติตามแผน (Do : D) ทำตามแนวทางที่ได้คิดและวางแผนไว้ตั้งแต่ต้น และก่อนที่จะลงมือปฏิบัติตามแผนนั้น ควรได้รับการฝึกฝนเพื่อให้มีความรู้หรือทักษะในวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องเสียก่อน และหากเวลาปฏิบัติจริงมีเหตุการณ์ผิดปกติซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ การปรับเปลี่ยนแผนเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ได้ เรียกววงจรเดมมิ่งย่อย ๆ ใน Do ด้วย

3) การตรวจสอบ (Check: C) คือการเทียบดูผลลัพธ์กับแผนที่ได้ปฏิบัติ หรือเป็น

การประเมินทางออกของปัญหาและอุปสรรคที่ได้ลองหาแนวทางแก้ไขว่า วิธีเลือกเหมาะสมมากน้อยเพียงใด การตรวจสอบที่ได้ผลดีนั้นควรทำดังนี้ เปรียบเทียบผลจากการปฏิบัติจริงกับแผนที่วางไว้ ตรวจสอบว่ามีข้อมูลอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นบ้าง รวบรวมและบันทึกข้อมูลที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

4) ดำเนินการให้เหมาะสม (Action: A) กรณีผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามที่ตั้งไว้ว่าวิธีการหรือกระบวนการนั้นปรับมาใช้ให้กลายเป็นนิสัยหรือมาตรฐาน สำหรับใช้กับแผนอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน นอกจากการทำเป็นมาตรฐานแล้วยังต้องคิดหาทางปรับปรุงกระบวนการหรือวิธีการที่จะทำ ให้บรรลุแผนนั้น ๆ ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก กรณีที่ผลกับแผนไม่เป็นไปตามความต้องการ ไม่ว่าจะมากหรือน้อย ให้นำข้อมูลมาวิเคราะห์มองหาแนวทางใหม่ ใช้ความพยายามเพิ่มมากยิ่งขึ้น ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือปรับเปลี่ยนเป้าหมายใหม่และยังกล่าวไว้ว่า วงจรควบคุมคุณภาพที่สมบูรณ์นั้น จะเกิดขึ้นเมื่อนำผลที่ได้จากขั้นตอนดำเนินการให้เหมาะสมไปสู่กระบวนการวางแผนอีกครั้งหนึ่ง และจะเป็นวงจรเช่นนี้เรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

จาร์ส นองมาก (2545 : 113) กล่าวไว้ว่า ขั้นตอนวงจรเต็มมิ่งซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาที่เป็นวงจรต่อเนื่อง ดังนี้

1) การวางแผน (Plan: P) เป็นการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเพื่อจะทำงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพในการวางแผนจะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบ ระยะเวลา และทรัพยากรที่ต้องใช้เพื่อทำงานให้บรรลุ

2) การปฏิบัติตามแผน (Do : D) เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากการวางแผน โดยมีกรมอบหมายผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามลักษณะงาน เวลาและภารกิจของแต่ละส่วนงาน โดยมีการนิเทศแนะนำ กำกับติดตามเพื่อให้งานเป็นไปตามที่กำหนด

3) การตรวจสอบประเมินผล (Check: C) เป็นการประเมินผลการดำเนินงานในเวลาหนึ่งว่างานสำเร็จมากน้อยแค่ไหน เคนด้อยแค่ไหน ถ้าเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ทำได้จริง การประเมินผลในขั้นตอนนี้ก็เพื่อต้องการทราบสภาพการดำเนินงานจริงว่าเป็นเช่นไร จะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

4) การปรับปรุงงาน (Action: A) เป็นการนำผลจากการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป เช่น ถ้าผลการปฏิบัติในห้วงเวลาที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ ก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการใหม่ให้เหมาะสม หรือถ้าผลการปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายแล้วในการดำเนินการต่อไปจะได้ปรับเปลี่ยนเป้าหมายให้สูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้องค์กรพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารงานอย่างมีคุณภาพตามวงจรเต็มมิ่ง (PDCA) ซึ่งมี ขั้นตอนการบริหาร 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการวางแผน (Plan: P) หมายถึง เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อให้ บรรลุตามเป้าหมาย 2) ขั้นการปฏิบัติ (Do: D) หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพื่อลงมือปฏิบัติและรวบรวมข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ 3) ขั้นตอนการตรวจสอบ (Check: C) หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ และ 4) ขั้นการปรับปรุง (Action: A) หมายถึง การทบทวนแผนงานเพื่อปรับปรุงระบบและวิธีการดำเนินการให้เหมาะสมซึ่งส่งผลให้การบริหารงานมีการจัดระบบการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเอกสาร หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้ประเมินโครงการ จึงได้นำ กระบวนการบริหารคุณภาพ (PDCA) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการบริหารจัดการที่ดี มีระบบ มาใช้ในการ ดำเนินการตามโครงการ เริ่มตั้งแต่ 1) ขั้นตอนการวางแผน (Plan) เป็นการเตรียมการ เตรียมความพร้อม ใน การดำเนินโครงการ ด้วยการประเมินบริบท (Context Evaluation) เพื่อตรวจสอบความพร้อมใน ด้านหลักการ วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมายของโครงการ และการเตรียมการภายใน โครงการ และการประเมินปัจจัยพื้นฐาน (Input Evaluation) เพื่อตรวจสอบความพร้อมในด้าน บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ 2) ขั้นตอนการปฏิบัติ (Do: D) มีการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ คือ การบริหารจัดการ การดำเนินงานตามโครงการ กิจกรรมการดำเนินงานตามโครงการ และการนิเทศกำกับติดตาม การปฏิบัติงาน 3) ขั้นตอนการตรวจสอบ (Check: C) มีการประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) ในด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ และการบรรลุเป้าหมายของโครงการ และ 4) ขั้นตอนการปรับปรุง (Action: A) เป็นการปรับปรุงระบบและวิธีการดำเนินการให้เหมาะสมและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

การประเมินโครงการ

การดำเนินการโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหาร คุณภาพ เพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อประสิทธิผล ให้บรรลุวัตถุประสงค์และ เป้าหมายของโครงการ จำต้องมีการประเมินในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน (Plan : P) ขั้นตอนการปฏิบัติ (Do : D) ขั้นตอนของการตรวจสอบ (Check: C) และขั้นตอนการทบทวน ปรับปรุง (Action : A) ด้วยการประเมินบริบท ประเมินปัจจัยพื้นฐาน ประเมินกระบวนการ และ การประเมินผลผลิต ผู้ประเมินโครงการจึงสนใจที่จะศึกษาในเรื่องของการประเมินโครงการ โดยมี ลำดับการนำเสนอ ดังนี้

1. ความหมายของการประเมิน

มีนักวิชาการ ให้ความหมายของการประเมินไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 664) กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง การกะ การประมาณค่า หรือราคา เท่าที่ควรจะเป็น เช่น ประเมินราคา

สุวิมล ทิรกานนท์ (2550 : 271) กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง การสร้าง สารสนเทศที่ถูกต้องชัดเจน และเพียงพอต่อการใช้ เพื่อประกอบการตัดสินใจ เป็นการดำเนินงาน ที่ต้องควบคู่ไปกับการดำเนินแผนงานหรือโครงการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้สารสนเทศที่ทันต่อการแก้ไข ปรับปรุงโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2550 : 37) กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง เป็นกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพสูง และเป็นการตรวจสอบ ความก้าวหน้าของโครงการ หรือแผนงานตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการ หรือ แผนงานนั้น ๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด การประเมินผลเป็นกระบวนการบ่งชี้คุณค่าของโครงการ หรือ แผนงาน

สุพักตร์ พิบูลย์ (2551 : 11) กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง การเก็บรวบรวม ข้อมูล จัดทำและนำเสนอข้อมูล เพื่อประกอบการตัดสินใจ

พิสนุ พงศ์ศรี (2553 : 4) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 23) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการ ตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีเกณฑ์

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2553 : 20 - 21) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการใช้ดุลพินิจและ/หรือค่านิยมและข้อจำกัดต่าง ๆ ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ศิริชัย กาญจนวาสี (2554 : 14) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง การบรรยายและการตัดสินคุณค่าสะท้อนให้เห็นผลลัพธ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นการสืบสวนและตัดสินคุณค่าความถูกต้อง ซึ่งเน้นเรื่องการบรรยายสิ่งที่ถูกประเมิน

Ebel & Frisbie (1986 : 13 , อ้างถึงใน พิเชิต ฤกษ์จรูญ, 2555 : 65) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง เป็นการตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพหรือคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน

สรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ มาประกอบการตัดสินใจหรือตัดสินคุณค่า โดยนำสิ่งที่มุ่งประเมินมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้แล้วล่วงหน้า อาศัยกระบวนการใช้ดุลพินิจและ/หรือค่านิยมและข้อจำกัดต่าง ๆ ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าหรือตัดสินใจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มุ่งประเมิน

2. ความหมายของโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึง ความหมายของโครงการ ไว้ดังนี้

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 5) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมแผนงานหรือส่วนหนึ่งของแผนงานที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ทวีป ศิริศรีศรี (2545 : 31) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง กลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน มุ่งตอบสนองเป้าหมายเดียวกันในแผนงานเดียวกัน โดยมีเวลาเริ่มต้น และสิ้นสุดชัดเจน และเป็นงานพิเศษหรือต่างไปจากงานประจำ (Routine) โครงการจะประกอบด้วยงาน (Task) และกิจกรรม (Activity)

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 270) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง แผนหรือเค้าโครงการที่กำหนดไว้

สุวิมล ติรกานันท์ (2550 : 36) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง โครงการเป็นแผนงานย่อยที่จัดเป็นแผนปฏิบัติงานและถูกจัดขึ้นมาในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมีความชัดเจนในระดับที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

นิตา ชูโต (2550 : 143) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ มีวิธีการดำเนินการและการใช้ทรัพยากรที่ชัดเจน

สมคิด พรหมจ้อย (2550 : 23) กล่าวว่า โครงการ หมายถึง หน่วยของแผนงาน หรือกลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ มีลักษณะเด่นชัด มีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดที่แน่นอน และมักจะเป็นงานพิเศษที่แตกต่างไปจากงานประจำ โครงการจะประกอบด้วยงาน (Task) และกิจกรรม (Activity)

สุภาพร พิศาลบุตร (2550 : 78) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการ หมายถึง แผนงานที่จัดทำขึ้นอย่างมีระบบ โดยประกอบด้วยกิจกรรมย่อยหลายกิจกรรมที่ต้องใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานและความหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า และต้องมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดในการดำเนินงาน เพื่อให้บริการและสนองความต้องการของบุคคลในพื้นที่นั้น มีบุคคล หน่วยงานรับผิดชอบการดำเนินงานหรือโครงการเป็นการกำหนดการปฏิบัติงานในรายละเอียดให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

หฤทัย มินะพันธ์ (2550 : 7) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการ หมายถึง กิจกรรมที่ดำเนินขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานที่กำหนดไว้ ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ผ่านการอนุมัติจากเจ้าของโครงการ และมีระยะเวลาในการดำเนินงานให้เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด

พิสนุ พงศ์ศรี (2551 : 34) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการมีลักษณะเฉพาะที่จัดทำขึ้นเพื่อเสริมการดำเนินงานในสภาพปกติ โดยมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย กิจกรรม และระยะเวลาสิ้นสุดที่แน่นอน และจะไม่ทำซ้ำซ้อนอีก

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศิริ (2553 : 79 - 80) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการ หมายถึง แผนงานที่กำหนดไว้ในลักษณะที่มีชิ้นงานประจำ แต่เป็นงานพิเศษที่มีความสำคัญ ซึ่งจะต้องรีบดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ภายในเวลาที่แน่นอน และภายในวงเงินงบประมาณที่จำกัด

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2554 : 1) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการ หมายถึง กิจกรรมที่จัดทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์บางประการ ทั้งนี้ ผู้ที่จัดโครงการมุ่งหวังเมื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์หรือตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้และบรรลุวัตถุประสงค์

เจริญวิษณุ สมพงษ์ธรรม (2555 : 3) กล่าวว่าไว้ว่า โครงการเป็นกลุ่มของกิจกรรม (Group of activities) เพื่อดำเนินงานขององค์การที่เป็นการแปลงเจตนารมณ์เชิงกลยุทธ์ขององค์การให้กลายเป็นกลวิธีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ให้บรรลุเป้าหมายภายใต้ข้อกำหนดในด้านเวลา งบประมาณ และผลงานที่มีลักษณะเฉพาะ

สรุปได้ว่า โครงการ หมายถึง กลุ่มกิจกรรมหรือแผนงานที่จะดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยความเห็นชอบผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการและหัวหน้าหน่วยงาน และมีกรอบระยะเวลาในการดำเนินงานให้เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด มีเป้าหมายที่ชัดเจน ภายใต้ข้อกำหนดในด้านต่าง ๆ เช่น คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ

3. การประเมินโครงการ

มีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

สุวิมล ติรกานันท์ (2550 : 7) กล่าวว่าไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สามารถใช้ในการพิจารณาการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างทันท่วงที

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศิริ (2553 : 34) กล่าวว่าไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีหลักเกณฑ์

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 55) กล่าวว่าไว้ว่า การประเมินผล เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพสูง

เชาว์ อินใย (2553 : 4) กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า มีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยนำสารสนเทศ หรือ ผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อช่วยในการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้น ๆ ว่า บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการส่วนคำว่าโครงการ หมายถึง ส่วนย่อยส่วนหนึ่งของแผนงาน ประกอบด้วยชุดของกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างมีระบบมีการกำหนดทรัพยากรในการดำเนินงานระยะเวลาการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน โดยออกแบบมาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณค่าโดยการค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากชุดของกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างมีระบบมาประกอบการตัดสินใจ ตีค่าผลการดำเนินการนั้นว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

พิสนุ พงศ์ศรี (2553 : 68) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการตัดสินค่าของโครงการในระยะหนึ่งหรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจทำโครงการทดลองหรือนำร่อง ปรับเปลี่ยน ระบุ ปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการ

อุทุมพร จามรมาน และคณะ (2553 : 83) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการตรวจสอบคุณค่า เกี่ยวกับปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลการดำเนินโครงการเพื่อเป็นสารสนเทศสำหรับการปรับปรุงการดำเนินโครงการ สรุปผลสำเร็จของโครงการ และพัฒนาโครงการต่อไป การประเมินโครงการอาจใช้ข้อมูลจากการติดตามโครงการซึ่งได้มาระหว่างกระบวนการดำเนินโครงการ รวมทั้งประเมินผลสรุปรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินภาพรวมความสำเร็จของโครงการเมื่อโครงการนั้นเสร็จสิ้น

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 305) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นอันจะนำไปสู่การตัดสินความสำเร็จรวมทั้งการแก้ไข ปรับปรุง พัฒนา ตลอดจนการสร้างและการกำหนดทางเลือกใหม่ในการดำเนินโครงการ ดังนั้นกิจกรรมการประเมินโครงการจึงเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นเกี่ยวกับปัจจัยขั้นพื้นฐานของโครงการตลอดจนกระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ และผลผลิตของโครงการ ภายใต้กิจกรรมและช่วงเวลาที่กำหนดหรือวางแผนไว้

ปาจริย์ ผลประเสริฐ (2554 : 31) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการเป็นการประมาณค่าหรือการประมวลผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน โดยอาศัยข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมด้วยวิธีการสอบถาม ทดสอบ สังเกต และวิธีการอื่น ๆ แล้วทำการวิเคราะห์เพื่อตัดสินว่าการดำเนินงานนั้นมีคุณค่า หรือบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานนั้นมากน้อยเพียงใด

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2554 : 2) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการศึกษาแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินโครงการว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์และขั้นตอนต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคอะไร และบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ มีผลกระทบในแง่บวกต่าง ๆ อย่างไรที่เกิดขึ้นจากโครงการบ้าง

เจริญวิญญ์ สมพงษ์ธรรม (2555 : 3) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ เพื่อให้ได้สารสนเทศช่วยในการตัดสินใจเพิ่มคุณภาพประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายหลักของการประเมินต้องการที่จะช่วยให้

สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายของโครงการ อันเป็นก้าวหนึ่งที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายขององค์การโดยกระบวนการดังกล่าวจะเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมินในการตัดสินคุณค่า จะใช้การเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้

Fitzpatrick, Sanders, and Worthen (2004 : 5, อ้างถึงใน พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2555 : 69 -70) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นวิธีการสืบหาข้อมูลและพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับโครงการ 3 ประเด็น คือ 1) การกำหนดมาตรฐานเพื่อใช้ตัดสินคุณภาพโดยเทียบกับมาตรฐานที่กำหนด 2) การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และ 3) มาตรฐานเพื่อตัดสินคุณค่า คุณภาพ คุณประโยชน์ ประสิทธิภาพหรือความสำคัญของโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อเสนอแนะที่จะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องตัดสินใจได้ว่า ควรปรับปรุง ดำเนินการต่อไปหรือขยายโครงการ

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2555 : 71) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการเชิงระบบเพื่อการตรวจสอบ หรือชี้บ่งถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ปรับปรุง และพัฒนาโครงการ

ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมณฺ์เลิศ (2556 : 6) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของกิจกรรมหรือผลที่เกิดขึ้นจากโครงการในด้านความสำเร็จ ความล้มเหลว จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรค โดยมีกระบวนการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

อนงก พ. อนุกุลบุตร (2556 : 18) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การตัดสินคุณค่าโครงการโดยใช้ข้อมูลและเกณฑ์ต่าง ๆ การตัดสินคุณค่าโครงการเป็นการกำหนดคุณค่า ตัดสินใจว่าจากการเก็บ วิเคราะห์และแปลผลข้อมูล เปรียบเทียบกับเกณฑ์แล้วจึงตัดสินคุณค่าส่วนต่าง ๆ ของโครงการมีคุณค่าเพียงไร

วีระยุทธ ชาตะกาญจน์ (2557 : 54-72) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการศึกษาหาข้อมูลอย่างเป็นระบบตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อนามาจัดเป็นสารสนเทศ ตัดสินคุณค่า และประกอบการพิจารณาตัดสินว่า ผลสัมฤทธิ์ของโครงการตรงตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย หรือสอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ มีคุณภาพหรือประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด จะนำไปสู่การพิจารณาทางเลือกเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการของผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

กนกอร ศิลปะวิโรจน์ (2557 : 9) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับโครงการใดโครงการหนึ่ง โดยมีการรวบรวมข้อมูลและวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อประเมินค่าหรือตัดสินว่าโครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ และมีคุณภาพเพียงใด

Good (1973 : 32) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ เป็นกระบวนการค้นหา หรือ ตัดสินใจคุณค่า หรือจำนวนของบางสิ่งบางอย่าง โดยใช้มาตรฐานของการประเมิน รวมทั้ง การตัดสินโดยอาศัยเกณฑ์ภายใน และ/หรือเกณฑ์ภายนอก

Worthen and Sander (1987 : 4) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การพิจารณาคุณค่าของสิ่ง ๆ หนึ่ง ที่ประกอบด้วยการจัดหาสารสนเทศเพื่อตัดสินคุณค่าของ แผนงาน ผลผลิต กระบวนการ การบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการพิจารณาศักยภาพของทางเลือกต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

Stufflebeam and Shinkfield (1990 : 7) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การกำหนดคุณค่าหรือข้อดีบางสิ่งบางอย่างอย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นอันจะนำไปสู่การตัดสินคุณค่า ความสำเร็จ การตัดสินใจโดยมีวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบ เพื่อประเมินค่าหรือตัดสินว่าโครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ และมีคุณภาพเพียงใด ตลอดจนการสร้างและการกำหนดทางเลือกใหม่ในการดำเนินโครงการ อาศัยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือโครงการก่อนหน้านี้

4. ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

ณัฐพันธ์ เขจรินทร์ (2543 : 15) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของโครงการ หรือเพื่อการตัดสินใจก่อนการใช้โครงการ
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับช่วยในการตัดสินใจแก้ไข และปรับปรุงส่วนประกอบของโครงการขณะดำเนินงาน
3. เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโครงการให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง หรือการล้มเลิกโครงการ

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 74-75) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อแสดงถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจว่าลักษณะใดของโครงการมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งจะต้องทำการประเมิน เพื่อหาประสิทธิภาพและข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมไว้เพื่อการวิเคราะห์
2. เพื่อรวบรวมหลักฐานและข้อมูลที่เป็นในการพิจารณาประสิทธิภาพโครงการ
3. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อไปสู่การสรุปผลของโครงการ
4. การตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำไปใช้ได้

สมพิศ สุขแสน (2545 : 42-44) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิกการประเมินผล จะเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจว่าควรยกเลิกโครงการหรือสนับสนุนให้มีการขยายผลต่อไป โดยเฉพาะการมีโครงการใหม่ ๆ ที่ยังมีได้จัดทำในรูปของโครงการทดลอง (Experimental) ซึ่งมีโอกาสผิดพลาดหรือล้มเหลวได้ง่าย ความล้มเหลวของโครงการจึงไม่ใช่ความล้มเหลวของผู้บริหารเสมอไป ดังนั้นถ้าเราประเมินผลแล้วโครงการนั้นมีปัญหาหรือมีผลกระทบเชิงลบมากกว่า เราควรยกเลิกไป

2. เพื่อทราบความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามที่กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย หรือเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้เพียงใด

3. เพื่อปรับปรุงงาน ถ้าเรานำโครงการไปปฏิบัติแล้ว พบว่าบางโครงการไม่ได้เสียทั้งหมด แต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกข้อ เราควรนำโครงการนั้นมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น โดยพิจารณาว่าโครงการนั้นบกพร่องในเรื่องใด เช่น ขาดความร่วมมือของประชาชน ขัดต่อค่านิยมของประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือสมรรถนะขององค์กรที่รับผิดชอบต่ำ เมื่อเราทราบผลของการประเมิน เราก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ตรงประเด็น

4. เพื่อศึกษาทางเลือก (Alternative) โดยปกติในการนำโครงการไปปฏิบัตินั้น ผู้บริหารโครงการจะพยายามแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกอย่างน้อย 2 ทาง ดังนั้น การประเมินผลจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกใดปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง

5. เพื่อขยายผลในการนำโครงการไปปฏิบัติ ถ้าไม่มีการติดตามประเมินผลที่ต่อเนื่อง อาจจะไม่ทราบถึงความสำเร็จของโครงการ แต่ถ้าประเมินผลโครงการเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอแล้ว ปรากฏว่าโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ จึงควรขยายผลโครงการนั้นต่อไป การขยายผลนั้นมีได้หมายความว่า จะขยายไปทุกพื้นที่ แต่ต้องคำนึงถึงมิติของประชากร เวลา สถานที่ สถานการณ์ เช่น โครงการปลูกพืชเมืองหนาวจะประสบผลสำเร็จดีในภาคเหนือ แต่ถ้าขยายผลไปภูมิภาคอื่นอาจไม่ได้ผลดี เพราะต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ดังนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ สิ่งที่น่าไปใช้ในพื้นที่หนึ่งอาจได้ผลดี แต่นำไปใช้ขยายผลในพื้นที่หนึ่ง อาจไม่ได้ผล หรือสิ่งที่เคยทำได้ดีในช่วงเวลาหนึ่ง อาจไม่ได้ผลดีในอีกช่วงเวลาหนึ่ง

รัตน์ บัวสนธ์ (2551 : 21) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของโครงการ เพื่อนำไปใช้ดำเนินการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อตัดสินใจก่อนใช้โครงการ

2. เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการเมื่อมีการนำโครงการไปใช้หรืออยู่ในระหว่างการดำเนินโครงการ

3. เพื่อรวบรวมข้อมูลช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโครงการให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องต่อไป หรือการล้มเลิกโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 57) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เป็นการประเมินระหว่างที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้น เพราะการประเมินช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง และพัฒนาโครงการ

2. การประเมินสรุปผล (Summative Evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินคุณค่าของโครงการ ตลอดจนค้นหาสิ่งที่ดีของโครงการเพื่อไปใช้กับสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันต่อไป

Knox , Alan B (1972 : 199) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการ อันจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของ

การตัดสินใจว่าลักษณะใดมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งต้องทำการประเมินเพื่อหาประสิทธิผลและข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมได้เพื่อการวิเคราะห์

2. เพื่อรวบรวมหลักฐานความเป็นจริง และข้อมูลที่จำเป็นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงประสิทธิภาพของผลโครงการ

3. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ

4. เพื่อการตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำไปใช้ได้

5. เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจพัฒนาปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 40-43) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญสำหรับผู้บริหารได้นำไปใช้ในการตัดสินใจ

2. เพื่อช่วยเหลือบุคลากรที่รับผิดชอบโครงการให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถให้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างเหมาะสม เมื่อมีหน่วยงานต่าง ๆ ขอมมา

3. เพื่อให้ทราบผลผลิต หรือผลกระทบจากโครงการ

4. เพื่อให้ได้รับเงินทุนสนับสนุนอย่างเพียงพอ

5. เพื่อต้องการได้รับการประกันคุณภาพ หรือรับรองวิทยฐานะ ถ้าหากว่าเป็นโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา

Moursund (1973 : 9) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อให้ทราบว่าการปฏิบัติงานตามโครงการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

2. เพื่อให้ทราบว่าเป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นเป้าหมายที่ปฏิบัติได้จริงหรือไม่ และเป็นเป้าหมายที่มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

สรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีจุดมุ่งหมาย คือ การรวบรวมข้อมูลประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของโครงการ การตัดสินใจปรับปรุงโครงการเมื่อมีการนำโครงการไปใช้ในระหว่างการดำเนินโครงการ หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโครงการให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องต่อไปหรือยกเลิกโครงการ

5. วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 74) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจว่าลักษณะใดของโครงการมีความสำคัญมากที่สุดซึ่งจะต้องทำการประเมินเพื่อหาประสิทธิผลและข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมไว้เพื่อการวิเคราะห์

2. เพื่อรวบรวมหลักฐานความเป็นจริงและข้อมูลที่จำเป็นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงประสิทธิผลของโครงการ

3. เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ

4. เพื่อการตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำไปใช้ได้

5. เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในการพัฒนาปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

พิสนุ พองศรี (2549 : 8-9) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เป็นแนวทางที่นำผลการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือสังคมมากที่สุด โดยนักประเมินมีหน้าที่เพียงเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหาร การตัดสินใจเป็นหน้าที่ของผู้ใช้สารสนเทศ

2. เป็นกลไกในการบริหาร โดยนักประเมินทั้งเสนอสารสนเทศและตัดสินใจคุณค่า สิ่งที่เหมาะสม จากข้อความที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการข้างต้นสรุปได้ว่า เป็นแนวทางที่นำผลการประเมินมาใช้เพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือสังคมมากที่สุด ซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นมาแล้วนั้นเพื่อช่วยนำไปใช้ในการตัดสินใจความเป็นไปได้ของโครงการ การปรับปรุงการดำเนินงานโครงการจะช่วยให้การตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโครงการหรือล้มเลิกโครงการ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2551 : 26-27) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปใช้ซึ่งเป็นการศึกษาว่าโครงการ ที่จะจัดทำหรือจัดให้มีขึ้นนั้นมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและปัญหาทางสังคมหรือชุมชนหรือไม่

2. เพื่อช่วยในการตัดสินใจปรับปรุงพัฒนาโครงการ วัตถุประสงค์การประเมินในข้อนี้ จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่โครงการได้มีการนำไปใช้แล้วระยะหนึ่งเป็นการประเมินเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการใช้โครงการว่ากิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการสามารถดำเนินไปได้ตามที่กำหนดหรือไม่

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าจะดำเนินการต่อไปหรือไม่

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2555 : 71-73) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์

ดังนี้

1. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศสำหรับช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปปฏิบัติ โดยประเมินว่าโครงการที่จัดทำขึ้นมีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด หรือสมเหตุสมผลหรือไม่ มีความเป็นไปได้หรือคุ้มค่ากับเงินทุน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพียงใด

2. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงการ ซึ่งการประเมินเมื่อนำโครงการไปดำเนินการระยะหนึ่งหรือเป็นการประเมินในช่วงดำเนินโครงการ

3. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศสำหรับช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ ต่อเนื่อง หรือการขยายโครงการและการรับรองโครงการ อาจกล่าวได้ว่า ผลที่ได้รับจากการดำเนินโครงการมีความคุ้มค่ากับทรัพยากรที่ลงทุนไปเพียงใด และก่อให้เกิดผลข้างเคียงทั้งทางบวก และทางลบหรือไม่ อย่างไร

4. เพื่อจัดหาข้อมูลสารสนเทศที่จะใช้ประโยชน์ในการขอรับการสนับสนุน การดำเนินโครงการจากแหล่งต่าง ๆ

5. เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐานต่าง ๆ ซึ่งก็คือการได้รับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานอื่นที่นอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่ทำการประเมิน

สรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีวัตถุประสงค์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุผลความจำเป็น ในการตัดสินใจว่าโครงการมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด โดยจะต้องทำการประเมินเพื่อการเตรียม ความพร้อมในด้านต่าง ๆ และวิเคราะห์ข้อมูล จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จำเป็น เพื่อนำไปสู่ การพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในการตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำไปใช้ได้ เพื่อพัฒนาปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6. ความสำคัญของการประเมินโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึง ความสำคัญของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 8-9) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญ ดังนี้

1. ช่วยชี้ให้เห็นจุดประสงค์ของการดำเนินงานนั้นเหมาะสม และเป็นไปได้เพียงใด การดำเนินงานหรือโครงการใด ๆ จะต้องมีการกำหนดจุดประสงค์ของการดำเนินงาน การประเมิน จะเป็นตัวช่วยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการโครงการนี้ และการดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้เพียงใด
 2. ทำให้ทราบว่าการทำงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ การประเมินโครงการนั้น นอกจากจะประเมินส่วนอื่น ๆ แล้ว จะต้องประเมินว่าการประเมินนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าดำเนินการไปแล้ว ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมิน ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ
 3. กระตุ้นให้มีการเร่งรัดปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินเป็นตัวกระตุ้นให้ ผู้ดำเนินงานให้มีการเร่งรัดและปรับปรุงการดำเนินงานทุกขั้นตอน จะทำให้พบข้อบกพร่อง
 4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน ซึ่งใช้เป็นหลักปรับปรุง การดำเนินงาน การประเมินการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน จะทำให้พบข้อบกพร่อง
 5. ช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการลด ความสูญเสียในการใช้ทรัพยากร ผู้ดำเนินงานบางคน บางครั้งมักไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ได้เต็ม ความสามารถ ซึ่งการประเมินจะช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพได้
 6. ช่วยให้ข้อมูลสารสนเทศแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องทราบข้อมูล ทุกแง่มุมจากผลการประเมิน เพื่อนำไปพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง
 7. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมในครั้งต่อไป การประเมินผลโครงการที่ดำเนินในปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงข้อดี และข้อบกพร่องของวิธีการ ในการดำเนินงาน ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางเพื่อการแก้ไขการดำเนินโครงการประเภทนี้ต่อไป
- ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 55-58) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ มีความสำคัญ ดังนี้

1. การประเมิน ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานการดำเนินงาน ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ก่อนที่โครงการจะได้รับการสนับสนุนให้นำไปใช้ ย่อมได้รับการตรวจสอบ อย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ยังชัดเจน เช่น วัตถุประสงค์หรือมาตรฐาน ในการดำเนินงาน หากขาดความแน่นอนแจ่มชัด ต้องได้รับการปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนช่วยทำให้โครงการ มีความชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผล มากกว่าโครงการที่ไม่ได้รับการประเมิน

2. การประเมินโครงการช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ ข้อมูลใด หรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหา จะได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงาน หรือใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า ทรัพยากรทุกชนิดจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวน หรือในปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดก็จะได้มีการจัดหาเพิ่มเติม ฉะนั้น การประเมินโครงการ จึงมีส่วนที่ทำให้การใช้ทรัพยากรของโครงการเป็นไปอย่างคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพ

3. การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ เพราะเมื่อโครงการได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงให้ดำเนินการไปด้วยดี ย่อมจะทำให้แผนงานดำเนินไปด้วยดีและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หากโครงการใดมีปัญหาในการนำไปปฏิบัติ ย่อมกระทบต่อแผนงานทั้งหมดโดยรวม ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้เช่นเดียวกันว่า หากการประเมินโครงการ มีส่วนช่วยให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็หมายถึง การประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้แผนงานบรรลุถึงวัตถุประสงค์ และดำเนินงานไปด้วยดีเช่นเดียวกัน

4. การประเมินโครงการ ช่วยในการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (Impact) ของโครงการ และทำให้โครงการมีข้อที่ทำให้เกิดความเสียหายน้อยลง เช่น โครงการเขื่อนน้ำโจน ซึ่งการสร้างถนนเพื่อไปสู่สถานที่สร้างเขื่อนนั้นต้องผ่านป่าไม้ธรรมชาติ ทำให้มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และสัตว์ป่าหลายชนิดอาจต้องสูญพันธุ์ การประเมินโครงการ จะช่วยให้เกิดโครงการป้องกันรักษาป่าและโครงการอนุรักษ์และอพยพสัตว์ป่า เพื่อการแก้ปัญหา เป็นต้น ด้วยตัวอย่างและเหตุผลดังกล่าว จึงถือได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาได้

5. การประเมินโครงการช่วยในการควบคุมคุณภาพงาน เนื่องจากการประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบ และควบคุมอย่างหนึ่งที่ทำเนื้องานอย่างเป็นระบบ มีความเป็นวิทยาศาสตร์มาก ทุกส่วนของโครงการและปัจจัยทุกชนิดที่ใช้ในการดำเนินงานจะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดทั้งข้อมูลนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Process) และผลงาน (Outputs) จะได้รับการตรวจสอบประเมินผลทุกขั้นตอน ในส่วนที่เป็นปัญหาหรือไม่มีคุณภาพ จะได้รับการพิจารณาย้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้มีการดำเนินงานใหม่จนกว่าจะเป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น จึงถือได้ว่าการประเมินผลเป็นการควบคุมคุณภาพของโครงการ

6. การประเมินโครงการ มีส่วนในการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่การควบคุม บังคับบัญชา สั่งการ แต่เป็นการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติโครงการ ย่อมนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยลักษณะนี้ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ มีความพึงพอใจ และความตั้งใจ กระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานต่อไปมากขึ้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การประเมินโครงการมีส่วนสำคัญในการสร้างขวัญกำลังใจ และความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

7. การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ เพราะจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรค ปัญหา ข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้และแนวทางปรับปรุงแก้ไข การดำเนินการโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าว จะช่วยผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือยุติโครงการนั้นเสีย และนอกจากนั้น ผลของการประเมินโครงการ อาจเป็นข้อมูลที่สำคัญ

ในการวางแผน หรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายการเมือง

ถวัลย์ มาศจรัส และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2547 : 200-201) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญ ดังนี้

1. สร้างสรรค์แผน/โครงการที่มีคุณภาพ แผน/โครงการต่าง ๆ มีจำนวนมาก หากนำมาปฏิบัติทุกแผน/โครงการ คงจำกันไม่ไหว ไม่ทันเวลา จึงต้องมีการกลั่นกรองแผน/โครงการที่มีอยู่ที่พอทำได้ ทั้งนี้การประเมินโครงการมีความสำคัญมากที่จะช่วยให้เกิดการวิเคราะห์ ตัดสินใจในความเป็นไปได้ของแผน/โครงการ ทำให้ได้แผน/โครงการ ที่มีคุณภาพ

2. ป้องกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ดี เมื่อเริ่มต้นแผน/โครงการ หากมีการประเมิน สภาพปัญหาที่อาจเป็นข้อจำกัดของการทำงาน จะทำให้คาดการณ์ได้ว่า ปัญหาอุปสรรคใด อาจเกิดขึ้นได้ ทำให้สามารถหาแนวทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้น และในระหว่างที่ ปฏิบัติงานตามแผน หากมีการประเมินอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ทราบผลสำเร็จและความผิดพลาด ที่อาจเกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ทำให้ทราบว่าเมื่อไร สิ่งใดเกิดขึ้น เกิดขึ้นเพราะเหตุใด ผู้รับผิดชอบ สามารถนำสิ่งที่ได้เป็นผลสำเร็จ เป็นสิ่งที่ดีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานต่อไป และสิ่งใดที่เป็น ปัญหาหรือสิ่งใดไม่มี ผู้รับผิดชอบก็สามารถที่จะขจัดหรือหาแนวทางแก้ไข เพื่อให้แผน/โครงการ ดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างราบรื่นและเกิดผลดี

3. บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินโครงการ ทำให้ผู้บริหารทราบข้อมูล ต่าง ๆ ของการทำงานกับข้อมูลที่เป็นผลสำเร็จและความล้มเหลว ข้อมูลที่เป็นส่วนเสริมงาน และส่วนผลักดันให้งานตกต่ำ ทำให้ผู้บริหารสามารถพิจารณาใคร่ครวญตัดสินใจและสามารถสั่งการ ในการดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง

4. ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างประหยัด กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ มุ่งหวังที่จะใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า ผลงานที่ออกมาได้ผลมากกว่าทรัพยากรที่ลงทุนไป การประเมิน ช่วยให้ทราบว่าแผน/โครงการนั้น ใช้ทรัพยากรไปมากน้อยเท่าไร และผลงานที่ออกมา มีปริมาณ คุณค่ามากน้อยเพียงไร คุ้มค่าต่อการลงทุนหรือไม่ และสมควรที่จะทำต่อไปหรือไม่

5. ทำให้ทราบผลการปฏิบัติงาน งานทุกชนิดเมื่อได้ทำไปแล้ว ผู้ปฏิบัติทุกคนย่อม ต้องการที่จะทราบผลการทำงานนั้น ต้องการทราบความก้าวหน้างานที่ได้ทำไปแล้วมีสิ่งใดที่ เพิ่มขึ้นมาตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และเมื่อสิ้นสุดการทำงานแล้วผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นอย่างไร มีผลดี สัมฤทธิ์ผล มีปริมาณมากพอ คุ้มกับสิ่งที่บ่อนเข้าไปหรือไม่ การประเมินโครงการจะช่วยให้ ทราบถึงผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงใหม่ให้ดีกว่าเดิม

6. ก่อให้เกิดการพัฒนา การพัฒนาถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ องค์การ บุคคล และสังคม แผน/โครงการ เพื่อการพัฒนาต่าง ๆ นั้นมุ่งที่จะให้เกิดการพัฒนา ต่อองค์การ ต่อบุคคลและสังคมทั้งนั้น การประเมินแผน/โครงการ จะช่วยให้เกิดการวิเคราะห์ พิจารณาแนวทางการพัฒนาที่ดี และเมื่อทำ แผน/โครงการ แล้วมีสิ่งใดที่ต้องได้รับการพัฒนา ที่ดีที่สุด ซึ่งต้องอาศัยการประเมินที่มีคุณภาพ

7. ผลการรายงานน่าเชื่อถือ การรายงานการประเมินแผน/โครงการ เป็นภาระหน้าที่ อย่างหนึ่งของผู้รับผิดชอบงานที่ต้องทำเพื่อให้ผู้รับผิดชอบหน่วยเหนือทราบ เพื่อให้ได้รับ

การสนับสนุนต่อไป รายงานที่น่าเชื่อถือ มีเหตุผล จึงจะสามารถชี้แจงใจให้ แผน/โครงการ ได้รับการสนับสนุนกระทำต่อไป การที่จะทำให้รายงานแผน/โครงการถูกต้อง น่าเชื่อได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการประเมินเข้ามาช่วย เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ ตัดสินคุณค่าของงานที่กระทำลงไปว่าดีหรือไม่อย่างไร อันจะทำให้ผู้รับผิดชอบระดับสูงพิจารณาตัดสินใจสนับสนุน แผน/โครงการ นั้นต่อไป

พิณ พงศ์ (2551 : 36) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญ ดังนี้

1. เป็นแนวทางหรือวิธีการที่จะนำไปสู่ปรากฏการณ์ ที่ต้องการจะเกิดขึ้นในอนาคต อย่างมีระบบ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกิจกรรมต่าง ๆ ไว้
2. ทำให้การกำหนดลำดับขั้นของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องทำให้ต่อเนื่องสอดคล้องกัน อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ และมีประสิทธิผล
3. ทำให้เกิดการประสานระหว่างผู้ปฏิบัติงานหรือหน่วยงานในการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ไม่ให้กิจกรรมบางอย่างขาดหายไปหรือซ้ำซ้อนกัน
4. ทำให้เกิดการประเมินผลอย่างมีขั้นตอน และมีคุณภาพที่ดี ทำให้ได้สารสนเทศ จากการประเมินที่เป็นประโยชน์

เชาว์ อินใย (2553 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญ ดังนี้ การประเมินโครงการเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เป็นกระบวนการที่มีระบบ เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง หรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งยังเป็นกระบวนการที่มีระบบเพื่อตัดสินใจความสำเร็จของโครงการอีกด้วย การประเมินโครงการ เป็นการดำเนินงานที่ไม่ใช้ความพยายามในการสร้างทฤษฎี หรือพัฒนา องค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ การประเมินโครงการที่นำมาใช้ในทางสังคมศาสตร์นั้น เป็นการเตรียม สารสนเทศเพื่อใช้ในการปรับปรุงโครงการทางสังคม เหตุผลประการสำคัญที่จำเป็นต้องประเมิน ก็คือ มีทางเลือกในการดำเนินโครงการได้มากมายที่จะทำให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องประเมินโครงการว่าประสบความสำเร็จหรือไม่

สรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีความสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือวิธีการที่จะ นำไปสู่ปรากฏการณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตอย่างมีระบบ โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และ กิจกรรม ที่จะต้องทำให้ต่อเนื่องสอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ และมี ประสิทธิภาพ เกิดการประสานระหว่างผู้ปฏิบัติงานหรือหน่วยงานในการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องไม่ให้ กิจกรรมบางอย่างขาดหายไป ทำให้เกิดการประเมินผลอย่างมีขั้นตอนและมีคุณภาพ ก่อให้เกิดข้อมูล สารสนเทศที่เป็นประโยชน์

7. ประโยชน์ของการประเมินโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 39-42) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยอธิบายหรือกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานงานให้ชัดเจนขึ้น โดยปกติ โครงการมักจะกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายไว้หลวม ๆ หรือใช้คำที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมสูง เช่น พัฒนา ขยาย ปรับปรุง กระตุ้น บริการ ยกระดับ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติไม่เห็นเป้าหมายที่ชัดเจน

ไม่อาจปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ถูกต้องได้ การประเมินผล ผู้ประเมินและผู้บริหารโครงการ ต้องร่วมกันกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นมาตรฐานที่ชัดเจนสะดวกต่อการประเมิน เป้าหมายที่กำหนดใหม่นี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมองเห็นทิศทาง การปฏิบัติชัดเจนขึ้น

2. ช่วยให้แผนงานในระดับสูงบรรลุวัตถุประสงค์ โดยโครงการไม่ได้เกิดขึ้นโดยเอกเทศ แต่เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนแผน ดังนั้น ความสำเร็จ ความล้มเหลวของโครงการหนึ่งย่อมกระทบ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแผน ซึ่งเป็นกรอบโครงการนั้นด้วย เช่น แผนงานพัฒนาคุณภาพ นักศึกษาครูล้มเหลว แม้ว่าโครงการจัดนักศึกษาให้อยู่หอพักเป็นสิ่งที่ดี โครงการฝึกประสบการณ์ วิชาชีพจะได้ผล แต่โครงการด้านวิชาการล้มเหลว เป็นต้น ดังนั้น การประเมินจะช่วยให้ทุกโครงการ บรรลุเป้าหมาย ย่อมช่วยให้การพัฒนาตามแผนในระดับที่สูงขึ้นได้ผลด้วย

3. เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเนื่องจากโครงการนั้น เช่น โครงการจัด ให้นักศึกษาครูพักในหอพัก จะต้องมีการอบรมจริยธรรมมาช่วยเสริม เป็นต้น

4. ช่วยให้สามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้ เพราะประโยชน์ที่ได้จาก โครงการหนึ่ง ๆ นั้นไม่คงที่ เมื่อดำเนินงานตามโครงการมาไประยะหนึ่ง ความต้องการในโครงการ อาจเปลี่ยนไปหรือหมดความจำเป็นที่ต้องทำต่อ ผลการประเมินจะช่วยให้ทราบว่า การดำเนินงาน ต่อไปไม่มีประโยชน์ น่าจะได้เคลื่อนย้ายทรัพยากรไปใช้ในกิจกรรมที่จำเป็นกว่า

5. ช่วยในการควบคุมคุณภาพของงาน

6. ช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินผลไม่ใช่ การควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการ แต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงงานและเสนอแนะ วิธีการใหม่ ย่อมจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานพึงพอใจ และกระตือรือร้นในการทำงานมากขึ้น

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 95) ได้กล่าวถึงการประเมินโครงการกับประโยชน์ของ การประเมินว่า ในการประเมินโครงการนั้นจะต้องคำนึงด้วยว่า การลงทุนกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ คຸ້ມกันหรือไม่ ถ้าเป็นการประเมินโครงการที่ไม่ให้ประโยชน์กับสังคมส่วนรวม ก็ไม่ควรจะลงทุน เพราะการประเมินโครงการนั้นมักจะต้องเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ทุกครั้งที่ต้องประเมิน ผู้ประเมิน ต้องคำนึงถึงความคุ้มทุน หรือผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสำคัญ

ศิริรัตน์ นิมมา (2548 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. การประเมิน มีส่วนช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานการดำเนินงาน มีความชัดเจน กล่าวคือ ก่อนจะนำโครงการไปใช้ ย่อมได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจาก ผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ชัดเจน เช่น วัตถุประสงค์ หรือมาตรฐานการดำเนินงาน หากขาดความแน่นอนที่แจ่มชัด ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน

2. มีประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้ เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของ โครงการ ข้อมูลใดหรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหา จะได้รับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติงาน หรือใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมคุณค่า ทรัพยากรทุกชนิดจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวน หรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไป จะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดจะได้รับการจัดสรรเพิ่มเติม

3. การประเมินโครงการ ช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ เพราะโครงการ เป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน

4. การประเมินโครงการ ช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบของโครงการ และทำให้โครงการมีข้อที่ทำให้เสียหายน้อยลง

5. การประเมินโครงการ มีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน เพราะการประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบและควบคุมชนิดหนึ่ง

6. การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการ มิใช่เป็นการควบคุม บังคับบัญชา หรือสั่งการ แต่การศึกษาวิเคราะห์ เพื่อปรับปรุง แก้ไข และเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการ ย่อมนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง

7. ผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผน หรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารหรือฝ่ายการเมือง

8. การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ กล่าวคือ การประเมินโครงการจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรค ปัญหา ข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือยุติโครงการนั้นเสีย

วิทยา โพรธีแสง (2550 : 45) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ช่วยให้ ผู้ประเมินโครงการทราบว่าโครงการนั้น ๆ มีจุดอ่อน และจุดแข็งในด้านใด เพื่อจะได้ปรับปรุง แก้ไข ให้โครงการนั้นบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมาย นอกจากนี้ยังช่วยในการตัดสินใจของ ผู้บริหารโครงการว่า จะยกเลิกโครงการ หรือดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 28) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนงานและโครงการตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำเนินโครงการตลอดจนตรวจสอบความเป็นไปได้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

2. ช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการมีความชัดเจน

3. ช่วยจัดหาข้อมูลความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ

4. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจและวินิจฉัยว่าจะดำเนินโครงการในช่วงต่อไปหรือไม่ และจะยกเลิกหรือขยายการดำเนินงานโครงการต่อไป

5. ช่วยให้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการว่าเป็นอย่างไร คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่

6. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานโครงการ เพราะการประเมินโครงการด้วยตนเอง จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 93) กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. การประเมินเป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการ

2. การประเมินช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินทุนได้รับทราบปัญหาหรืออุปสรรค

ในการดำเนินงานของโครงการ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากสภาพการณ์ที่เป็นจริง

3. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. การประเมินช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง

5. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับบริการ ข้อมูลประเภทนี้ทำให้ทราบถึงข้อจำกัดและปัญหาต่างๆ ในการปฏิบัติงานเพื่อนำมาปรับปรุงโครงการ

6. การประเมินช่วยให้ทราบถึงผลผลิตของโครงการทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ควบคู่กันไป

พงษ์เทพ จิระโร (2554 : 8-9) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. ความสำคัญของการประเมินโครงการต่อการวางแผนพัฒนาโครงการ ได้แก่ การประเมินก่อนดำเนินโครงการ การประเมินบริบทของโครงการ การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment) ในส่วนนี้มีประโยชน์คือการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินการที่ชัดเจน ทำให้แผนงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ มีการวางแผนการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. ความสำคัญต่อการนำสารสนเทศมาเตรียมการ การประเมินความพร้อมของปัจจัยนำเข้า (input evaluation) ปัจจัยใดที่เป็นปัญหาจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอต่อการดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดก็จะได้รับการจัดหาเพิ่มเติม

3. ความสำคัญต่อการนำสารสนเทศมาปรับปรุงโครงการ ได้แก่ การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ (formative evaluation) การประเมินกระบวนการ (process evaluation) ประโยชน์ในการประเมินกลุ่มนี้ ทำให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ข้อดี ข้อเสียของการดำเนินโครงการ ทำให้แนวทางการปรับปรุงแก้ไขโครงการลดความเสี่ยงของผลการดำเนินโครงการ ทำให้เกิดการควบคุมคุณภาพของงาน วิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการดำเนินโครงการ

4. ความสำคัญต่อการตัดสินผลการดำเนินโครงการ ได้แก่ การประเมินสรุป หรือการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ (summative evaluation) การประเมินผลการดำเนินงาน (product evaluation) การประเมินผลผลิต (output evaluation) การประเมินโครงการ ในกลุ่มนี้มีประโยชน์ในการทำให้ผู้บริหารได้สารสนเทศประกอบการตัดสินใจ หากเป็นโครงการต่อเนื่องโครงการนี้ควรขยายหรือยุติโครงการหรือไม่ อย่างไร

5. ความสำคัญต่อการติดตามผลของโครงการ ได้แก่ การประเมินติดตามผล (follow up) การประเมินผลลัพธ์ (outcome evaluation) การประเมินผลกระทบ (impact evaluation) ทำให้ทราบข้อดี ข้อเสียของโครงการว่าผลผลิตของโครงการส่งผลต่อผู้เกี่ยวข้องอย่างไร ในระยะยาวมีความสำคัญในการที่จะตัดสินใจว่าโครงการใดมีประโยชน์ มีคุณค่า หรือมีประโยชน์มากน้อยเพียงใด

พิชิต ฤทธิ์จรูญ (2555 : 77) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้

1. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่นำไปใช้ในการตัดสินใจ

เกี่ยวกับการกำหนดโครงการ การตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็น ต้องใช้ในการดำเนินโครงการ ตลอดจนความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ

2. ช่วยให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินโครงการ ซึ่งนำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามทิศทางที่ต้องการ

3. ช่วยให้ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความสำเร็จและความล้มเหลวของโครงการที่นำมาใช้ในการตัดสินใจและวินิจฉัยว่า จะดำเนินโครงการในช่วงต่อไปอย่างไร ยกเลิกหรือปรับขยายการดำเนินโครงการต่อไปอีก

4. ช่วยให้ข้อมูลสารสนเทศที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของโครงการว่า เป็นอย่างไร คุ่มค่ากับการลงทุนหรือไม่

5. ช่วยให้เกิดการเสริมแรง สร้างพลังใจให้กับผู้ปฏิบัติงานในโครงการเมื่อทราบผลสำเร็จ จุดเด่น หรือจุดด้อยของโครงการ โดยจะมุ่งมั่นปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินโครงการให้มีคุณภาพและมาตรฐานสูงขึ้น ซึ่งจะเกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับบริการหรือองค์กร

เจริญวิชิษฐ์ สมพงษ์ธรรม (2555 : 271) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการ มีประโยชน์ ดังนี้

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจก่อนจะเริ่มจัดทำโครงการ อันได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อค้นหาความต้องการเกี่ยวกับโครงการ ทดสอบเกี่ยวกับแนวความคิดด้านเทคนิคและแหล่งทุน และความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการ ซึ่งตรงกับการประเมินที่เรียกว่า “การศึกษาความเป็นไปได้”

2. เพื่อช่วยสำหรับการตัดสินใจว่าควรตรวจขยาย ดำเนินการต่อ หรือรับรองยุติโครงการ ได้แก่ การประเมินแบบการประเมินผลลัพธ์รวม

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงโครงการในแง่มุมใดหรือจุดหนึ่งจุดใดช่วงระยะเวลาที่โครงการกำลังดำเนินอยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ บุคคลากรหรือ ระบบการให้บริการ หรือตรวจสอบเนื้อหาของโครงการนั้นๆ ซึ่งได้แก่ การประเมินแบบแผนรวมทั้งหมด

4. เพื่อเป็นประจักษ์พยานและเป็นเครื่องมือในการหาการสนับสนุนเกี่ยวกับโครงการทางด้านสาธารณชน การเมือง การเงิน และด้านวิชาชีพ

5. ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและความรู้พื้นฐานในระบบการพัฒนาสังคมในด้านวิทยาการสังคมวิทยา จิตวิทยา และอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการให้ความรู้ ข้อเท็จจริง

6. เพื่อจัดซื้อผิดพลาดทั้งหลาย โดยเฉพาะในเรื่องของเวลาและค่าใช้จ่ายก่อนที่จะดำเนินโครงการ ทำให้การวางแผนและการปฏิบัติมีโอกาสสอดคล้องกันได้ง่าย

7. ในระหว่างปฏิบัติงานถ้าเกิดข้อผิดพลาด ไม่สอดคล้องกันระหว่างแผน กับการปฏิบัติงาน ยังสามารถปรับปรุงแผนหรือปรับปรุงการปฏิบัติให้สอดคล้องกันได้โดยไม่ต้องเริ่มใหม่

8. เมื่อประเมินผลหลังจากทำโครงการยังได้ทราบความสำเร็จของการปฏิบัติงาน ผลกระทบของโครงการอื่น ข้อบกพร่องของโครงการเพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขโครงการในลักษณะเดียวกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำ

9. เพื่อประโยชน์แก่การวางแผนในโครงการต่อเนื่อง
 10. เหมาะสมสำหรับโครงการที่มีการลงทุนมาก โครงการที่มีความเสี่ยงสูงโครงการที่อันตรายสูง โครงการเหล่านี้ควรมีการวางแผนและปฏิบัติเพียงครั้งเดียว ไม่ใช่รอการประเมินผลครั้งสุดท้าย เพราะอาจก่อให้เกิดความเสียหาย
 11. สามารถจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
ธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ (2556 : 24-25) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้
 1. ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์มีความชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และมีความเป็นไปได้ในการดำเนินการ
 2. ช่วยให้สารสนเทศเพื่อเป็นทางเลือกในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนโครงการ การปรับโครงสร้างองค์การ การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม
 3. ช่วยให้ทราบความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนการปรับปรุง แก้ไข และป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้
 4. ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินโครงการเนื่องจากการประเมินผลทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค จุดแข็ง จุดอ่อนของการดำเนินโครงการ โดยการนำระบบการกำกับติดตามผลเข้าร่วมในการบริหารโครงการ จะก่อให้เกิดการบรรลุทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 5. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ ความล้มเหลว ผลกระทบ และผลลัพธ์ เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง
 6. ช่วยให้ข้อมูลที่บ่งบอกประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า ความเป็นธรรม ความเสมอภาค หรือไม่
 7. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ตลอดจนเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติโครงการ เพราะจะทำให้ทราบจุดเด่น จุดด้อยเพื่อพัฒนาและปรับปรุงโครงการ
 8. เพื่อช่วยหาหลักฐานสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมของโครงการ ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสาธารณสุข การเมือง เศรษฐกิจ และด้านวิชาชีพเฉพาะ
 9. เพื่อเป็นบทเรียนในการขยายผลไปสู่สภาพการณ์อื่น ๆ ในวงกว้างมากขึ้น
สรุปได้ว่า การประเมินโครงการมีประโยชน์ ดังนี้
 1. เป็นข้อมูลในการตัดสินใจก่อนเริ่มดำเนินการตามโครงการถึงความเป็นไปได้ของโครงการ
 2. เป็นการนำข้อมูลมาประกอบการพิจารณาดำเนินการระหว่างดำเนินการตามโครงการ เพื่อปรับปรุง พัฒนา ให้การดำเนินงานเป็นไปโดยความเรียบร้อย
 3. เป็นข้อมูลที่สามารถระบุถึงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของโครงการ
- 8. ประเภทของการประเมินโครงการ**
- มีนักวิชาการ ได้กล่าวถึงประเภทของการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้
สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 14-17) ได้จำแนกประเภทการประเมินโครงการ ดังนี้
1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมินแบ่งได้ 2 ประเภท คือ
 - 1.1 เพื่อการปรับปรุงหรือประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation)

1.2 การประเมินเพื่อสรุปผลรวม (Summative Evaluation)

2. แบ่งตามหลักยึดในการประเมินแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การประเมินโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก (Goal-Based Evaluation)

เป็นการประเมินที่ให้ทราบว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยทราบก่อนประเมินว่าโครงการมีวัตถุประสงค์อะไรบ้าง

2.2 การประเมินที่อิสระไม่ยึดวัตถุประสงค์ของโครงการ (Goal Free Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบว่าวัตถุประสงค์ของโครงการนี้มีอะไรบ้าง

3. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมินแบ่งเป็นการประเมินก่อนเริ่มโครงการ ขณะดำเนินโครงการ และหลังจากสิ้นสุดโครงการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ประเมินก่อนเริ่มโครงการ (Pre Evaluation) เป็นการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ตัดสินใจเลือกโครงการ ตรวจสอบความเหมาะสม ความสมเหตุสมผลของการวางแผน ดำเนินโครงการ รวมทั้งตรวจสอบโอกาสที่โครงการจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย การประเมินในขั้นนี้จะเน้นการพิจารณาใน 3 เรื่องใหญ่ คือ

3.1.1 ความเหมาะสมของโครงการ เป็นการประเมินเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความจำเป็นของการทำโครงการ

3.1.2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินโครงการ โดยทั่วไปพิจารณาจากอัตราผลได้ผลเสีย วิเคราะห์จุดคุ้มทุน

3.1.3 การศึกษาและการคาดคะเนถึงผลประโยชน์หรือสิ่งที่จะเกิดตามมาจากการดำเนินโครงการนั้นเพื่อค้นหาแรงต้านทานต่อการดำเนินโครงการ

3.2 การประเมินในระหว่างการดำเนินงาน (Implementation Evaluation or Process Evaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงการปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่

3.3 การประเมินหลังการดำเนินงาน เป็นการประเมินเพื่อตอบคำถามว่าโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ และผลของการดำเนินงานคุ้มค่าหรือไม่ โดยแบ่งการประเมินงานออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

3.3.1 ประเมินทันทีที่สิ้นสุดโครงการ

3.3.2 การติดตามผลต่อมา โดยเฉพาะการประเมินผลกระทบของโครงการที่ต้องอาศัยการทิ้งช่วงระยะเวลาหนึ่ง

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 35-39) ได้จำแนกประเภทการประเมินโครงการดังนี้

1. การประเมินความต้องการที่จำเป็น ก่อนการดำเนินโครงการใด ๆ ต้องมีการวางแผนโครงการนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้ตรงตามความต้องการที่แท้จริง ปัจจุบันนักประเมินได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการวางแผนเพื่อการประเมิน และเชื่อว่าการวางแผนโครงการจำเป็นต้องจัดเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประเมิน โดยจัดให้การวางแผนเป็นขั้นตอนหนึ่งของการประเมินโครงการนั้น ๆ ก่อนที่จะนำโครงการสู่ขั้น

ปฏิบัติ นักวางแผนที่ดีจะต้องมีข้อมูลสารสนเทศของความต้องการจำเป็นอย่างถูกต้อง โดยอาศัยเทคนิคที่สามารถวัดและประเมินความต้องการที่เหมาะสมได้ในเชิงปริมาณ รวมทั้งใช้เทคนิคอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการประเมินความต้องการได้

2. การประเมินกระบวนการ เป็นการตรวจสอบความพยายามของโครงการว่า ได้ดำเนินการครบถ้วนตามแผนที่วางไว้ทุกขั้นตอนหรือไม่ ถึงแม้การประเมินกระบวนการมิได้บ่งชี้ถึงความสำเร็จของโครงการ แต่มีความสำคัญต่อผู้รับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับเงินทุนที่จะมาสนับสนุนโครงการหรือเพื่อขยายโครงการ จำเป็นต้องมีข้อมูลเบื้องต้นจากการประเมินดังกล่าวเพื่อให้ทราบว่าการดำเนินงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงเพียงใด และน่าจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ เพราะได้เคยให้บริการกับกลุ่มเป้าหมายที่วางแผนไว้ก่อนแล้ว

3. การประเมินผลผลิตของโครงการ ที่สำคัญคือ นักประเมินจะต้องแสดงแนวทางในการวัดผลสำเร็จของโครงการให้น่าเชื่อถือ มีการวัดที่แม่นยำ มีผลการวัดตรงความเป็นจริง และมีความคงที่ สำหรับวิธีการวัด อาจจะต้องใช้การออกแบบตามวิธีวิจัยที่ซับซ้อน คล้ายกับการออกแบบโครงการเชิงทดลอง ส่วนการกำหนดความสำเร็จของโครงการ ยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันภายในของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานที่สนับสนุนเงินทุน บุคลากรของโครงการ และผู้รับบริการ เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีระดับการยอมรับความสำเร็จแตกต่างกันไป ดังนั้นนักประเมินจึงต้องหาตัวบ่งชี้ที่สามารถเป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มและมีความเป็นไปได้ สำหรับการประเมินผลผลิตด้วยการประเมินผลผลิตของโครงการ แม้จะเป็นเรื่องที่ยากและซับซ้อน แต่มีความสำคัญ เพราะว่าโครงการทั้งหลายย่อมคาดหวังที่จะทราบสภาพที่แท้จริงว่ามีผลผลิตตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด มีผลข้างเคียงและมีผลกระทบอย่างไรบ้าง อันจะนำไปสู่การตัดสินใจคุณค่าของโครงการที่ให้บริการ ดังนั้น นักประเมินที่ดีต้องพยายามประเมินให้ได้ว่า

3.1 โครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด และมีผลกระทบข้างเคียงอะไรบ้างที่บ่งบอกถึงผลกระทบของโครงการดังกล่าว

3.2 มีหลักฐานด้านข้อมูลสารสนเทศและบริบทที่สนับสนุนผลการประเมิน ซึ่งสามารถนำมาอธิบายได้ทั้งเชิงประจักษ์และเชิงเหตุผลมากน้อยเพียงใด

3.3 มีวิธีการและตัวบ่งชี้ของการประเมินที่สามารถชี้แจงหรือยืนยันความเป็นไปได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันได้หรือไม่ และเพราะเหตุใด

4. การประเมินประสิทธิภาพ การประเมินโครงการโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ที่ผ่านมายังจำกัดอยู่เพียงการประเมินผลผลิต โดยมุ่งทราบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของโครงการเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้ให้บริการ หรือผู้ให้ทุนในการยุติ หรือขยายโครงการ แต่ปัจจุบันนักประเมินและผู้บริหารโครงการได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินประสิทธิภาพของโครงการด้วย โดยถือว่าเป็นประเภทของการประเมินที่จำเป็นสำหรับโครงการบริการทั่วไป เพราะช่วยเสริมให้โครงการเหล่านั้นสามารถดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือโครงการที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์สำคัญสำหรับประกันโครงการขนาดใหญ่ระดับชาติ เพื่อไม่ให้สูญเสียทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดโดยไม่จำเป็น การดำเนินโครงการบริการสังคมนั้น จะไม่มุ่ง

เพียงความสำเร็จของโครงการเท่านั้น แต่ต้องคําค่าในเชิงประสิทธิภาพด้วย โดยปกติการประเมินประสิทธิภาพของโครงการมักเริ่มจากคำถามต่างกัน เช่น

4.1 ความสำเร็จของโครงการเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่าย มีความเหมาะสมหรือไม่

4.2 ผลผลิตของโครงการเกิดจากปัจจัยที่ลงทุนไปใช่หรือไม่

4.3 โครงการนี้มีผลผลิตสูงกว่าโครงการอื่นเมื่อลงทุนเท่ากันหรือไม่เพราะเหตุใด

เชอร์ อินโย (2553 : 13) ได้จำแนกประเภทการประเมินโครงการ ดังนี้ การประเมินโครงการมีหลายประเภทโดยสามารถแบ่งได้ตามเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น แบ่งได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน แบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) การประเมินแบบนี้เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานซึ่งควบคู่ไปกับการดำเนินงานของโครงการ โดยพิจารณาความก้าวหน้าของสิ่งที่ประเมินว่าจำเป็นต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ส่วนใด อีกทั้งรวบรวมปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ สำหรับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

1.2 การประเมินสรุป (Summative Evaluation) เป็นการประเมินผลเมื่อการดำเนินงานได้สิ้นสุดลงแล้วทำการตรวจสอบว่าโครงการได้บรรลุผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ เพียงใด ผลที่เกิดขึ้นได้ใช้ทรัพยากรไปอย่างเพียงพอคุ้มค่าหรือไม่ และทรัพยากรเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการหรือไม่ มีผลกระทบ (Impact) หรือผลที่ไม่ได้คาดหวัง หรือผลพลอยได้ (Side Effects) อะไรบ้าง

2. แบ่งตามช่วงเวลาของการประเมิน แบ่งได้ 8 ประเภท ดังนี้

2.1 การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) เป็นการประเมินเบื้องต้นก่อนที่จะจัดทำโครงการ ความต้องการจำเป็น คือ ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็นกับสภาพที่เป็นอยู่ ทำให้เกิดความจำเป็นในการจัดทำโครงการขึ้น ทำให้ได้แนวคิดของการดำเนินงานที่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างดี และเป็นความต้องการของผู้รับผิดชอบโครงการหรือหน่วยงานนั้นอย่างแท้จริง การประเมินความต้องการจำเป็น มีประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการวางแผน

2.2 การประเมินความเป็นไปได้ (Feasibility Evaluation) เป็นการศึกษาความพร้อมด้านต่าง ๆ ในการจัดทำโครงการ โดยทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อความสำเร็จ ในการทำโครงการ เช่น ด้านกำลังคน เทคนิค สภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประชากร การคมนาคม สังคม เศรษฐกิจ การเงิน ฯลฯ เป็นขั้นตอนที่ควรกระทำก่อนการเขียนโครงการ การประเมินประเภทนี้ ถ้าเป็นโครงการขนาดใหญ่จะต้องทำการสำรวจหรือวิจัยอย่างกว้างขวาง แต่ถ้าเป็นโครงการที่จะทำในองค์กร โรงเรียน อาจใช้การตั้งคำถามเพื่อสำรวจความพร้อม เช่น มีคนพอหรือไม่ มีเวลาพอหรือไม่ มีงบประมาณพอหรือไม่ เป็นต้น

2.3 การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินทรัพยากรที่จำเป็นที่จะนำมาใช้ในการดำเนินโครงการว่ามีความเป็นไปได้ มีความเหมาะสมและเพียงพอหรือไม่ ทรัพยากรที่จำเป็น ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา กลุ่มเป้าหมาย เทคโนโลยี และแผนการดำเนินงาน

2.4 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินการบริหารโครงการ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ การนำปัจจัยนำเข้าของโครงการมาใช้เหมาะสมหรือไม่ กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ มีประโยชน์ในการค้นหาจุดเด่น หรือจุดด้อยของโครงการ

2.5 การประเมินผลผลิต (Output/Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่คุ้มค่าเพียงใด โดยนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ มุ่งตอบคำถามว่าโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ ผลการประเมินจะทำให้ได้สารสนเทศในการพิจารณาตัดสินใจ ยุติ ปรับ ขยายโครงการ

2.6 การประเมินผลลัพธ์หรือผลกระทบ (Outcome/Impact Evaluation) เป็นการประเมินผลการดำเนินงานจากโครงการที่จัดทำขึ้น ก่อให้เกิดผลอื่นใดเกิดขึ้นตามมาหรือไม่ เป็นทั้งผลที่คาดหวังและไม่คาดหวัง และทั้งในทางที่ดีและไม่ดี

2.7 การประเมินการติดตาม (Follow up Evaluation) เป็นการดำเนินงานประเมินเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานไปแล้วระยะหนึ่ง เช่น อาจเป็น 6 เดือน 1 ปี หรือ 2 ปี เพื่อดูผลที่ได้จาก การดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนขึ้น

2.8 การประเมินอภิมาน (Meta Evaluation) เป็นการประเมินการพิจารณาตัดสินคุณภาพหรือคุณค่าของการประเมิน ทำให้ทราบถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของรายงานงานการประเมิน และรายงานการประเมินได้ดำเนินการครอบคลุมกิจกรรมของการประเมินหรือไม่ ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานการใช้ประโยชน์ (Utility) มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility) มาตรฐานความเหมาะสม (Propriety) มาตรฐานความถูกต้อง (Accuracy) เพื่อจะได้นำไปพัฒนารายงานการประเมินให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นต่อไป

3. แบ่งตามผู้ประเมิน แบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

3.1 การประเมินโดยผู้ประเมินภายใน (Internal Evaluator Evaluation) การประเมินแบบนี้ผู้ประเมินเป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติงานกับสิ่งที่จะประเมิน ข้อดีก็คือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องจึงทราบและเข้าใจสิ่งที่ประเมินได้เป็นอย่างดี ข้อเสียก็คือ เมื่อเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องจึงอาจมีความลำเอียงเกิดขึ้นได้

3.2 การประเมินโดยผู้ประเมินภายนอก (External Evaluator Evaluation) การประเมินแบบนี้ ผู้ประเมินไม่ได้เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องหรือไม่ได้ปฏิบัติงานกับสิ่งที่จะประเมิน ข้อดีก็คือมีความเป็นกลางในการประเมิน แต่มีข้อเสียก็คือไม่เข้าใจ ไม่ทราบรายละเอียดของสิ่งที่ประเมินไม่ดีพอ และเนื่องจากเป็นบุคคลภายนอก อาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานประเมิน

4. แบ่งตามมิติการประเมิน แบ่งได้ 4 ประเภท ดังนี้

4.1 การประเมินตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ การประเมินความก้าวหน้า การประเมินผล สรุป และการประเมินเพื่อการพัฒนา

4.2 การประเมินตามข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลเชิงปริมาณ คุณภาพ และแบบผสม

4.3 การประเมินตามวิธีการประเมิน ได้แก่ การประเมินเชิงธรรมชาติ และเชิงทดลอง

4.4 การประเมินตามจุดเน้นที่ประเมิน ได้แก่ การประเมินกระบวนการ ผลลัพธ์ ผลกระทบ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทน และการวิเคราะห์ต้นทุนกับประสิทธิผล

5. แบ่งตามช่วงเวลาเพื่อเอื้อต่อการประเมิน แบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

5.1 การประเมินก่อนดำเนินงาน เป็นการประเมินผลก่อนจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการโดยมุ่งเน้นประเมินตัวโครงการว่า มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันในแต่ละส่วนหรือไม่ มีความเป็นไปได้ คุ่มทุน มีเวลาเพียงพอหรือไม่ และจะมีอุปสรรค หรือปัญหาอะไรที่จะทำให้โครงการไม่สามารถดำเนินการได้ การประเมินก่อนดำเนินงานมีประโยชน์ในการตัดสินใจดำเนินโครงการหรือล้มเลิกโครงการ

5.2 การประเมินระหว่างการดำเนินงาน การประเมินแบบนี้ควบคู่ไปกับการดำเนินงานของโครงการ โดยพิจารณาความก้าวหน้าของสิ่งที่ประเมินว่าจำเป็นต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงส่วนใด อีกทั้งรวบรวมปัญหาและอุปสรรคต่างๆ สำหรับการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

5.3 การประเมินหลังดำเนินงาน เป็นการประเมินผลเมื่อการดำเนินงานได้สิ้นสุดลงแล้วทำการตรวจสอบว่าโครงการได้บรรลุผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด ผลที่เกิดขึ้นได้ใช้ทรัพยากรไปอย่างคุ้มค่าหรือไม่ และทรัพยากรเพียงพอกับความต้องการของผู้รับบริการหรือไม่ มีผลกระทบ (Impact) หรือผลที่ไม่ได้คาดหวังหรือผลพลอยได้ (Side Effects) อะไรบ้าง การประเมินก่อนดำเนินงานจะใช้การประเมินบริบท และการประเมินปัจจัยนำเข้า การประเมินระหว่างการดำเนินงานจะใช้การประเมินกระบวนการ ส่วนการประเมินหลังการดำเนินงานจะใช้การประเมินผลผลิตและการประเมินผลลัพธ์

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2555 : 12-20) ได้จำแนกประเภทการประเมินโครงการ ดังนี้

1. แบ่งตามหลักยึดในการประเมินโครงการ มี 2 ประเภท คือ

1.1 การประเมินตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการประเมินโดยยึดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก เพื่อตรวจสอบผลของโครงการว่าได้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการหรือไม่

1.2 การประเมินที่มีอิสระจากวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นทั้งหมด โดยไม่คำนึงว่าวัตถุประสงค์ของโครงการนี้มีอะไรบ้าง

2. แบ่งตามลำดับเวลาทำการประเมิน มี 3 ประเภท คือ

2.1 การประเมินก่อนที่จะเริ่มดำเนินการตามโครงการ เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมหรือบริบทและปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ

2.2 การประเมินในขณะที่โครงการกำลังดำเนินอยู่ เป็นการประเมินดูว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินการอยู่มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

2.3 การประเมินหลังจากที่โครงการสิ้นสุดลงแล้ว เป็นการประเมินดูผลสัมฤทธิ์ของโครงการตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ

3. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน มี 2 ประเภท คือ

3.1 การประเมินเพื่อปรับปรุง หรือเรียกว่าการประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เพื่อต้องการใช้ผลการประเมินมาแก้ไขปรับปรุงโครงการ เป็นการประเมินในขณะที่

โครงการกำลังดำเนินอยู่

3.2 การประเมินเพื่อสรุปผล หรือเรียกว่าการประเมินรวมสรุป (Summative Evaluation) เพื่อต้องการตัดสินใจว่าโครงการนี้จะยกเลิก หรือดำเนินการต่อ เป็นการประเมินหลังจากโครงการสิ้นสุดแล้ว โดยดูว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการหรือไม่

4. แบ่งตามสิ่งที่ถูกประเมิน มี 4 ประเภท คือ

4.1 การประเมินสถานะแวดล้อม หรือการประเมินบริบท (Context Evaluation) เพื่อต้องการใช้ผลการประเมินกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือถ้าหากโครงการดำเนินไปแล้วก็จะเป็นการประเมินย้อนหลังเพื่อดูว่าจุดมุ่งหมายของโครงการสอดคล้องกับนโยบายและสภาพปัญหาหรือไม่

4.2 การประเมินปัจจัยหรือตัวป้อน (Input Evaluation) เป็นการประเมินความเหมาะสม ความพร้อมหรือความเพียงพอของปัจจัย เพื่อต้องการใช้ผลการประเมินเป็นตัวกำหนดแนวทางหรือวิธีการดำเนินงานที่ดีที่สุด ที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการ

4.3 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินว่ากิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่นั้นเป็นอย่างไร เพื่อต้องการใช้ผลการประเมินมาแก้ไข ปรับปรุงในระหว่างการปฏิบัติตามโครงการ

4.4 การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินความสำเร็จของโครงการ เพื่อต้องการทราบว่าเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้ว ผลการดำเนินตามโครงการเป็นอย่างไร ได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ เทียบกับเกณฑ์แล้วเป็นอย่างไร

5. แบ่งตามรูปแบบของการประเมิน รูปแบบการประเมินเป็นกรอบความคิดโดยอาศัยคุณลักษณะของระบบที่ประกอบด้วย ปัจจัย กระบวนการและผลผลิต เป็นหลักในการเสนอรูปแบบแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

5.1 รูปแบบที่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก เป็นการประเมินที่มุ่งตรวจสอบการบรรลุวัตถุประสงค์ เช่น รูปแบบการประเมินของ Tyler Cronbach และ Scriven

5.2 รูปแบบมุ่งเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน เช่น รูปแบบการประเมินของ Stake ที่มุ่งตัดสินคุณค่าที่สิ่งที่ประเมิน

5.3 รูปแบบที่มุ่งนำผลการประเมินไปช่วยตัดสินใจ เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาเพื่อสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมิน CIPP ของ Stufflebeam และคณะ

ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ (2556: 11-15) ได้จำแนกประเภทการประเมินโครงการ ดังนี้

1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน แบ่งไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เป็นการประเมินโครงการขณะที่โครงการเริ่มดำเนินการ หรือกำลังดำเนินการเพื่อให้ได้รับสารสนเทศ เพื่อนำไปสู่การเตรียมความพร้อม หรือปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินโครงการเพื่อบรรลุเป้าหมาย

1.2 การประเมินสรุปผลรวม (Summative Evaluation) เป็นการประเมิน

โครงการในระยะเวลาโครงการสิ้นสุดวงจรของโครงการ เพื่อสรุปตัดสินความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ เพื่อนำไปสู่การยุติ หรือขยายผลโครงการต่อไปเป็นงานประจำ (Routine Work)

2. แบ่งตามหลักยึดในการประเมิน แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 การประเมินที่อิงวัตถุประสงค์ (Goal-Based Evaluation)

เป็นการประเมินผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้

2.2 การประเมินที่ไม่อิงวัตถุประสงค์ (Goal-Free Evaluation) เป็นการประเมินโครงการที่นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้ ทำให้การประเมินมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

3. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน

3.1 การประเมินก่อนเริ่มโครงการ (Preliminary Evaluation, Pre-Implementation Evaluation) ได้แก่ การศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) และความต้องการจำเป็นเร่งด่วน (Needs Assessment) และความพร้อมของปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) หรืออาจเรียกรวม ๆ กันว่า การวิเคราะห์โครงการ (Project Analysis/Project Appraisal)

3.2 การประเมินระหว่างการทำงาน (Formative, Implementation, On-going, Process Evaluation) ได้แก่ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนงาน/โครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

3.3 การประเมินหลังการทำงาน (Summative Evaluation) ได้แก่ การสรุปผลตามวัตถุประสงค์ ความสำเร็จ/ล้มเหลว การขยายหรือยุติโครงการ

3.4 การประเมินเพื่อการติดตามผล (Follow-up Evaluation) ได้แก่ การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation) และการประเมินผลลัพธ์ (Outcome Evaluation) เป็นต้น

3.5 การประเมินงานประเมิน (Meta Evaluation) หรือการประเมินอภิมาน ซึ่งเป็นการประเมินคุณภาพของรายงานประเมินอีกครั้งหนึ่ง สามารถประเมินได้ทั้งโครงการเดียว หรือ หลาย ๆ โครงการพร้อมกัน ซึ่งเป็นการประเมินเพื่อการตรวจสอบความถูกต้องคุณภาพ และความเหมาะสมของงานประเมิน

4. แบ่งตามลักษณะของกิจกรรมที่ต้องการประเมิน แบ่งได้ เป็น 6 ประเภท ดังนี้

4.1 การประเมินองค์การ (Organization Evaluation) ได้แก่ การประเมินประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์การ เช่น การประเมินคุณภาพการศึกษา การประเมินบุคลากร การประเมินผลสัมฤทธิ์ขององค์การ เป็นต้น

4.2 การประเมินการวางแผน (Planning Evaluation) ได้แก่ การประเมินความเหมาะสมของการวางแผนในแต่ละระดับของการดำเนินงาน หรือการประเมินความเหมาะสมของแผนการดำเนินงาน

4.3 การประเมินนโยบาย (Policy Evaluation) ได้แก่ การประเมินผลความเหมาะสมในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

4.4 การประเมินแผนงาน (Program Evaluation) ได้แก่ การประเมินแผนงานของหน่วยงานซึ่งมีโครงการหลาย ๆ โครงการอยู่ภายใต้แผนงาน

4.5 การประเมินโครงการ (Project Evaluation) ได้แก่ การประเมินโครงการแต่ละโครงการซึ่งอยู่ภายใต้แผนงาน หรืออาจจะเป็นโครงการหลักสุดก็ได้

4.6 การประเมินกิจกรรม (Activity Evaluation) ได้แก่ การประเมินกิจกรรมที่จัดขึ้นอาจจะอยู่ภายใต้โครงการหรือไม่อยู่ในโครงการก็ได้

5. แบ่งตามลักษณะรูปแบบการประเมิน แบ่งได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้

5.1 รูปแบบการประเมินเน้นวัตถุประสงค์ (Objective based Model) โดยที่นักประเมินกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการประเมินคุณค่าของสิ่งใดก็ตามก็ต้องประเมินที่ผลผลิต หรือผลลัพธ์ของการดำเนินการ ว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ นักประเมินกลุ่มนี้ได้แก่ ไทเลอร์ (Tyler) ครอนบาค (Cronbach) และเคริกแพททริก (Kirkpatrick)

5.2 รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgmental Evaluation Model) โดยที่นักประเมินกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการประเมินใดก็ตามเมื่อประเมินผลแล้วจะต้องมีการตัดสินคุณค่าโดยนักประเมิน ถ้านักประเมินไม่ได้ตัดสินคุณค่า ถือว่ายังคงทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ นักประเมินกลุ่มนี้ได้แก่ สเตค (Stake) โพรวัส (Provus) และสคิฟเวน (Scriven) เป็นต้น

5.3 รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision-Oriented Evaluation Model) โดยที่นักประเมินกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการประเมินควรเป็นไปเพื่อให้สารสนเทศแก่ผู้บริหารในการตัดสินใจ และกำหนดการตัดสินใจความสำเร็จของโครงการภายใต้สภาพแวดล้อมของสิ่งที่ประเมิน นักประเมินกลุ่มนี้ได้แก่ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) อัลคิน (Alkin) และไทเลอร์ใหม่ (New tyler) เป็นต้น

5.4 รูปแบบการประเมินที่มุ่งเน้นสัมฤทธิ์ผลขององค์การ (Results Oriented Evaluation Model) โดยที่นักประเมินกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าการประเมินความสำเร็จ ควรประเมินผลลัพธ์การดำเนินทุกมิติที่สนับสนุนความสำเร็จซึ่งกันและกันของแต่ละงานต่าง ๆ แล้วนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์การในภาพใหญ่ โดยมุ่งเน้นการประเมินผลตัวชี้วัดความสำเร็จ (Key Performance Indicators : KPI) ของการปฏิบัติงาน โดยการประเมินผลจะมีความสัมพันธ์กับการวางแผนปฏิบัติงานขององค์การ รูปแบบการประเมินกลุ่มนี้ได้แก่ รูปแบบการประเมินองค์การแบบสมดุล (Balanced Scorecard) การบริหารแบบมุ่งเน้นผลงาน (Result-Bases Management) และการบริหารงานตามวัตถุประสงค์ (Management by objective) เป็นต้น

5.5 รูปแบบการประเมินอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship Medel) เป็นรูปแบบการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยมองว่าผู้เชี่ยวชาญมีความสามารถในการวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่ประเมินจากประสบการณ์ เป็นการใช้อรรถาภิธานในการบรรยายคุณภาพของสิ่งที่ศึกษา (Descriptive Aspect) และตีความหมายของสิ่งที่ศึกษา (Interpretive Aspect) ออกมาเชิงประจักษ์ตามการรับรู้ของผู้เชี่ยวชาญและการตัดสินคุณค่าของสิ่งนั้น เพื่อให้ข้อเสนอแนะ มุมมองที่เป็นประโยชน์ สำหรับผู้ปฏิบัติงานโครงการ ได้แก่ แนวคิดการประเมินของไอส์เนอร์ (Elliot W. Eisner)

5.6 รูปแบบการประเมินแบบสร้างสรรค์นิยมแบบตอบสนอง (Responsive Constructivist Evaluation Model/Approach) ซึ่งเป็นการประเมินทางเลือก (Alternative Evaluation) ที่เป็นมโนทัศน์การประเมิน (Concept) หรือมุมมอง (Approach) มากกว่าการเป็นรูปแบบ (Model) หรือเป็นการประเมินที่เน้นการประเมินเพื่อตอบสนองผู้ที่ต้องการใช้สารสนเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนา และการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงมากกว่าการประเมินเพื่อการตัดสินคุณค่า การประเมินเชิงสร้างสรรค์นิยมแบบตอบสนอง (Responsive Constructivism Evaluation) โดยกระบวนการการประเมินที่นักประเมินอาชีพมีความเป็นกัลยาณมิตร ที่พร้อมดำเนินการประเมินร่วมกันกับนักประเมินของชุมชนเพื่อการไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ได้แก่ การประเมินแบบมีส่วนร่วม การประเมินแบบอิงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประเมินแบบเสริมสร้างพลังอำนาจ และการประเมินแผนที่ผลลัพธ์ เป็นต้น

6. แบ่งตามวิธีการประเมิน แบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

6.1 วิธีการประเมินเชิงระบบ (Systematic Approach) การประเมินแนวทางการนี้ เชื่อในหลักการของปฏิฐานนิยม/ประจักษ์นิยม (Positivism /Empiricism) โดยการประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยมองว่าคุณค่าของแต่ละสิ่งมีเพียงคุณค่าเดียว (Single Merit/ Worth/Value) จะต้องได้ข้อมูลจากวิธีการเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถวัดออกเป็นตัวเลข ซึ่งมีความเป็นวัตถุวิสัยสูง (Objectivity) อาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด โดยปราศจากอคติส่วนบุคคล โดยจะทำให้ได้ทราบคุณค่าที่แท้จริงโดยปราศจากค่านิยม (Value Free) เข้ามาปะปนด้วย

6.2 วิธีการประเมินเชิงธรรมชาติ (Naturalistic Approach) การประเมินตามแนวทางการนี้ เชื่อในหลักการของการตีความ และการสร้างความรู้ (Interpretativism/ Constructivism) โดยการมุ่งแสวงหาความรู้คุณค่าจากปรัชญาปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) หรือการได้ข้อเท็จจริงต้องมาจากการตีความ (Interpretative) โดยมองว่าความจริงเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นไม่ปรากฏชัดเจน นักประเมินจะสามารถเข้าถึงความจริงได้ด้วยการเข้าไปสัมผัสหรือมีส่วนร่วมในปรากฏการณ์ในเชิงลึก มีความยืดหยุ่นสูง แล้วสรุปข้อเท็จจริงจากการตีความปรากฏการณ์โดยเชื่อมโยงกับจากข้อค้นพบต่าง ๆ แล้วสรุปออกเป็นคุณค่าของสิ่งที่ประเมินมองว่าคุณค่าของแต่ละสิ่งมีได้มากกว่าหนึ่งคุณค่า (Multiple Merit/Worth/Value)

6.3 วิธีการประเมินเชิงผสมผสาน (Mixed Method Approach) การประเมินแนวนี้เชื่อในหลักการของปฏิบัตินิยมและประโยชน์นิยม (Pragmatism/Utilitarianism) โดยมองการประเมินที่มีคุณค่าจะต้องนำสารสนเทศของการประเมินไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยใช้ทั้งวิธีการเชิงระบบเพื่อให้เกิดความเป็นปรนัยวิสัย และวิธีการเชิงธรรมชาติเพื่อให้เกิดการเข้าใจปรากฏการณ์อย่างลุ่มลึกเพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

7. แบ่งตามความระดับของการประเมิน แบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้

7.1 การประเมินเทียม (Pseudo Evaluation) เป็นการประเมินที่ให้ข้อค้นพบที่ไม่สมบูรณ์เนื่องจากมักได้รับแรงกดดันจากทางการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม โดยพยายามทำให้ผลการประเมินตรงตามความต้องการของกลุ่มการเมืองบางกลุ่มเพื่อสร้างความชอบธรรมโดยอาศัยหลักการทางวิชาการ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ แล้วดำเนินนโยบายตามที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ ทำให้ผลที่ได้บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่ง ศิริชัย กาญจนวาสี (2554: 70) ได้อธิบาย

การประเมินเทียบว่ามีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) การประเมินเพื่อการโฆษณา ซึ่งเป็น การประเมินที่ใช้วิธีการประเมินที่ไม่เหมาะสม โดยมีเป้าหมายที่จะแสดงเป้าหมายที่เป็นจุดเด่น เปิดเผยความสำเร็จที่เกินความเป็นจริงเพื่อใช้ผลสำหรับการโฆษณาชวนเชื่อ 2) การประเมินเพื่อ การเมือง เป็นการประเมินที่ควบคุมโดยนักการเมือง ซึ่งใช้อิทธิพลต่อผู้ประเมินและกระบวนการ ประเมิน ได้ข้อมูลบางส่วนหรือข้อมูลที่บิดเบือนอันนำไปสู่ข้อสรุปตามทิศทางที่นักการเมืองต้องการ

7.2 การประเมินเชิงกึ่งประเมิน (Quasi-Evaluation Studies) เป็นการประเมิน ที่ให้ความเชื่อมั่นในบางครั้งว่าเป็นการประเมินที่มีคุณค่าภายใน และคุณค่าภายนอกอย่างแท้จริง แต่บางครั้งก็มีแนวทางที่ค่อนข้างบกพร่องในการที่ระบุคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกทำให้เกิด ความมั่นใจในการผลการประเมินว่ามีอคติเข้ามาปะปนด้วยหรือไม่ ได้แก่ การประเมินโดยเน้นการใช้ คำถาม การประเมินที่เน้นวิธีการประเมิน

7.3 การประเมินที่แท้จริง (True Evaluation) เป็นความพยายามหาหนทาง ที่ทำให้ผลการประเมินไม่เกิดอคติ หรือความลำเอียง เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในประสิทธิภาพ การประเมิน โดยเน้นถึงการประเมินเพื่อการปรับปรุงและแสดงความรับผิดชอบและการประเมิน ที่ตอบสนองต่อสังคม ได้แก่ การประเมินที่เน้นการตัดสินใจ/การแสดงความรับผิดชอบ การประเมิน ที่เน้นความพึงพอใจของผู้รับบริการ การประเมินเพื่อให้การรับรอง หรือรับรองวิทยฐานะ การประเมินที่ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประเมินที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ การประเมินแบบประชาธิปไตย การประเมินที่เน้นการนำไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น

8. แบ่งตามลักษณะหรือบทบาทของนักประเมิน แบ่งได้ 2 ประเภท ดังนี้

8.1 นักประเมินภายนอก (External Evaluator) เป็นบุคคลภายนอกของ หน่วยงานหรือโครงการ เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องหรือนักประเมินมืออาชีพ (Professional) หรือผู้เชี่ยวชาญ (Experts) การประเมินโดยกลุ่มบุคคลภายนอกจะมุ่งเน้นในด้าน การสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) หรือมีหลักวิธีวิทยา (Methodology) และความเป็นกลางในกระบวนการประเมิน เหมาะสมสำหรับการประเมินเพื่อตัดสินคุณค่า แต่มี ข้อจำกัดในด้านการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินโครงการอย่างแท้จริง

8.2 นักประเมินภายใน (Internal Evaluator) เป็นบุคลากรภายในองค์กร หรือ โครงการนั้น ๆ เป็นผู้ประเมินผลโครงการที่ตนเองรับผิดชอบ โดยจะเข้าร่วมในกระบวนการประเมิน นับตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนจนกระทั่งการเผยแพร่และการใช้ผลของการประเมิน จะทราบข้อมูลที่ แท้จริงของการดำเนินโครงการ เพราะสัมผัสใกล้ชิดคุ้นเคยกับโครงการโดยตรง และยอมรับผล การประเมินเพื่อการเปลี่ยนแปลงเหมาะสมสำหรับการประเมินความก้าวหน้ามากกว่า แต่มีข้อจำกัด คือการตัดสินคุณค่าของโครงการอาจจะเกิดความลำเอียง (Bias) หรือการตัดสินเกี่ยวกับโครงการ แบบมีอัตวิสัย (Subjectivity) ได้

9. แบ่งตามขอบข่ายของการประเมิน แบ่งได้ 6 ประเภท ดังนี้

9.1 การประเมินสื่อการสอน วัสดุ และอุปกรณ์/นวัตกรรมทาง การศึกษา และ นวัตกรรมทางพัฒนาสังคม (Material & Innovation Evaluation) เป็นการประเมินสิ่งประดิษฐ์ที่ ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อใช้แก้ปัญหาทั้งในรูปแบบที่วัตถุหรือวิธีการ ได้แก่ การประเมินนวัตกรรมทางการศึกษา หรือนวัตกรรมทางสังคม ทั้งที่เป็นกระบวนการและผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์

9.2 การประเมินการเรียนรู้/สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน (Learning Evaluation) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ หรือการจัดประสบการณ์ ให้แก่กลุ่มผู้เรียน ผู้เข้ารับการอบรม หรือกลุ่มเป้าหมาย

9.3 การประเมินการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) เป็นการประเมิน ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในหน่วยงาน หรือองค์การทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การประเมิน ประสิทธิภาพการสอนของครู การประเมินประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานอาจจะใช้ การประเมินจากหลายฝ่ายร่วมกัน การประเมิน 90 องศา 180 องศา หรือ 360 องศา เป็นต้น เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงาน และเพื่อการสร้างการจูงใจหรือผลตอบแทนการปฏิบัติงาน

9.4 การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เป็นการประเมินหลักสูตร ที่จัดการเรียนรู้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หรือหลักสูตรฝึกอบรมต่าง ๆ ในด้านของขั้นตอน การริเริ่มจัดทำ การนำไปใช้และการประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรและตลอดจนการปรับปรุง หลักสูตร เป็นต้น

9.5 การประเมินโครงการและแผนงาน (Project/Program Evaluation) เป็นการประเมินโครงการทางการศึกษาหรือโครงการทางการพัฒนาในระดับต่าง ๆ เพื่อสะท้อน การบรรลุเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของหน่วยงานและองค์การ

9.6 การประเมินองค์การ (Organization Evaluation) เป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ หรือผลการดำเนินงานตามเป้าหมาย และยุทธศาสตร์ขององค์การ ทั้งที่เป็นองค์การแสวงหากำไร และองค์การที่ไม่แสวงหากำไร โดยนำผลการประเมินมาพัฒนาองค์การรวมทั้งการประเมินเพื่อขอรับ รางวัลต่าง ๆ หรือขอรับรองมาตรฐาน เช่น ISO มาตรฐานวิชาชีพต่าง ๆ การจัดอันดับ หรือ การประกันคุณภาพการศึกษาของหน่วยงานที่เป็นสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของการประเมินโครงการ หลักการแบ่งมากมาย ตาม หลักการและวิธีการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการประเมิน เช่น ทำการประเมินเพื่อ การปรับปรุง การพัฒนา การดูภาพรวมของงานที่ประเมิน หรือเพื่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน โดยแบ่งเป็นการประเมินก่อนเริ่มโครงการ ประเมิน ขณะดำเนินโครงการ และประเมินหลังจากสิ้นสุดโครงการ

9. รูปแบบการประเมินโครงการ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินโครงการ ไว้ดังนี้

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 45-46) ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการประเมินเป็นกรอบ หรือ แนวคิดที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ หรือรายการประเมินที่มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับ ข้อตกลงเบื้องต้น ซึ่งมีนักวิชาการทางด้านประเมินได้เสนอกรอบความคิดให้กับนักประเมิน ได้เลือกใช้หลายรูปแบบ รูปแบบการประเมินโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย (Objective Based Model) เป็นรูปแบบ ที่เน้นการตรวจสอบผลที่คาดหวังได้เกิดขึ้นหรือไม่ หรือตรวจสอบผลที่จุดมุ่งหมายเป็นหลัก โดยดูได้จากผลที่เกิดจากการปฏิบัติว่าบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Tyler (1943), Cronbach, (1973) and Kirkpatrick

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgemental Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศสำหรับกำหนด และวินิจฉัย คุณค่าและโครงการนั้น ๆ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Stake (1967), Scriven (1967, Provus (1971)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision-Oriented Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ เพื่อช่วย ผู้บริหารตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Welch (1967), Stufflebeam (1968) and Alkin (1967)

วิโรจน์ สารรัตนะ (2554 : 166) กล่าวไว้ว่า รูปแบบการประเมิน CIPP Model เป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เพราะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้สารสนเทศมาใช้ประกอบการตัดสินใจทั้งระบบ คือ ทั้งเพื่อการวางแผน การกำหนดโครงสร้าง นำไปปฏิบัติและทบทวนโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดการประเมินแบบบูรณาการ ที่ต้องมีการสร้างโมเดลตรรกะ ที่แบ่งองค์ประกอบโครงสร้าง เป็น 4 ส่วน คือ แหล่งหรือปัจจัยป้อนเข้า กิจกรรมและการบริการหรือกระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ อันเป็นผลตามเป้าหมายสุดท้าย หรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับบุคคล องค์กร ชุมชน และสังคม แต่การกำหนดรูปแบบการประเมินควรคำนึงถึงความเป็นประโยชน์ด้วย จึงควร ให้มีการประเมินผลกระทบ (impact evaluation) ด้วย เพราะนักวิชาการหลายท่านเห็นว่า การประเมินจะยังไม่มีประสิทธิภาพหากยังไม่มีประเมินผลกระทบ เนื่องจากไม่สามารถบอก คุณค่าที่แท้จริงของโครงการ จึงเสนอรูปแบบการประเมินเชิงระบบที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการตัดสินใจ เชิงระบบไว้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) การประเมินบริบท เพื่อการตัดสินใจด้านการวางแผนหรือ กำหนดจุดมุ่งหมาย 2) การประเมินปัจจัยป้อนเข้า เพื่อการตัดสินใจด้านการกำหนดโครงสร้าง หรือวางรูปแบบดำเนินงานโดยการใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ 3) การประเมินกระบวนการ เพื่อ การตัดสินใจในการนำไปใช้ปฏิบัติจริง 4) การประเมินผลลัพธ์ เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลง หรือคงอยู่ หรือขยาย หรือยุบ หรือยกเลิกโครงการ และ 5) การประเมิน ผลกระทบ เพื่อการตัดสินใจในเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผลกระทบ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ

ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. (2560 : ออนไลน์). ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมิน มีหลายประเภท สำหรับ รายละเอียดของรูปแบบการประเมินต่างๆ ซึ่งได้เลือกมานำเสนอไว้ทั้งหมด 7 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการประเมินของราล์ฟ ดับบลิว ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler)

ไทเลอร์ เป็นผู้นำที่สำคัญในการประเมินโครงการ ได้ให้ความหมายของการประเมิน ไว้ว่า การประเมิน คือ การเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ โดยมีความเชื่อว่า จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจน รัดกุม และจำเพาะเจาะจงแล้ว จะเป็นแนวทาง ช่วยในการประเมินได้เป็นอย่างดีในภายหลัง เขาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมิน โดยเสนอเป็น กรอบความคิด ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1943 โดยเน้นการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้อยู่ในรูป ของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม แล้วประเมินความสำเร็จของวัตถุประสงค์เหล่านั้น แนวคิดลักษณะนี้ เรียกว่า แบบจำลองที่ยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก

ในปี 1986 ไทเลอร์ได้นำเสนอกรอบแนวคิดของการประเมินโครงการใหม่ โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 6 ส่วน คือ

- 1) การประเมินวัตถุประสงค์ (Appraising Objectives)
- 2) การประเมินแผนการเรียนรู้ (Evaluating the learning Plan)
- 3) การประเมินเพื่อแนะแนวในการพัฒนาโครงการ (Evaluation to Guild Program Development)
- 4) การประเมินเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Evaluation Program Implement)
- 5) การประเมินผลลัพธ์ของโครงการทางการศึกษา (Evaluating the Outcome of an Educational Program)

6) การติดตาม (Follow up) และการประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation)

2. รูปแบบการประเมินของมาร์วิน ซี อัลคิน (Marvin C. Alkin)

มาร์วิน ซี อัลคิน ได้เสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CSE (Center for the study of Evaluation Approach) จุดเน้นของการประเมินตามแนวคิดของอัลคิน คือ การประเมินเพื่อการตัดสินใจ มีขอบข่ายของการประเมิน ดังนี้

1) การประเมินระบบ (System Assessment) เป็นการอธิบายหรือพรรณาสภาพของระบบเพื่อเปรียบเทียบสภาพที่เป็นจริง กับความคาดหวังที่จะเกิดขึ้น การประเมินระบบจะช่วยให้เราสามารถกำหนดขอบเขต และวัตถุประสงค์ที่เหมาะสม สิ่งที่จะต้องศึกษา ได้แก่ ความต้องการของประชาชน ชุมชน และสังคม ที่มีต่อสภาพการณ์ปัจจุบัน สำหรับการประเมินระบบแต่ละส่วนจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ กัน

2) การประเมินการวางแผนโครงการ (Program Planning) เป็นการประเมินก่อนที่จะมีการดำเนินโครงการ เพื่อหาข้อมูลข่าวสารมาใช้ในการตัดสินใจพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมของโครงการ นักประเมินต้องหาข้อมูลที่แสดงความคาดหวังที่จะบรรลุเป้าหมาย พร้อมกับประเมินผลที่จะได้รับจากการใช้วิธีการดำเนินงานต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้สามารถเห็นข้อเปรียบเทียบในการหาทางเลือกที่เหมาะสม โดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของปัญหา โดยทั่วไปจะใช้การประเมินจากเกณฑ์ภายนอก และจากเกณฑ์ภายใน

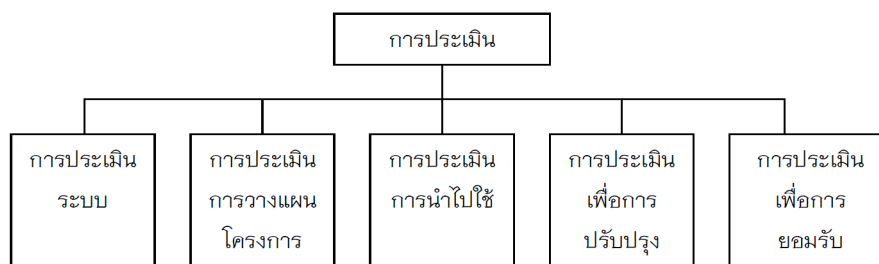
3) การประเมินการนำไปใช้เพื่อการดำเนินโครงการ (Program Implementation) เป็นการประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินงาน เพื่อตรวจสอบดูว่าการดำเนินโครงการนั้นเป็นไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องกับสิ่งที่วางแผนไว้ หรือคาดหวังไว้เพียงไร

4) การประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ (Program Improvement) เป็นการประเมินเพื่อหาข้อมูลที่น่ามาใช้ในการดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และมีผลที่ไม่คาดคิดมาก่อนเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ ดังนั้น นักประเมินจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะหาข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในทุก ๆ ด้านของโครงการ ตลอดจนผลกระทบของโครงการที่มีต่อโครงการอื่นเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงโครงการต่อไป

5) การประเมินเพื่อการยอมรับโครงการ (Program Certification) ขั้นตอนนี้

นักประเมินต้องหาข้อมูลข่าวสารรายงานต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจ เพื่อใช้ข้อมูลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ และศักยภาพในการสรุปอ้างอิงไปสู่สถานการณ์อื่น ๆ หรือนำไปใช้กับโครงการในสถานการณ์อื่น ๆ ได้กว้างขวางเพียงใด ในขั้นนี้ข้อมูลที่ได้นักประเมินจะทำให้ผู้บริหารได้ตัดสินใจว่า ควรจะดำเนินกับโครงการในลักษณะใด อาจจะถูกเลิก ปรับปรุงใหม่ หรืออาจจะขยายโครงการต่อไปอีก เป็นต้น รูปแบบการประเมินของ อัลคิน แสดงดังแผนภาพที่ 7

ภาพที่ 7 รูปแบบการประเมินของ Marvin C. Alkin



ที่มา : ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560 : ออนไลน์

3. รูปแบบการประเมินของโพรวัส (Provus)

โพรวัส ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติการกับมาตรฐาน หรือเป็นการค้นหาความไม่สอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับผลการปฏิบัติการของแผนงาน เขาอธิบายว่ามีความไม่สอดคล้องกัน 5 ชนิด ที่สามารถศึกษาได้จากการใช้แผนงาน คือ ความไม่สอดคล้องที่สัมพันธ์กับขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การออกแบบโครงการ คือ การกำหนดปัจจัยที่ทำให้เกิดการดำเนินงาน กำหนดกระบวนการดำเนินงาน และกำหนดผลที่คาดหวังซึ่งจะได้รับจากการดำเนินงาน

ขั้นที่ 2 การเตรียมพร้อมเป็นการนำปัจจัยที่ทำให้เกิดการดำเนินงานเข้าสู่กระบวนการ

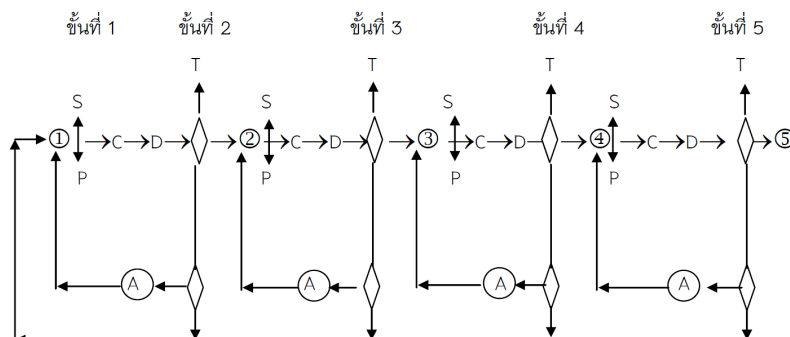
ขั้นที่ 3 กระบวนการที่ใช้เพื่อการดำเนินงาน

ขั้นที่ 4 ผลผลิต

ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์เกี่ยวกับการลงทุน

ตามรูปแบบนี้ การประเมินต้องทำโดยผู้ประเมินคนหนึ่งที่ได้วางมาตรฐานตามความคาดหวังของโครงการเอาไว้ ต่อจากนั้นการประเมินทุกอย่างต้องดำเนินไปโดยการหาข้อมูลใหม่และทำการตัดสินใจ โดยใช้มาตรฐานที่วางไว้เป็นเกณฑ์ เป็นรูปแบบที่ช่วยให้หาข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ในทุกขั้นตอนของการประเมินดังกล่าวข้างต้น และตลอดโครงการอย่างต่อเนื่อง แสดงดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 รูปแบบการประเมินของ Provus



S หมายถึง มาตรฐาน (Standard) T หมายถึง ยกเลิก (Terminate)

P หมายถึง การดำเนินการ (Program performance) A หมายถึง การเปลี่ยนแปลง

C หมายถึง เปรียบเทียบ (Compare) (Alteration เกี่ยวกับ T หรือ S)

D หมายถึง ความไม่สอดคล้อง (Discrepancy information)

ที่มา : ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560 : ออนไลน์

การประเมินในแต่ละขั้นตอน ถ้าหากพบข้อบกพร่องก็แก้ไขปรับปรุงในขั้นตอนนั้น ๆ ด้วยวิธีการแก้ปัญหา (Problem solving) ซึ่งประกอบด้วยคำถามตนเอง เพื่อให้ได้คำตอบว่าทำไมจึงเกิดข้อบกพร่องนั้น ๆ มีอะไรเป็นสาเหตุ และมีวิธีการใดที่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องที่มาจกสาเหตุนั้น สำหรับขั้นตอนในการแก้ปัญหามิดังนี้

คำถาม (Q) → เถลถถ (C) → ข้อมูลที่ตอบคำถาม (I) → การตัดสินใจ (D)

เมื่อผู้ประเมินทำการประเมินถึงชั้นที่ 5 แล้ว ถ้าจะดำเนินงานหรือเริ่มวงจรใหม่ ก็ต้องทำการออกแบบใหม่ โดยปรับปรุงให้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์การลงท่น ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของปัจจัยเบื้องต้นใหม่

4. รูปแบบการประเมินของไมเคิล สคริฟเวน (Michael Scriven)

ไมเคิล สคริฟเวน กล่าวไว้ว่า การประเมิน หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติการตามระดับของเป้าหมายที่กำหนด นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน้าที่การประเมินว่ามี 2 ระดับ คือ

- 1) ระดับวิธีการ เน้นจุดมุ่งหมายของการประเมินเพื่อการตัดสินใจคุณค่า
- 2) ระดับการนำไปใช้เน้นเรื่องบทบาทของการประเมินเพื่อนำข้อมูลมาใช้

อย่างเหมาะสม

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการประเมินมี 2 ประการ คือ

- 1) การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เป็นการประเมินระหว่าง

ที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้น เพราะการประเมิน จะช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนา

2) การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินคุณค่าของโครงการ ตลอดจนค้นหาสิ่งที่ดีของโครงการ เพื่อนำไปใช้ กับสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันต่อไป

สคริฟเวน ได้เสนอแนะในเรื่องการประเมินเพื่อการปรับปรุง หรือดูความก้าวหน้า ของโครงการ โดยทำการประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ควรที่จะใช้กับวิจัย มีอาชีพ ในการดำเนินการประเมินนั้น ควรจะได้แยกหน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลต่าง ๆ ให้ชัดเจน รวมทั้งควรจะได้มีการปรึกษาหารือกันระหว่างนักประเมินกับผู้ดำเนินงานในโครงการด้วย

วิธีการประเมิน ในการประเมินมีวิธีการที่สามารถนำมาใช้ได้ 2 วิธี คือ

1) การประเมินก่อนมีการปฏิบัติงาน หรือการประเมินคุณค่าภายใน (Intrinsic Evaluation) คือ การประเมินคุณค่าของเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื้อหา จุดมุ่งหมาย กระบวนการ ให้ได้คะแนนและเจตคติของครู เป็นการประเมินก่อนที่จะได้มีการปฏิบัติงาน

2) การประเมินเมื่อมีการปฏิบัติงานแล้ว หรือการประเมินคุณค่าการปฏิบัติงาน (Pay-off Evaluation) เป็นการตัดสินคุณค่าจากผลที่เกิดขึ้น จากการใช้เครื่องมือกับนักเรียน เช่น การประเมินมีความแตกต่างระหว่างคะแนนการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน หรือคะแนนที่ได้ จากกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

การประเมินโดยใช้การเปรียบเทียบ

สคริฟเวนมีความคิดเห็นที่แตกต่างจากครอนบาค ในเรื่องของการใช้กลุ่ม เปรียบเทียบมาใช้ในการประเมิน ซึ่งสคริฟเวน เป็นบุคคลที่เห็นว่าการใช้กลุ่มเปรียบเทียบ มีข้อดี มากกว่าการไม่ใช้กลุ่มเปรียบเทียบ การใช้กลุ่มเปรียบเทียบจะเป็นการประหยัดกว่า ไม่ต้อง ทำการศึกษาในระยะยาว และใช้กลุ่มตัวอย่างมาก ไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมาก นอกจากนี้แล้ว สคริฟเวน ยังเชื่อว่าการศึกษากลุ่มย่อย (Micro-studies) ด้วยวิธีการเปรียบเทียบจะเป็นประโยชน์ มากกว่าการศึกษาประชากรทั้งหมด (Cross studies) เพราะทำได้ง่ายและบ่อยครั้งกว่า

คุณค่าและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

สคริฟเวน เป็นนักประเมินที่ให้ความสำคัญของการประเมินค่าใช้จ่ายกับผลที่ได้ เขาเชื่อว่า การประเมินจะขาดความสมบูรณ์ ถ้านักประเมินไม่ได้พิจารณาในด้านคุณค่าที่ได้รับ โดยการเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของโครงการ สิ่งที่ต้องพิจารณามี 3 ประการ คือ

1) ความเป็นประโยชน์ นักประเมินควรจะต้องพิจารณาว่าสิ่งที่ได้ลงทุนไปนั้น มีประโยชน์มากน้อยเพียงใด คุ่มค่ากับค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ไปหรือไม่

2) ขวัญ หรือกำลังใจ หรือคุณธรรม เป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินงานโครงการ ควรพิจารณาด้วยว่า ผลของโครงการจะทำให้ขวัญหรือกำลังใจ หรือคุณธรรมของผู้ร่วมโครงการ เป็นอย่างไร

3) ค่าใช้จ่าย เป็นเรื่องที่สำคัญมาก แต่นักประเมินไม่ค่อยให้ความสนใจ เนื่องจาก มีความยุ่งยากในการประเมิน

การประเมินไม่ผูกพันกับจุดมุ่งหมาย (Goal-Free Evaluation)

การประเมินโดยทั่วไป นักประเมินจะยึดจุดหมายของโครงการเป็นหลัก และดูความสอดคล้อง ผลการปฏิบัติงานกับจุดมุ่งหมายของโครงการ แต่สคริฟเว่นมีความเห็นว่า นักประเมินไม่ควรจะให้ความสนใจเฉพาะจุดมุ่งหมายของโครงการที่ตั้งไว้เพียงอย่างเดียว แต่ควรจะให้ความสนใจกับผลที่เกิดขึ้นจากโครงการ ซึ่งนอกเหนือจากจุดมุ่งหมายของโครงการ ไม่ว่าจะผลอันนี้จะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ หรือผลบางอย่างอาจมีความสำคัญมากก็ได้

5. รูปแบบการประเมินของโรเบิร์ต อี สเตค (Robert E. Stake)

โรเบิร์ต อี สเตค ได้พัฒนารูปแบบการประเมินโดยใช้แนวคิดของ ครอนบาค และสคริฟเว่น เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติรูปแบบการประเมินของ สเตค ถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งที่นักประเมินนำมาประยุกต์ได้อย่างกว้างขวางในการประเมินโครงการ การประเมินตามความคิดเห็นของ อี สเตค หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการบรรยาย และการตัดสินคุณค่าของโครงการ หรือเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ จุดมุ่งหมายของการประเมินมี 2 ประการ คือ เพื่อต้องการได้ข้อมูลต่างๆ ที่นำมา บรรยายเกี่ยวกับโครงการนั้น และเพื่อต้องการได้ข้อมูลต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการตัดสินคุณค่าของโครงการ

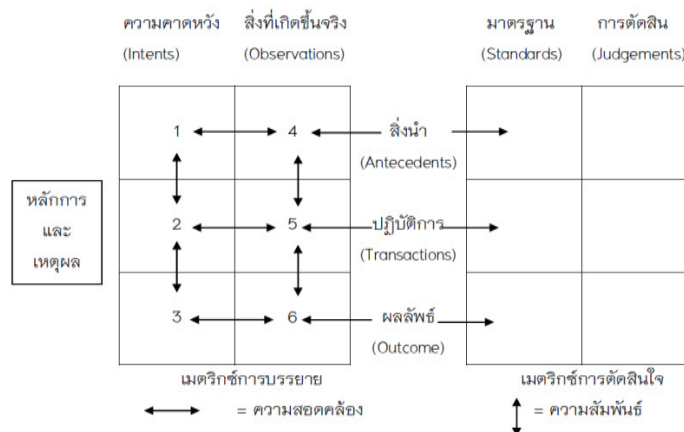
วิธีการประเมิน

สเตค ได้เสนอโครงสร้างของรูปแบบการประเมินเคาน์ทิแนนซ์ (Countenance Model) ซึ่งตามโครงสร้างของรูปแบบนี้ ได้จำแนกข้อมูลการประเมินออกเป็น 2 ส่วน คือ เมตริกซ์บรรยาย (Description Matric) และเมตริกซ์การตัดสินคุณค่า (Judgement Matric) และได้เสนอว่าก่อนบรรยาย หรือตัดสินคุณค่าของโครงการใด ๆ นักประเมินควรทำการวิเคราะห์หลักการ และเหตุผลของโครงการนั้น ๆ ด้วย การประเมินโครงการตามแนวคิดของ สเตค ผู้ประเมินจะต้องรวบรวมข้อมูลที่แท้จริงให้ได้ เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีมากมาย และวิธีการเก็บข้อมูลก็มีหลายวิธี ข้อมูลที่ต้องการคือข้อมูลที่นำมาใช้เพื่อการอธิบาย และการตัดสินใจ ตามรูปแบบการประเมินนี้ได้จำแนกสิ่งที่ต้องพิจารณาในการประเมินออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) สิ่งนำ หรือปัจจัยเบื้องต้น (Antecedents) หมายถึง สภาพเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินโครงการ
- 2) กระบวนการหรือการปฏิบัติ (Transaction) หมายถึง กิจกรรมดำเนินตามกิจกรรมที่ปฏิบัติ พฤติกรรมระหว่างบุคคล ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับอาจารย์ นักเรียนกับนักเรียน เป็นต้น
- 3) ผลลัพธ์หรือผลการดำเนินงาน (Outcome) หมายถึง ผลผลิตที่ได้จากโครงการในการเก็บข้อมูล ผู้ประเมินต้องบันทึกข้อมูลทั้งสามชนิดนี้ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ
 - 3.1 ความคาดหวังหรือแผนงาน (Intents) หมายถึง สิ่งที่คาดหวัง จำแนกเป็นความคาดหวังเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงานโครงการ
 - 3.2 สิ่งที่เกิดขึ้นจริง (Observations) หมายถึง สภาพที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งจำแนกเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงาน
 - 3.3 มาตรฐาน (Standards) หมายถึง แนวทางการดำเนินงาน คุณลักษณะที่ควรจะมี ควรจะทำ หรือควรจะได้รับ เกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติและผลการดำเนินงาน
 - 3.4 การตัดสินใจ (Judgment) หมายถึง ผลการพิจารณาการตัดสินใจ

เป็นการพิจารณาสรุปเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงาน
แนวคิดของ Robert E. Stake แสดงดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 แนวคิดการประเมินของ Robert E. Stake



ที่มา : ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560 : ออนไลน์

Robert E. Stake เสนอวิธีการประเมินในรูปของเมตริกซ์ (Matric) 2 ประการ คือ เมตริกซ์การบรรยายและเมตริกซ์การตัดสินใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ในเมตริกซ์การบรรยาย แบ่งออกเป็น 6 ช่อง คือ

ช่องที่ 1 หมายถึง ภาวะการณ์ที่คาดหวังว่าต้องมียู่ก่อนที่การดำเนินงาน
โครงการเกิดขึ้น โดยถือว่าเป็นภาวะการณ์ที่เอื้ออำนวยให้เกิดผลดังที่คาดหวังไว้

ช่องที่ 2 หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานตามความคาดหวังว่า
จะเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ คือ ก่อให้เกิดผลตามที่ได้มุ่งหมายไว้

ช่องที่ 3 หมายถึง ผลผลิตที่คาดหวังว่าจะได้รับหลังจากการดำเนินงาน

ช่องที่ 4 หมายถึง ปัจจัยที่มีอยู่จริงก่อนเริ่มโครงการ

ช่องที่ 5 หมายถึง กระบวนการดำเนินงานตามที่สังเกตได้จริงจากโครงการ

ช่องที่ 6 หมายถึง ผลผลิตที่ได้จริงๆ หลังจากโครงการจบลงแล้ว

ตั้งแต่ช่องที่ 1 ถึง 6 ผู้ประเมินต้องพิจารณาข้อมูลใน 2 แนว คือ ในแนวตั้ง
ได้แก่ ช่อง 1-2-3 และ 4-5-6 ควรมีความสัมพันธ์กัน เพื่อดูว่าปัจจัยเบื้องต้นเอื้ออำนวยต่อ
กระบวนการหรือไม่ และในแนวนอนได้แก่ 1-4, 2-5 และ 3-6 ต้องมีความสอดคล้องกัน ทั้งนี้ เพื่อ
ต้องการทราบว่าข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติจริง ๆ ในแต่ละส่วนตามแนวตั้งนั้น มีความสอดคล้องกับ
สิ่งที่คาดหวังไว้หรือไม่ประการใด และต้องมีการปรับปรุงในส่วนใดบ้าง เมื่อพิจารณาทั้งในแนวตั้ง
และในแนวนอนแล้ว พบว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน แสดงว่าโครงการนั้นเป็นโครงการที่
บรรลุผลตามที่คาดหวังเอาไว้

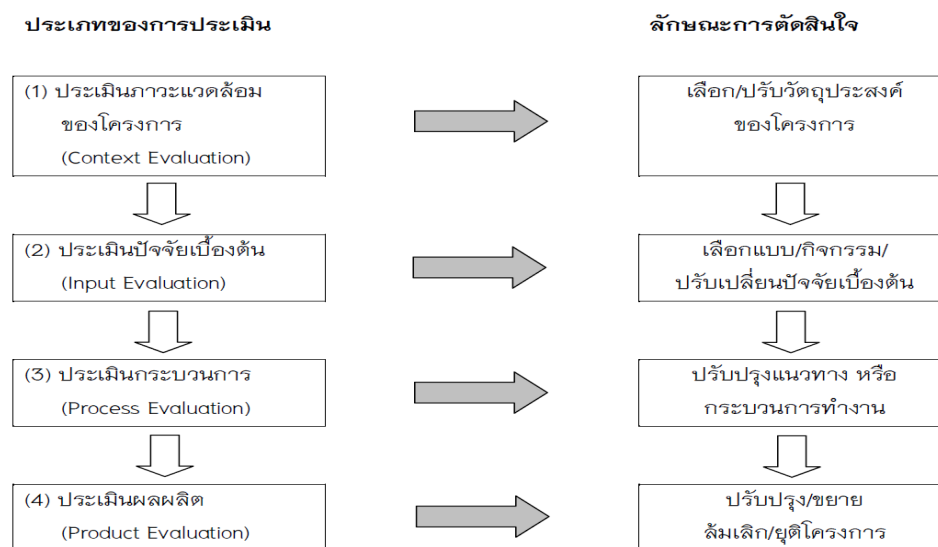
2) ในเมตริกซ์การตัดสินใจ จำเป็นต้องใช้เกณฑ์มาตรฐานเพื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้

จากเมตริกซ์การอธิบาย เกณฑ์มาตรฐานนี้อาจมีอยู่ก่อนแล้ว หรือตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการหรือผู้รับผิดชอบโครงการก็ได้ สำหรับที่มาของการตัดสินใจควรให้ผู้ประเมินมีบทบาทด้วย คือต้องสรุปออกมาให้ได้ว่า โครงการการศึกษามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด หรือต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่จุดใดหรือมีปัจจัยอะไรเป็นตัวเกื้อหนุน หรือเป็นอุปสรรคต่อโครงการ แนวคิดของ สเตค แตกต่างไปจากแนวคิดของคนอื่น ๆ ตรงที่พบว่าผลผลิตยังไม่ดี ไม่ได้หมายความว่า การวางแผนไม่ดี หรือหลักสูตรไม่ดี แต่อาจบกพร่องที่องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น การจัดสภาพแวดล้อม ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้เรียน หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็ได้

6. รูปแบบการประเมินของแดเนียล แอล สตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam)

แดเนียล แอล สตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam, 1971) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินเรียกว่า ชิปโมเดล (CIPP Model) เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดมุ่งเน้นที่สำคัญคือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์ของการประเมิน คือการให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ คำว่า CIPP เป็นคำที่ย่อมาจาก Context, Input, Process, และ Product สตัฟเฟิลบีม ได้ให้ความหมายว่า การประเมินเป็นกระบวนการของการบรรยาย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม ซึ่งในการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญมุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ประเภทของการประเมินและลักษณะการตัดสินใจตามกรอบความคิดของรูปแบบการประเมินชิป แสดงดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 แนวคิดการประเมินของ Daniel L. Stufflebeam



ที่มา : ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2560 : ออนไลน์

แนวทางการประเมินในด้านต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

1) การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ เช่น

- เป็นโครงการที่สนองปัญหา หรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่
- วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายของ

องค์กร หรือ นโยบายของหน่วยเหนือหรือไม่

- เป็นโครงการที่เป็นไปได้ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กร

ต่าง ๆ หรือไม่

2) ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เหมาะสมหรือไม่ โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น

- ปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่
- กิจกรรม/แบบ/ทางเลือกที่ได้เลือกสรรแล้ว ที่กำหนดไว้ในโครงการ

มีความเป็นไปได้ และเหมาะสมเพียงใด

3) ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินระหว่าง การดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดี และข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้น ๆ ด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ เช่น

- การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดทำได้

หรือทำไมได้ เพราะเหตุใด

- เกิดปัญหา อุปสรรค ไม่ราบรื่น ไม่คล่องตัวหรือไม่ อย่างไร
- มีการแก้ไขปัญหายังไง

4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจากการรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย ซึ่งเป็น การตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ ๆ เช่น

- เกิดผล/ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่
- คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร
- เกิดผลกระทบอื่นใดบ้างหรือไม่

7. รูปแบบการประเมินของ เคิร์กแพทริก (Kirkpatrick)

โดนัลด์ แอล เคิร์กแพทริก แห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา อดีตเคยเป็น ประธาน ASTD (The American Society for Training and Development) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การฝึกอบรมและการประเมินผลการฝึกอบรมว่า “การฝึกอบรมนั้นเป็นการช่วยเหลือ บุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการฝึกอบรมใด ๆ ควรจะจัดให้มีการประเมินผลการฝึกอบรม ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้รู้ว่า การจัดโปรแกรมการฝึกอบรม มีประสิทธิผลเพียงใด การฝึกอบรมเป็นกิจกรรมปกติที่เกิดขึ้นในทุกองค์กร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นมา เพื่อการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงาน โดยมุ่งหวังให้ผู้ผ่านการอบรมได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แนวทางการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เคิร์กแพทริก เห็นว่า การประเมินผลการฝึกอบรม จะทำให้ได้ความรู้อย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 1) การฝึกอบรมนั้นได้ให้อะไร หรือเกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานในลักษณะใดบ้าง
 - 2) ควรยุติโครงการชั่วคราวก่อน หรือควรดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ
 - 3) ควรปรับปรุงหรือพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมในส่วนใดบ้างอย่างไร
- แนวทางการประเมิน

ในการประเมินผลโครงการฝึกอบรม เคิร์กแพทริก เสนอว่า ควรดำเนินการประเมิน ใน 4 ลักษณะ คือ

- 1) ประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction Evaluation) เป็นการตรวจสอบ ความรู้สึก หรือความพอใจของผู้เข้ารับการอบรม
- 2) ประเมินผลการเรียนรู้ (Learning Evaluation) เป็นการตรวจสอบผล การเรียนรู้ โดยควรตรวจสอบให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และเจตคติ (Attitude)
- 3) ประเมินพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการอบรม (Behavior Evaluation) เป็นการตรวจสอบว่าผู้ผ่านการอบรมได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปตามความคาดหวังของโครงการหรือไม่
- 4) ประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อหน่วยงาน (Results Evaluation)

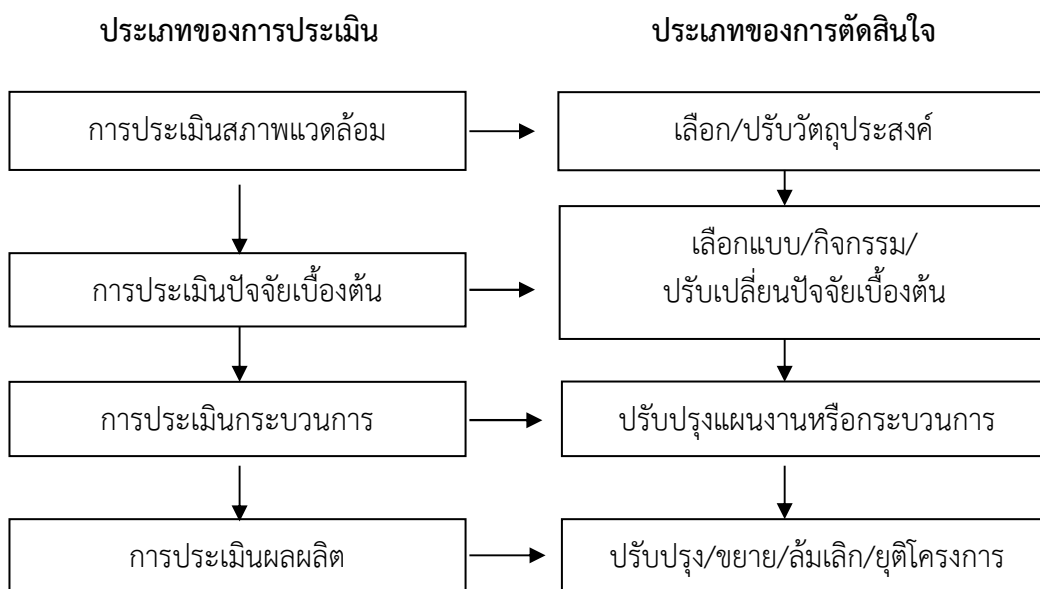
เป็นการตรวจสอบว่า ผลจากการอบรมได้เกิดผลดีต่อองค์กร หรือเกิดผลกระทบต่อองค์กรในลักษณะใดบ้าง คุณภาพขององค์กรดีขึ้น หรือมีคุณภาพขึ้นหรือไม่

สรุปได้ว่า รูปแบบการประเมินมีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับผู้ประเมิน รูปแบบการประเมินเป็นกรอบที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ หรือรายการประเมิน โดยทั่วไปแบ่งออกได้ คือ 1) รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย 2) รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจคุณค่า 3) รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ ทั้งนี้ โครงสร้างของการประเมินประกอบไปด้วย 4 ส่วน คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์

10. รูปแบบการประเมินโครงการแบบ CIPP Model

Daneil L. Stufflebeam (1971) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินที่เรียกว่า CIPP Model เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ การใช้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ เป็นกระบวนการของการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม มุ่งประเมิน 3 ด้าน คือ การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) แสดงดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจในแบบจำลอง CIPP Model



ที่มา : สมคิด พรหมจ้อย. 2552.

Alkin, Marvin C. (1969) ได้เสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CSE (Center for the study of Evaluation Approach) จุดเน้นของการประเมินตามแนวคิดของ Alkin, Marvin C. คือ การประเมินเพื่อการตัดสินใจ อัลคินได้ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นกระบวนการกำหนดขอบเขตของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การเลือกข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม การเก็บ

รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดทำรายงานสรุปให้กับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ในการเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับการดำเนินงานของโครงการ

ดิลก ตีลังานนท์ (2533 : 84-86) กล่าวไว้ว่า รูปแบบการประเมินโครงการ แบบ CIPP Model มีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่องทั้งระบบ คือ มีการประเมินองค์ประกอบ 4 ส่วน ดังนี้

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation) มีจุดมุ่งหมายของการประเมินเพื่อให้ได้แนวทางการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ เป็นการอธิบายเงื่อนไขที่เป็นจริง และที่พึงปรารถนาในสภาพแวดล้อม วิธีการส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเชิงประจักษ์ (Empirical Studies) เพื่อที่จะกำหนดความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง รวมทั้ง การวิเคราะห์ แนวความคิดโดยอาศัยทั้งทฤษฎี และความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบรรยายสภาพที่เป็นจริง นั้น เปรียบเทียบกับสภาพที่น่าจะเป็น ข้อเสนอการประเมินบริบทนี้ คือ การหาจุดมุ่งหมาย หรือ เป้าหมายที่เหมาะสมของโครงการ

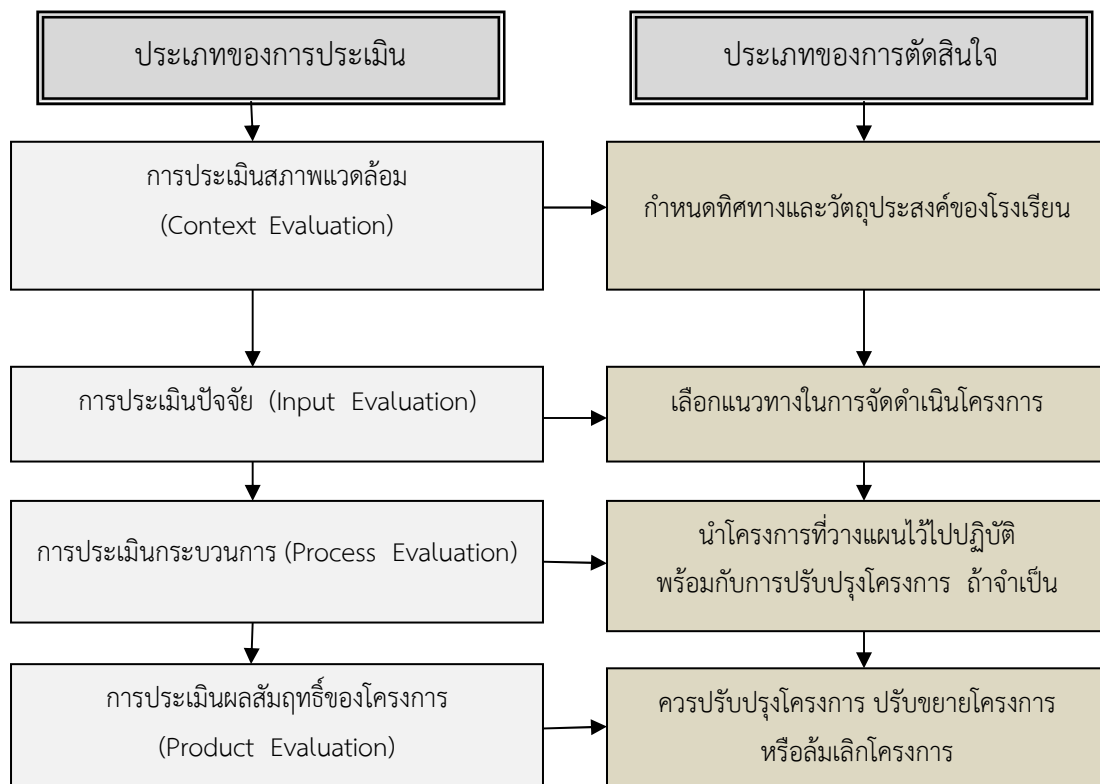
2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ข้อมูล สำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินโครงการ เช่น บุคคล งบประมาณ และ ระยะเวลา เป็นต้น วิธีการที่ใช้ในการประเมินปัจจัยเบื้องต้นอาจเป็นการสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถาม หรือการทดสอบ เพื่อที่จะอธิบายถึงความเหมาะสม และความพอเพียงของปัจจัย ในโครงการ

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อที่จะให้ ได้มาซึ่งข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ไปยังบุคคลที่รับผิดชอบ การประเมินในขั้นตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะหาข้อบกพร่อง และข้อดีของกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติ เพื่อใช้ในการ พิจารณาปรับปรุง แก้ไข การประเมินขั้นนี้เป็นการค้นหาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการ หรือวิธีปฏิบัติตามโครงการ เพื่อประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมโครงการต่อไป

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นขั้นตอนของการหาข้อมูลที่เป็น ผลที่เกิดการดำเนินโครงการ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจว่าจะยกเลิก หรือแก้ไขปรับปรุงโครงการ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น วิธีการประเมินผลผลิตโดยทั่วไปเป็นการหาข้อมูลเชิงปริมาณที่มีการจัดทำเกณฑ์ ในการวัดและประเมินให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเปรียบเทียบผลการวัดกับเกณฑ์ ซึ่งถือเป็นการประเมินขั้นสุดท้าย

การประเมินโครงการตามแบบ CIPP เป็นการประเมินที่ให้ผลที่มีประโยชน์ในการ วางแผนและการบริหารโครงการทุกขั้นตอน กล่าวคือ เป็นการประเมินเพื่อการตัดสินใจโดยเฉพาะ สำหรับประเภทของการประเมินและการตัดสินใจแสดงรายละเอียด แสดงดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทการประเมินและการตัดสินใจตามรูปแบบการประเมินแบบ CIPP



ที่มา : ดิลก ตีลังานนท์. 2533 : 84-86.

จำเนียร สุขหลาย และคณะ (2544 : 207) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) ของ Stufflebeam ไว้ว่า การประเมินแบบนี้เป็นที่นิยมของนักประเมินโครงการจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะนักประเมินจะได้ข้อดี ข้อบกพร่อง และประสิทธิภาพของโครงการที่จะประเมินได้เป็นอย่างดี และได้อธิบายแบบจำลองชิปว่าจะประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) ซึ่งจะช่วยในการตัดสินใจการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์
2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ
3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการตัดสินใจในด้านการประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการดำเนินการของโครงการ
4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเพื่อตัดสินใจ และดูผลสำเร็จของโครงการ

รัตน์ บัวสนธ์ (2551 : 110-111) กล่าวว่า การประเมินแบบ CIPP Model ประกอบด้วย การประเมิน ดังนี้

1. การประเมินสภาวะแวดล้อมของโครงการ (Context Evaluation) หมายถึง

การประเมินเกี่ยวกับสิ่งที่จะเป็นส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกโครงการ แต่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ ได้แก่ ความต้องการของชุมชน และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการจากโครงการ จำนวนประชากร กระแสทิศทางของสังคม และการเมืองสภาพเศรษฐกิจ ปัญหาของชุมชน ตลอดจนนโยบายของหน่วยงานระดับบน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) หมายถึง การประเมินทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการนำมาใช้ในการดำเนินโครงการ กำลังคนหรือจำนวนบุคคลที่ต้องใช้งบประมาณแหล่งเงินทุนที่สนับสนุน วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ อาคารสถานที่ เครื่องมือ และครุภัณฑ์ การประเมินปัจจัยนำเข้า จะช่วยในการพิจารณาและตัดสินใจว่าโครงการนั้น ๆ มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่จะทำให้วัตถุประสงค์ของโครงการบรรลุหรือไม่ และ ยังช่วยให้เกิดการวางแผน การจัดกิจกรรมของโครงการได้อย่างเหมาะสม

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) หมายถึง การประเมินที่เกี่ยวกับวิธีการจัดกิจกรรมของโครงการ การนำปัจจัยเข้ามาใช้ได้เหมาะสมมากน้อยเพียงไร และเป็นไปตามลำดับขั้นตอนหรือไม่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือมีอุปสรรคใด ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้นำผลการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานให้รัดกุม และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. การประเมินผลผลิตโครงการ (Product Evaluation) หมายถึง การประเมินเกี่ยวกับผลที่ได้รับทั้งหมดจากการดำเนินโครงการว่ามากน้อยเพียงไร เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลผลิตจะมีการนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ว่าจะเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของโครงการ และการประเมินส่วนนี้มีจุดประสงค์เพื่อการตัดสินใจปรับปรุงขยายโครงการต่อไป หรือล้มเลิกโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 72-75) กล่าวถึงแนวทางการประเมินในด้านต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นกระบวนการเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญที่ช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ เช่น

1.1 โครงการสามารถที่จะสนองปัญหา หรือความต้องการที่จำเป็นอย่างแท้จริงหรือไม่

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจนเหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือนโยบายของหน่วยเหนือหรือไม่

1.3 โครงการมีความเป็นไปได้ในแง่โอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหรือไม่

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลตัดสินใจปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยดูปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ เป็นการตรวจสอบเพื่อตรวจคำถามที่สำคัญ เช่น

2.1 ปัจจัยที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่

2.2 กิจกรรมแบบ/ทางเลือกที่ได้เลือกสรรแล้ว ที่กำหนดไว้ในโครงการ มีความเป็นไปได้และเหมาะสมเพียงใด

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมิน ในระหว่างการดำเนินงาน เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดไว้และเพื่อเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานโครงการด้วย การประเมินขั้นนี้เป็นการ ตรวจสอบ เพื่อตอบคำถามสำคัญ เช่น

3.1 การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมใดที่สามารถทำได้ หรือทำไม่ได้ เพราะเหตุใด

3.2 เกิดปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

3.3 มีการแก้ไขปัญหาอย่างไร

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่า ผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูล จากการรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้นและกระบวนการ ร่วมด้วย ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อตอบคำถามที่สำคัญ ๆ เช่น

4.1 เกิดผล/ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่

4.2 คุณภาพของผลลัพธ์เป็นอย่างไร

4.3 เกิดผลกระทบอื่นใดบ้างหรือไม่

Stufflebeam (1971) เสนอแนวคิดโมเดลการประเมินแบบ CIPP (Context-Input- Process- Product Evaluation) แนวคิดดังกล่าว มีที่มาจากทฤษฎีการตัดสินใจของผู้บริหาร โดยจำแนกประเภทการตัดสินใจออกเป็น 4 ชั้น แต่ละชั้นอาศัยข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจที่ไม่เหมือนกัน แสดงดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 แนวคิดพื้นฐานของโมเดลการประเมินแบบ CIPP

	สิ่งที่มุ่งหวัง	สิ่งที่เกิดขึ้นจริง
ผล	การตัดสินใจขั้นการวางแผน (Planning Decisions) เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้ข้อมูลจากการประเมินบริบท (Context Evaluation)	การตัดสินใจขั้นทบทวน (Recycling Decisions) เพื่อตัดสินใจขนาดโครงการ ได้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิต (Product Evaluation)
วิธีการ	การตัดสินใจขั้นกำหนดโครงสร้างแผนงาน (Structuring Decisions) เพื่อออกแบบกระบวนการ ได้ข้อมูลจากการประเมินปัจจัย (Input Evaluation)	การตัดสินใจขั้นการปฏิบัติ (Implementing Decisions) เพื่อนำแผนไปปฏิบัติและปรับแผน ได้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

ที่มา : สุวิมล ติรกานันท์. 2550.

Stufflebeam (1971) อธิบายหลักการของโมเดลการประเมินแบบ CIPP ว่า
ในกระบวนการทำงาน ผู้บริหารต้องอาศัยการตัดสินใจซึ่งจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน (Planning Decisions) ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการทำงาน อันเป็นเป้าหมายที่ต้องการจะบรรลุข้อมูล เพื่อรองรับการตัดสินใจในขั้นตอนนี้ได้จากการประเมินบริบท (Context Evaluation)
2. การตัดสินใจในการกำหนดโครงสร้างการทำงาน (Structuring Decisions) ต้องอาศัยข้อมูลในการกำหนดแนวทางที่จะเลือกยุทธวิธีในการดำเนินงาน และกำหนดปัจจัยป้อนในการทำงาน การตัดสินใจประเภทนี้เป็นการกำหนดวิธีการที่มุ่งหวังจะให้เกิดผลตามที่เป้าหมายที่กำหนด ดังนั้นข้อมูลเพื่อรองรับการตัดสินใจขั้นนี้ได้จากการประเมินปัจจัย (Input Evaluation)
3. การตัดสินใจเกี่ยวกับการนำไปปฏิบัติจริง (Implementing Decisions) ต้องอาศัยข้อมูลการกำหนดแนวทางปฏิบัติจริง การควบคุมและปรับแผนการให้บรรลุเป้าหมาย ข้อมูล เพื่อรองรับการตัดสินใจในขั้นนี้ได้จากการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)
4. การตัดสินใจเกี่ยวกับผลที่ได้รับเพื่อทบทวนกระบวนการทำงานใหม่ (Recycling Decisions) อาศัยข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะยกเลิก ปรับขยายหรือสานต่อ โดยการเปรียบเทียบผลที่ได้กับเป้าหมาย ข้อมูลรองรับการตัดสินใจขั้นนี้ได้จากการประเมินผลผลิตทั้งนี้ Stufflebeam เห็นว่าขั้นตอนที่ 1 และ 3 เป็นขั้นการทำงาน หรือวิธีการดำเนินงาน ส่วนขั้นที่ 2 และ 4 เป็นขั้นของผลการดำเนินงาน สำหรับกิจกรรมการประเมินความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นในขั้นตอนแรก โดยวิเคราะห์สภาพปัญหาในองค์กร ระบุสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ความต้องการจำเป็นที่ได้รับจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการทำงาน Stufflebeam พัฒนาแบบจำลองนี้ในปี ค.ศ. 1971 โดยมีแนวคิดพื้นฐานในการสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ แบ่งเป็น 4 ประเด็น ตามประเภทการตัดสินใจและนำไปใช้ แสดงดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทการประเมิน ประเภทการตัดสินใจ และการนำไปใช้
ประโยชน์ตามแบบจำลองของ Stufflebeam

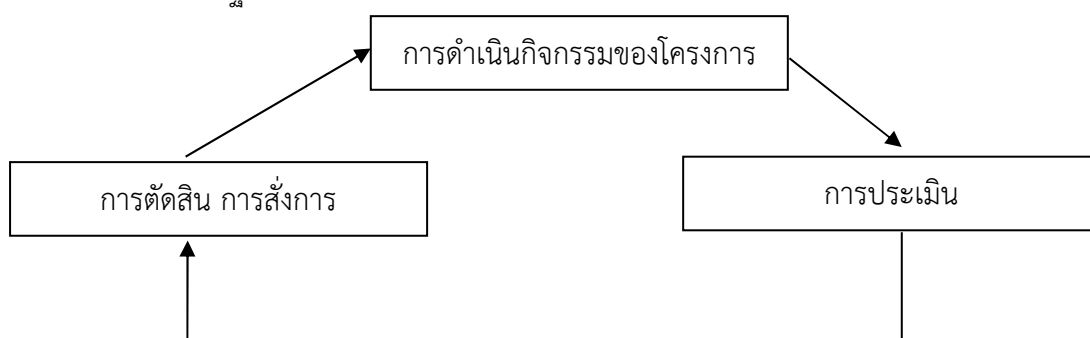
ประเภทการประเมิน	ประเภทการตัดสินใจ	การนำไปใช้ประโยชน์
Context Evaluation	Planning Decision	ใช้กำหนดนโยบาย เป้าหมาย เลือกโครงการ
Input Evaluation	Structuring Decision	กำหนดโครงสร้างการดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ แผนการดำเนินงาน
Process Evaluation	Implementing Decision	กำกับติดตามการดำเนินงาน ปรับปรุงวิธีการ รายงานความก้าวหน้าของโครงการ
Product Evaluation	Recycling Decision	ยุติ ชะลอ หรือขยายโครงการ

ที่มา : สุวิมล ติรกันนธ์. 2550.

ในปี ค.ศ. 1971 Stufflebeam และคณะ ได้เขียนหนังสือการประเมินชื่อ “Educational Evaluation and Decision Making” ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างมากในวงการการศึกษาของไทย เพราะให้แนวคิดและวิธีการวัดประเมินผลการศึกษาที่น่าสนใจและทันสมัย และยังเขียนหนังสือเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินอีกหลายเล่ม จึงกล่าวได้ว่า Stufflebeam เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ เป็นที่ยอมรับในการพัฒนาทฤษฎีการประเมิน โดยเขากล่าวไว้ว่า “การประเมินเป็นกระบวนการระบุ หรือกำหนดข้อมูลที่ต้องการ รวมถึงการดำเนินการเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลมาจัดทำให้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์ เพื่อใช้เป็นทางเลือกประกอบตัดสินใจต่อไป”

แนวคิดของ Stufflebeam มีลักษณะที่จะแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันเด่นชัด กล่าวคือฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารจะเรียกหาและนำผลการประเมินไปใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องตามแต่กรณี ทั้งนี้ส่วนที่เป็นรายละเอียดของการประเมินตามนิยามของ Stufflebeam นั้น แสดงดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 โมเดลพื้นฐานของ Stufflebeam



ที่มา : Worthen & Sanders. 1973.

Stufflebeam และคณะ แบ่งลักษณะของการประเมินเอาไว้เป็น 4 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนดำเนินการโครงการใด ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดหลักการและเหตุผล พิจารณาความจำเป็นที่จะต้องทำโครงการ การชี้ประเด็นปัญหา ตลอดจนความเหมาะสมของเป้าหมาย
2. การประเมินตัวป้อนเข้า (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อที่จะพิจารณาถึงความเหมาะสม ความเพียงพอของทรัพยากร ตลอดจนเทคโนโลยีที่ใช้ รวมถึงแผนของการดำเนินงาน
3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ส่วนนี้เป็นการประเมินเพื่อที่จะหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ เพื่อที่จะแก้ไขให้สอดคล้อง นำข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะสั่งการเพื่อการพัฒนางานต่าง ๆ และบันทึกภาวะของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน
4. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น (Product Evaluation : P) เป็นการประเมิน

เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามโครงการกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

การจัดประเภทของการประเมินตามแบบที่ Stufflebeam และคณะกล่าวไว้ แสดงถึงการประเมินที่พยายามให้ครอบคลุมกระบวนการทำงานในทุก ๆ ขั้นตอน ตามแนวคิดที่รู้จักกันดีที่เรียกว่า “CIPP”

สิ่งที่ควบคู่กับการประเมินทั้ง 4 ประเภทข้างต้น ได้แก่ การตัดสินใจเพื่อดำเนินการใด ๆ สามารถแบ่งออกได้อีก 4 ประเภท คือ

1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินสถานะแวดล้อม มีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับแผนในการดำเนินงาน

2. การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ โดยอาศัยการประเมินตัวป้อน มีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดโครงสร้างของแผนงานและขั้นตอนการทำงานของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินกระบวนการ มีบทบาทสำคัญ คือ ควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดและเพื่อปรับปรุงแก้ไขแนวทางการทำงานให้ได้ผลดีที่สุด

4. การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยผลจากการประเมินที่เกิดขึ้น มีบทบาทหลักในการตัดสินใจเกี่ยวกับการยุติ ล้มเลิกหรือขยายโครงการในช่วงต่อไป

สรุปได้ว่า รูปแบบการประเมินที่นิยมใช้มาก คือ รูปแบบการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam เป็นการประเมินโครงการที่มุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

จากการศึกษาเอกสาร หลักการ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ประเมินโครงการจึงนำการประเมินโครงการโดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam มาปรับไปใช้ในการประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) การประเมินบริบท (Context Evaluation : C) ซึ่งจะช่วยในการตรวจสอบความพร้อมในด้าน หลักการ วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมายของโครงการ และการเตรียมการภายในโครงการ

2) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับความพร้อมในด้านทรัพยากรบุคคล ด้านระยะเวลา ด้านงบประมาณ และด้านวัสดุอุปกรณ์

3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินกระบวนการในการปฏิบัติงาน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การบริหารจัดการ การดำเนินงานตามโครงการ กิจกรรมการดำเนินงานตามโครงการ และการนิเทศกำกับติดตามการปฏิบัติงาน

4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) ประเมินเกี่ยวกับผลผลิตของการดำเนินงานตามโครงการ ในด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และการบรรลุเป้าหมายของโครงการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทิพย์วรรณ จุมแพง, กุหลาบ รัตนัสัจธรรม และวัลลภ ใจดี (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ ตามการรับรู้ของ บุคลากรในหน่วยงานระดับเขต กระทรวงสาธารณสุข พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ในการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ คือ ค่านิยมร่วมองค์กร กลยุทธ์องค์กร ระบบงาน ทัศนคติบุคลากร และโครงสร้างองค์กร

ปิ่นนัท นอขุนทด (2556 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหาร จัดการงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นพบว่า ปัจจัยด้านการดำเนินงานที่มีระดับความสำคัญต่อการบริหารจัดการ ที่มีค่าเฉลี่ย สูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) ด้านงบประมาณ 2) ด้านวิธปฏิบัติงาน 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์

พัทธนันท์ ประสารก (2556 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินผลโครงการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกิจกรรม ผู้ประสานงานพลังแผ่นดิน (25 ตำบลประด) ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง อำเภอ ประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า มีระดับความเหมาะสม สอดคล้อง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านสภาวะแวดล้อม รองลงมา คือ ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านผลผลิต ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ พบว่า ด้านผลผลิต (Product) ให้ดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่อง จริงจัง เข้าถึงชุมชนให้มากขึ้น มีมาตรการในการจับกุม ผู้ค้า ผู้เสพ ที่เข้มงวด ควรเปิดโอกาสให้แต่ละครอบครัวในชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในกิจกรรมป้องกันและแก้ไข ด้านกระบวนการ (Process) ให้มีการฝึกอบรม ด้านบทบาท หน้าที่และประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชน ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ควรจะมีเบี้ยเลี้ยง ให้กับผู้ปฏิบัติงานและควรกำหนดตั้งจุดตรวจให้มากขึ้น และสุดท้ายด้านสภาวะแวดล้อม (Context) ให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี

ธีรพงศ์ ทับอินทร์ (2557 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA) ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 42 การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการใช้วงจรเดมมิ่งในการบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 42 ผลการวิจัยพบว่า การใช้วงจรเดมมิ่ง (PDCA) ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา เขต 42 ภาพรวม และรายด้านมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไป น้อย ดังนี้ 1) ด้านการปฏิบัติตามแผน 2) ด้านการวางแผน 3) ด้านการปรับปรุงและพัฒนา และ 4) ด้านการตรวจสอบ

นิพนธ์ บุรณจันทร์ (2558: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของ การบริหารการศึกษาโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการบริหาร การศึกษาโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนเป็นปัจจัยด้านผู้บริหารมีภาวะผู้นำ การจัดทำแผนงาน โครงการที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจของโรงเรียน การกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน และ การมีส่วนร่วมในการทำงาน

สุณิรัตน์ ยั่งยืน และ สวรรค์ ธิติสุทธิ (2558 : บทคัดย่อ) ได้ทำการประเมินผล ค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เสพยาเสพติด ชุมชนบ้านลาด ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม โดยใช้แนวคิด CIPP Model พบว่า การดำเนินการค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้เสพยาเสพติดโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ชุมชนได้ร่วมแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนอย่าง แท้จริง ผู้ผ่านรับการบำบัดเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี ได้รับการยอมรับจากครอบครัว และชุมชนมากขึ้น และเพื่อให้การดำเนินการค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เพ็ญศรี ฉิรินัง (2559 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการป้องกันปัญหา ยาเสพติดในชุมชน พื้นที่เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษา บทบาทของบุคคลและองค์กรที่รับผิดชอบแก้ไขปัญหาสารเสพติดในชุมชนพื้นที่เขตหนองแขม และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการป้องกันสารเสพติดในชุมชนพื้นที่เขตหนองแขม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการใช้การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ตีความแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า บุคคลในชุมชนที่มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน ได้แก่ กลุ่ม ผู้นำชุมชน กลุ่มประชาชน และกลุ่มบุคคลของภาครัฐ หรือภาคเอกชน ที่ทำหน้าที่ติดต่อ ประสานงาน เพื่อดำเนินกิจกรรมในชุมชนนั้น โดยบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม มีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ส่วน แนวทางการป้องกันสารเสพติดในชุมชนพื้นที่ สรุปลได้ 11 แนวทาง

ฤทัยรัตน์ ปัญญาสมิ และดวงใจ ชนะสิทธิ์ (2560 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงาน แบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 9 พบว่า 1) การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวม และรายด้าน 2) ประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ในภาพรวม 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา

สำเร็จ สุวาท และจิตติรัตน์ แสงอุทัย (2560 : 323) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของ ชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุพรรณบุรี เขต 2 พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในโรงเรียน โดยรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจมีระดับการปฏิบัติสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกรงาน ด้านการมี ส่วนร่วมในการวางแผน และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

อัญญรัตน์ นาเมือง (2560 : 55-56) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการใช้สารเสพติด ในโรงเรียนเทศบาลบ้านเขานิวเวศน์ จังหวัดระนอง พบว่าโครงการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการใช้สารเสพติด ในโรงเรียนเทศบาลบ้านเขานิวเวศน์ อำเภอเมืองระนอง จังหวัด ระนอง ดำเนินการโดยแบ่งเป็นโครงการย่อย ๆ รวมทั้งสิ้น 6 โครงการ โดยทุกโครงการมีลำดับ ขั้นตอนการปฏิบัติงานครบทั้ง 4 ขั้นตอน ตามวงจรเดมมิ่ง (PDCA) คือ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นปฏิบัติตามแผน ขั้นการตรวจสอบ ขั้นสรุปและแก้ไขข้อบกพร่อง เมื่อประเมินตามรูปแบบซีบีบี ซึ่งประกอบด้วย การประเมิน บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ของโครงการดังกล่าว ใน 3 กลุ่ม คือ นักเรียน บุคลากรทางการศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมจาก

ทุกด้าน อยู่ที่เกณฑ์ระดับมาก และพบว่าการศึกษาที่โรงเรียนได้จัดให้มีโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาการใช้สารเสพติด โดยมีกิจกรรมหลากหลายกิจกรรมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ปฏิบัติตามกำหนดเวลา และสถานที่แตกต่างกันไป ส่งผลให้โรงเรียนเทศบาล บ้านเขานิวเวศน์ ได้รับการยอมรับเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้ปกครองนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา

สุเทพ ไชยวุฒิ, เกตุมณี มากมี และศิริมาศ โกศลย์พิพัฒน์ (2560 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาคู่มือการบริหารจัดการวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่าคู่มือการบริหารจัดการงานวิชาการของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประกอบด้วยการบริหารจัดการตามวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) มีคุณภาพอยู่ในระดับดี ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านรูปแบบของคู่มือ ด้านเนื้อหาของคู่มือ และด้านการนำไปใช้ ผลการใช้คู่มือ พบว่าคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความพึงพอใจต่อคู่มือการบริหารจัดการวิชาการ ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ฤทัยรัตน์ ปัญญาสิม และดวงใจ ชนะสิทธิ์ (2560 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9 พบว่า 1) การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา อยู่ระดับมากทั้งในภาพรวม และรายด้าน 2) ประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา อยู่ระดับมากที่สุด ในภาพรวม 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารสถานศึกษา

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ประเมินโครงการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการร่วมกับรองผู้อำนวยการโรงเรียน และครูที่รับแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ ได้ดำเนินการพัฒนาโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียน โดยใช้รูปแบบการบริหารจัดการคุณภาพ (PDCA) ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการสะท้อนผล ปรับปรุงแก้ไข (Act) เป็นโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในโรงเรียน โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ และในการดำเนินการโครงการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของโครงการ จึงมีการประเมินโครงการ โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ของ Stufflebeam (1971) ซึ่งประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบท (Context Evaluation : C) 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process Evaluation : P) และ 4) ด้านผลผลิต (Product Evaluation : P) ซึ่งผู้ประเมิน ได้นำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ ดังนี้

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation) โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นการประเมินตรวจสอบความพร้อมด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านหลักการ 2) ด้านวัตถุประสงค์ของโครงการ 3) ด้านเป้าหมายของโครงการ และ 4) การเตรียมการภายในโครงการ ซึ่งมีการประเมินโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินบริบท (Context Evaluation : C) ของผู้บริหาร ครูและบุคลากร และบุคคลในชุมชน

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหา

ยาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นการประเมินตรวจสอบความพร้อมในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านทรัพยากรบุคคล 2) ด้านระยะเวลา 3) ด้านงบประมาณ และ 4) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งมีการประเมินโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation : I) ของผู้บริหาร ครูและบุคลากร และบุคคลในชุมชน

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบกระบวนการดำเนินการตามโครงการในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านการดำเนินงานตามโครงการ 3) ด้านกิจกรรมการดำเนินงานตามโครงการ 4) ด้านการนิเทศกำกับติดตามการปฏิบัติงาน ซึ่งมีการประเมินโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ของผู้บริหาร ครูและบุคลากร นักเรียน และบุคคลในชุมชน

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความสำเร็จของการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และการบรรลุเป้าหมายของโครงการ ซึ่งมีการประเมินโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) ของผู้บริหาร ครูและบุคลากร นักเรียน บุคคลในชุมชน และข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเป้าหมายของโครงการ